

Voruta

Nr. 16 (754) 2012 m. rugpjūčio 4 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3 Dr. Martynas PURVINAS

Kasikėnai

4 Genovaitė BURNEIKIENĖ

„Pavasariui“ – 100 metų

7 Dr. Audronė VEILENTIENĖ

Juozas ir Marija Urbšiai –
palikę pėdsaką Lietuvos istorijoje

Londono olimpinės žaidynės

Prezidentė sveikino čempionę

Kai greičiausia pusfinalyje buvusi Lietuvos plaukikė Rūta Meilutytė pateko į 100 m plaukimo finalą, Londono žaidynės stebinti LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė vienai parai pratęsė savo vizitą, kad pamatyti finalinį Rūtos plaukimą. „Ne veltui pasilikau, – po nuostabios pergalės sakė Prezidentė, – tai vertėjo pamatyti!“ Kai treneris Džonatanas Rudas (Jonathan Rudd) pažadėjo Prezidentei po apdovanojimo atvesti Rūtą pasišnekėti, ji mielai sutiko palaukti. Paskui paaiškėjo, kad čempionė jau pakviesta į dopingo kontrolę ir ten gali užsibūti net kokią valandą... „Aš palauksiu“, – tvirtai tarė Prezidentė ir kantriai laukė jau ištuštėjusiame baseine.

Po geros valandos, jau džiaugsmo ašaroms nudžiūvus, pasirodė laiminga, bet nedrąši čempionė ir pateko į Prezidentės glėbį. Šalies vadovė buvo pirmoji, kuri savo rankose laikė Rūtos iškovotą aukso medalį. Prezidentės pirmoji dovana Rūtai – dežutė iš Lietuvos atvežtų saldinių. „Kai būsi Lietuvoje, asmeniškai pakviesiu apsilankyti Prezidentūroje.“

Rūta dėkojo visiems ją palaikiusiems, sakė, kad jai didelė garbė, kad jos plaukimą žiūrėjo Prezidentė. Paklausta, ar jau suvokia, kad yra olimpinė čempionė, atsakė, kad dar ne...

Beje, jos finalinį plaukimą stebėjo beveik visa Lietuvos krepšininčių rinktinė ir visi kiti delegacijos nariai, kurie gavo bilietus į šias, manome, dėl Rūtos fenomeno didelio dėmesio sulaukusias vakarines varžybas.

Šaltinis: www.ltok.lt
Broniaus Čekanausko nuotr.

LR Prezidentė D. Grybauskaitė ir R. Meilutytė

LR Prezidentė D. Grybauskaitė, R. Meilutytė, Dž. Rudas (J. Rudd)

Tomo Mano festivalis

Genius loci prie Kuršių marių, arba iš 16-ojo Tomo Mano festivalio sugrįžus

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

E. ir M. Šekanai (Schekahn) prie Šekanių/Mizgirių namo

Vietinės realijos

Tradiciškai per Tomo Mano (Thomas Mann) festivalį būdama Nidoje, stengiuosi ne tik smaguriauti intelektualinėmis, estetinėmis organizatorių pateikiamomis vaišėmis, bet ir pajusti *genius loci*, vietos dvasią, išgirsti, išvysti praeities ženklus...Šiame festivalyje (liepos 14–21 d.) patirtimis ir norėčiau su gerbiaisiais skaitytojais pasidalinti.

Mažlietuviška/ kuršiška/ rytprūsiška krašto dvelksmą pajunti vos įkėlus čia koją. Laimė, išsaugoti, saugomi ir pagal senąsias tradicijas atstatyti ar pastatyti žvejų nameliai: mediniai, vienaaukščiai, raudonųjų čerpių

Nukelta į 12 p.

„Misijos Sibiras“ jaunimo žinia – Lietuva gyva

Izabelė PUKĖNAITĖ, Vilnius

„Misijos Sibiras“ išlydėtuovės

Liepos 20 d., penktadienį, Vilniaus geležinkelio stotyje į jau vienuoliktą kartą vykstančią ekspediciją „Misija Sibiras“ išlydėti 16 jos dalyvių. Penktą valandą iš Vilniaus pajudėsio traukinio tikslas – Rusijos Federacijoje, už 5000 kilometrų, esanti Chakasijos

Respublika. Tik priešingai nei per pirmuosius masinius trėmimus 1941 m. birželio 14-ąją, šįkart ekspedicijos dalyvius išlydėjo fotografai, garbingi politikai, maloniai prie vagono durų besišypsantys kelionės palydo-

Nukelta į 11 p.

Mažoji Lietuva

Atkurtai Klaipėdai – 760 metų. Senajai – ?

Habil. dr. Benediktas JANKAUSKAS, Kaunas

Tęsinys. Pradžia Nr. 15

Net dabartinis Pajūrio žemumos reljefo kilimas iš pietų į šiaurę pamariu yra labai nežymus, ką liudija kalinių rankomis iškas-tas 24 km ilgio Karaliaus Vilhelmo kanalas, besitęsiantis nuo Klaipėdos iki dabartinės Minijos vagos piečiau Lankupių. Tad neat-sitiktinai ir T. Narbutas rašė: *Norint nuvesti Memelį iš Krokų Lankos ežero iki Klaipėdos tiesiai į šiaurę per pelkes ir slėnius net iki Šmalco upelio, kaip kai kas teigė, ši vaga turėtų plaukti įkalnėn, priešinga Minijos upės tėkmei ir jos baseinui kryptimi, kuri rodo paviršiaus nuolydį iš šiaurės į pietus. Visa tai verčia manyti, jog dešinysis Memelio krantas iki savo įdubimo buvo gana aukštas su siura kalva, kurios skardį ardė upė.*

Ryškius Baltijos jūros pakrančių kitimus tarp Vyslos ir Dauguvos yra minėję ir plačiai žinomi senųjų laikų rašytojai. Graikų geogra-fas Ptolemėjus rašė apie keturias Skandijos salas, iš kurių viena buvusi priešais Vyslos žiotis. Tą patį minėjęs ir lotynų istorikas Pomponijus: Kodano (Gotų, dabar Gdansko) ilankoje esą daugybė didelių ir mažų salų, kurias skiria nedideli tarpai⁶. Žinoma, kad ir Kuršių nerija kadaise nebuvo ištisinė, o turė-jo ir protakų⁷. Tai pavaizduota ir Jan Jansono Amsterdame išleistame žemėlapyje⁸.

Stebėtinas jūros veiklos galimybes ilius-truoja ir pajūryje ties Nemirseta po keleto audringų dienų rasta laikina Kuršių marių ir nerijos maža kopija (3 pav.).

Įvykiai – senos tvirtovės prie Krono-Memelio-Nemuno žiočių „šaukliai“

Sutartis tarp Kuršo vyskupo Henriko ir Kryžiuočių ordino (*trečia minėtoji*) byloja, jog net vokiečiai suprato, kad jų statomo miesto riba buvo prie apkasų, kuriuos prie Meme-lio ir Dangės upės santakos buvo supylę lietuviai ir sambiai, gindami toje vietovėje stovėjusią senąją pilį. Istoriniuose^{5,9} veika-luose minima daugybė plėšikavimo jūrose faktų, nemažai karinių konfliktų su danais, švedais, norvegais, aprašomi ir konkretūs mūšiai.

98 m. Romos imperijos rašytojas, isto-rikas, politinis veikėjas Publijus Kornelijus Tacitas veikale *Germanija* paminėjo Baltijos pajūrio gyventojus aisčius (Aestiorum gen-tes). Istorikas rašė, kad aisčiai garbina dievų motiną, nešioja šernų atvaizdus, kaunasi vėzdais, yra geresni žemdirbiai negu ger-manai, renka gintarą¹⁰.

Klaudijus Ptolemėjus ~150 m. savo *Geogra-fijoje* pirmą kartą pateikęs kartografinį vaizdą ir įvardijęs bent keturis jo laikais į rytus nuo Vyslos žemupio ir Baltijos jūros gyvenusius sen. baltų etnosus: galindus (galindae), sū-duvius (sudini), kuršius (carbones) (abejoti-nas vertimas – B. J.) ir sėlius (salī)¹⁰.

Apie 300 m. smarkai sumažėję pajūrio gyvenviečių, nes kartu su Gotlando gyven-tojais gepidais link Juodosios jūros patraukę ir dalis pajūrio gyventojų.

Apie 350–376 m., kaip rašoma gotų epe *Getika*, atpasakotame Jordano (551 m.) ir Sak-so Gramatiko (1218 m.), ostrogotų karalius Hermanarikas (Ermanaric) surengęs karo žygį prieš aisčius ir sukūręs plačią imperiją tarp Juodosios ir Baltijos jūrų¹⁰.

Danų karalius Frodis III, besiruošdamas lemiamam mūšiui su hunais, pasiuntęs prieš Švediją Olimarą, kuris nukariavęs Aistiją ir Kuršą (pagal Saksą Gramatiką).

Apie 650 m. Kuršas kurį laiką priklausęs švedams. *Hervarar saga* pasakoja, kad švedų karalius Ivaras apie 675 m. valdęs Kuršą, Estiją ir kitus kraštus.

750 m. Brovalos mūšyje, kuriame dalyva-vę kuršiai ir aisčiai, švedų karalius Sigurdas Hringas įveikęs danų karalių Haraldą Karo Dantį (Saksas Gramatikas)¹⁰.

IX a. pirmajame ketvirtyje, anot Galo Anonimo kronikos, Saksonijos liaudis, impe-ratoriaus Karolio Didžiojo buvusi verčiama priimti krikščionišką tikėjimą. Dėl to dalis ten gyvenusių žmonių persikėlė į Prūsiją laivais per jūrą ir ten apsigyvenę. 830 m.

skandinavų sagose ir kronikose žinomas Hoterio žygis prieš kuršius. Apie 840 m. legendinis vikingų vadas Ragnaras Lodbro-kas surengęs žygį prieš sembus ir kuršius. 853 m. danų Hastings puolęs kuršių (Cori) gentį ir pralaimėjęs jungtinei 5 kuršių žemių kariuomenei. Brėmeno vyskupo Rimberto kronikoje minėta, kad 854 m. švedų karalius Olafas surengė sėkmingą antpuolį prieš kuršius, paėmė Zėburgą (Gruobinia) ir pri-vertė Apuolę (Skuodo raj.) sumokėti išpirką. Čia pat aprašomos penkios kuršių žemės, du kuršių miestai, pabrėžiamas kuršių tur-tingumas ir karingumas. Apie 857–862 m. danų vikingas Rorikas suruošęs trečią žygį prieš švedus, kuršius ir vakarų slavus, jūrų mūšyje nugalėjęs juos ir privertęs mokėti duoklę (Saxo Grammaticus). Apie 860 m. švedų Upsalos karalius Erikas Eimundsonas, anot Olafo Haraldsono sagos, kiekvieną vasarą rengdavo žygius į skirtingas šalis, ir užkariavo Suomiją, Kirjalalaną, Kuršą, Estiją ir visas aplinkines Rytų šalis¹⁰. Prof. A. Butrimas nurodo, *kad 866–894 m. vyko danų vikingų Hadingo (Hastingo) žygis prieš kuršių valdovų Lokerą ir jo sūnus – prieš kuršių karalių Dorną*¹¹.

X a. danai rengė sėkmingus žygius į Prū-siją, Žiemgalą ir Kuršą, o Knutas I Didysis net pasiskelbęs Sembos karaliumi. Islandų sagoje apie Egilį Skalagrimsoną rašoma, kad jis drauge su broliu Torolfu apie 925 m. vykęs puldinėti Kuršo. Sagoje esąs vertingas kuršių kaimo ir jo gyventojų aprašymas. Tai mini ir A. Butrimas. Apie 935 m. norvegų vikingai Egilis ir Thorolfas plėšikavę kuršių žemėse. Egilis buvęs kuršių paimtas į nelais-vę, bet išsivadavęs. X a. pabaigoje Švedijos karalius Erikas Segerselis užvaldęs Estiją, Livoniją, Kuršą ir Suomiją¹⁰.

Danijos karaliaus Sveno I Šakiabarzdžio sūnus Knutas II Didysis 1016 m. surengęs žygį prieš Sembą, nes Semboje išikūrę danų palikuonys po Hakono Sigurdarsono mirties, ėmę puldinėti Daniją. Prūsijoje jie gelbėjęsi *nuo Šiaurės krikščioniškų karalių baudžiančių kardų*.1042 m. kuršiai plėšikavę ir nusiaubę Skandinavijos pakrantes. Adomas Brėmenaitis, XI a. parašęs *Hamburgo vyskupų istoriją*, kuršius vadino *žiauriausia gentimi*, kurios visi vengia. 1050 m. Danijos karalius paskyręs karo laivyno vadą, kuris turėjęs kovoti su kuršių piratavimu, o Danijos bažnyčiose buvusi įvestą speciali malda *O, Dieve, apsaugok mus nuo kuršių!* Kuršiai plėšę ne tik Daniją, bet ir Švediją, ir Norvegiją, išnešdami net bažnytinius varpus. Apie 1074 m. Danijos karaliaus Sveno II Estridseno sūnus Knutas IV Šventasis vykdęs žygius prieš sembus ir estų piratus, o tapęs Danijos karaliumi apie 1080 m. surengęs dar vieną žygį prieš *kuršių, sembų ir estų karalystes*, jas įveikęs ir labai nuniokojęs (Saksas Grama-tikas)¹⁰.

Kaip teigia prof. B. Dundulis¹², romėnai, anglosaksai, skandinavai ir kt. baltų gentis vadinė aisčiais, prūsais, sembais, kuršiais, žiemgaliais. Tais vardais Vakarų Europa, ypač nuo IX a., vadinusi lietuvius ir jų gi-minaičius. Sembais ir ypač kuršiais vadinti ir žemaičiai, nes tikrųjų kuršių, anot prof. Dundulio, galėjo būti tik dabartinės Vaka-rų Lietuvos (Žemaitijos) pačiame pajūryje, pirmiausia uostavietėse. Nuo XI a. antrosios pusės baigėsi atskirų šiaurinių kraštų vadų jūriniai žygiai ir prasidėjusi Skandinavijos valstybių (Danijos ir Švedijos) ekspansija krikščionybės platinimo dingstimi¹², bet at-kaklus baltų priešinimasis buvęs svarbiausia menkų jų laimėjimų ir dažnų nepasisekimų priežastis.

XII a. pirmoje pusėje Danija dar užėmusi Baltijos jūros pietų pakrantes: Riūgeno salą, Holšteiną, Meklenburą, Pomeraniją, Šiaurinę Estiją ir Saremą. Skandinavų Kniutlingų sago-je, pasakojant apie įvykius, vykusius vasarą, kuršiai vaizduojami kaip plėšikai. 1170 m. pirataujantys kuršiai ir estai buvę aptikti prie Švedijos krantų Elando salos Jarnlokos uosto ir po ilgų bei permainingų kautynių su danais buvę sumušti. 1188 m. konflikte tarp Švedijos ir Naugardo karelai buvę Naugardo sąjungininkai, o lietuviai rėmę švedus¹⁰.

3 pav. Kuršių marių ir nerijos maža kopija ties Nemirseta, 2009 m.

Nebe pagrindo popiežius Inocentas IV savo bulėje (žr. aukščiau) nurodė naujai atstatytą Memelio pilį saugoti nuo lietu-vių puldinėjimų. Pagal eiliuotinę kroniką žemaičiai prie Klaipėdos 1257 m. (taigi, netrukus po pilies atstatymo) sumušę Li-vonijos riterius: buvęs sunkiai sužeistas ir Klaipėdos pilyje gydęs savo žaizdas naujas veiklus Livonijos magistras Burchardas von Hornhausenas (anksčiau – Karaliaučiaus komtūras). Iš vienos to meto paskelbtos nau-jos popiežiaus Aleksandro IV bulės galima spręsti, kad tame mūšyje žuvo beveik 500 kryžiuočių. Greitai po to livoniečiai, nors ir nenoromis, nutarę žemaičiams duoti dvejų metų paliaubas (1257–1259), tikėdamiesi, kad tokio laikotarpio užteks įsitvirtinti 1253 m. Mindaugo užrašytose Žemaitijos žemėse¹³.

Apibendrinimas

Iš pateiktų aprašymų aiškėja, kad Ne-muno žiotys buvo ypač svarbi strateginė vieta, pro kurią ėjo ne tik prekybos keliai, bet ir galimybė svetimšaliams įsibrauti į senovinį Aisčių kraštą, garsėjusi aukšta žemdirbystės kultūra ir gausiais gamtos tur-tais, tarp kurių gintaras buvo svarbiausias. Žinomi krašto suklestėjimo ir nuosmukių periodai, vienu iš kurių pasinaudodami vokiškieji okupantai užvaldė Nemuno žiotis ir ėmė diktuoti savo sąlygas vietinio krašto senbuviams. Tad netenka nė abejoti, kad ties Nemuno žiotimis nuo seniausių laikų buvo strategiškai svarbus apsaugos postas – pilis ar tvirtovė su gyvenvietė jos gynėjams ir gyvybiškai svarbiais verslais jiems išlaikyti. Ji galėjo turėti iš istorinės atminties išblukusi pavadinimą. Iki šiol neatskleista lieka ir tos gyvenvietės įkūrimo data, kuri, turimais istoriniais krašto duomenimis, gali būti net dvigubai senesnė nei šiomet minėtina 760 metų Klaipėdos miesto atkūrimo sukaktis.

Apmąstymo verta žinia, kad Vytautas ir jo atstovai, 1413 m. ginčijęsi su Vokiečių ordinu dėl žemaičių ribų, tvirtino, jog Klai-pėda su apylinkėmis esanti Karšuvos krašto dalis, o Klaipėdos pilį kryžiuočiai pasistatę Karšuvos krašte¹⁴. Tikėtina, kad karšuviečių protėvių savivardis liko *pasislėpęs* už Volynės metraščio Chlebnikovo nuoraše pateiktame Lietuvos ir Volynės 1219 m. sutarties apra-šyme¹⁵ išlikusio termino *Buleveči* (Булевечи). Dalis istorikų šį terminą interpretuoja kaip XIII a. Žemaitijos aukštumų sritį valdžiusios giminės vardą, kuriuo tada buvo apibūdinti Vismantas ir Gedvilas, minimose derybose greičiausiai atstovavę Karšuvai. Net prof.

A. Butrimas, žemaičiams jau nepriskiriantis 1236 m. Saulės mūšio pergalės, mini Tverų mūšį prieš 1251 m. žemaičius užpuolusį Min-daugą ir tame mūšyje žuvusius (?!?!– B. J.) kunigaikščius Bulionis: Vismantą, Gedvilą ir Sprūdeikį. Remiantis užrašais ant paminklų ir išlikusiais pasakojimais apie palaidotus žmones bei likusius jų giminaičius galima spėti, kad keletas tos giminės palikuonių yra palaidota Kaltinėnų kapinėse (Šilalės raj.) ir tebegyvena aplinkiniuose kaimuose.

Minėtą istorikų nuomonę apie žemaičių nuo senų laikų valdytą pajūrį ties Nemuno žiotimis paremia ir prof. B. Dundulio teigi-nys, *kad mūsų Nemuno žemupyje abiejose upės pusėse gyveno skalviai*¹², kuriuos atskirti nuo kuršių beveik neįmanoma, nes abi gentys buvusios labai artimos. Juk kaip anksčiau minėta, *sembais ir ypač kuršiais vadinti ir že-maičiai*. Esama ir abejotinų nuorodų, kaip jau minėtame Jan Jansono 1652–1658 m. žemėla-pyje Žemaitijos vaizdavimas tarp Nemuno ir Vyslos, kai jau už nepilno dvidešimtmečio 1677 m. Paryžiuje išleistame žemėlapyje Že-maitija lokalizuota daug realiau, bet taip pat su aiškiu priėjimu prie Baltijos jūros⁸.

Baigiant belieka išreikšti viltį, kad vis stiprėjančios Klaipėdos universiteto, o gal ir kitų Lietuvos istorikų pajėgos artimiausiu laiku atskleis daug naujų Baltijos pajūrio istorinių tiesų ir priartės ne tik prie daug realesnės Klaipėdos miesto įkūrimo datos, bet užpildys ir kitas mūsų praeities *baltąsias dėmes*.

2012–05–31,
Kaunas

⁵Narbutas T. Lietuvių tautos istorija, 2 t., Vilnius, Mintis, 1995, 512 p.

⁶Statkutė de Rosales J. Europos šaknys ir mes Lietuviai. Vilnius, Knygų kelias, 2011, 182 p.

⁷Patackas A., Paslaptingoji SKANDIJA, arba visada ieškok atsakymo LKŽ. Voruta, 2012 03 03, Nr. 5 (743), p. 14.

⁸Butrimas A., Čia susieina Lietuva ir Latvija Žemaičių žemė. 2012/1(83), p. 12–13.

⁹Daukantas S., Istorija Žemaitiška [I]. Vilnius, 1995, 664 p.

¹⁰I ... XII amžiai iš Baltai – interneto enciklo-pedija „Vikipedija“ (http://lt.wikipedia.org).

¹¹Butrimas A., Svarbiausios kuršių, žiemga-lių ir žemaičių istorijos datos. Žemaičių žemė. 2012/1(83). P. 14–15.

¹²Dundulis B., Lietuva ir Baltijos jūra praeityje. Mokslas ir gyvenimas. 1898, Nr. 11, p. 18–19.

¹³Ivinskis Z., Lietuvos istorija Iki Vytauto Didžiojo mirties. LKMA, Roma, 1978, 258 p.

¹⁴Karšuva – interneto enciklopedija „Vikipe-dija“ (http://lt.wikipedia.org).

¹⁵Prušinskas K., Haličo-Volynės sutartis ir Vykintas. Žemaičių žemė. 2009/1(67), p. 3–4.

Kasikėnai

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Sėkmingą Smalininkų plėtrą daug šimtmečių lėmė jų geopolitinė padėtis – gyvenvietė augo kaip svarbus pasienio punktas. Kitaip būtų su daugeliu kitų panemunių gyvenviečių – jų įkūrėjai dažniau ieškodavo ūkiui ar gynybai patogių vietų.

Jau nebeatmenamais laikais kažkas pastebėjo patogų plotą Nemuno dešiniajame krante, kur paupiu driekėsi vešlių pievų ruoželis (tokio neturėjo net Smalininkų ūkininkai). Už pievų kilo aukštesnis ir saugus (net didesnių potvynių nepasiekiamas) upės slėnio krantas. Ten apsigyventa, užsiimant gyvulių auginimu ir žemdirbyste (arti ploteliai aukštesnėje slėnio terasoje). Ta gyvenvietė kaip „Kussickenen“ minėta dar 1490–1540 m.

Vietovardis siejamas su link Nemuno nuo aukštumų garmančiu Kasiko upeliu, uoliai rausiančiu savo vagą. Esama ir kitočių aiškinimų, siejančių šiuos vietovardžius su senovės skalviais ar finougrais. Beje, kiti bendravardžiai Kasikėnai yra netolimame Šakių rajone.

Nebeatmenamais laikais buvo atrasta privatizacijos idėja – stipresnieji siekdavo turėti geresnių dalykų. Taip po XV a. būta ir Nemuno pakrantėse – patogiausius ir vertingiausius plotelius užvaldydavo kokie veikėjai, jų giminės, draugai ar pažistami, gautoje valdoje kurdami dvarą – stambesnę ūkinį vienetą. Visų geriausias vietas atitekdavo krašto valdovui.

Jei Smalininkai šimtmečiais liko daugiau demokratiška gyvenvietė (ten vyravo savarankiški žemdirbiai, amatininkai ir tarnautojai), tai Kasikėnuose klostėsi dvaras su savo gyvenimo būdu (pavaldiniais baudžiauninkais ir pan.).

Būtent šioje svarbesnėje vietoje po 1710 m. buvo įsteigta pašto trasos Karaliaučius-Ragainė-Kaunas-Vilnius stotis. Nuo 1724 m. (ar 1722) keičiant krašto administracinį teritorinį suskirstymą, buvo steigiami Prūsijos domenų valsčiai. Viena iš jų būstinė buvo reikšminguose Kasikėnuose.

Anuomet tas valsčius buvęs lietuviškas. Antai, 1736 m. duomenimis 12 valsčiaus gyvenviečių gyvenę vien lietuvininkai, o dar 7 gyvenvietėse kartu gyveno lietuvininkai ir kolonistai vokiečiai.

1745–1746 m. Kasikėnų dvaras turėjo karališkojo palivarko statusą. Jis mokėdavo nustatytą mokesį Viešvilės bažnyčios išlaikymui (po 12 grašių už kiekvieną valdytą ūbą). Tai rodo, kad anuometinės dvaro valdos nebuvo itin didelės – gal koks 30 ūbų žemės (apie 450 ha).

Valdovo administracijai parceliuojant savo valdas, išnuomojant atskirus plotus (taip siekiant gauti daugiau pelno be didesnių rūpesčių) nuomotas ir Kasikėnų dvaras. Pavyzdžiui, 1784 m. generalinis nuomininkas buvo F. F. Kyteris, kartu ejęs ir valsčiaus vyriausiojo amtmono (vadovo) pareigas. Matyt, tos pareigos jam padėjo anuometinėse privatizacijos varžybose laimėti „viešuosius pirkimus“ ir gauti pelningą valdą.

1785 m. Kasikėnai apibūdinti kaip karališkasis palivarkas ir domenų valsčiaus būstinė prie Nemuno su karališkąja kalkių degykla paupyje. Tuomet ten buvę 11 ugnia-kurų (atskirų sodybų). Dvaras priklausęs Įsruties apygardai ir Viešvilės parapijai.

XVIII a. pabaigoje Kasikėnai vadinti svarbiausia apylinkių gyvenvietė (reikšmingesne už Smalininkus ir Viešvilę). Jie buvo išikūrę aukštesnėje vietoje, šalia svarbiojo panemunių vieškelio Ragainė-Smalininkai-Kaunas. Greta dvaro sodybos stovėjo pašto stotis (ten būdavo perkinkomi pašto arkliai, ten prisiglausdavo pakeleivingieji) ir valsčiaus būstinė. Kalkių degyklos statiniai stovėjo paupyje. Iš aplink surinktų ir tam tinkamų akmenų išdegtos kalkės buvo Nemunu plukdomos į krašto statybas.

Tuomet Kasikėnų dvarui dar priklausė nedidelis Pienbūdės palivarkas. Jo sodyba stovėjo kitame, kairiajame, Nemuno krante, Kasikėnų valdytame pakrantės pievų ruože. Ten buvo auginami gyvuliai, veisti žirgai. Iš Kasikėnų į Pienbūdę perkeldavo keltas. Juo persikėlusieji galėjo vykti ir į

Nuo vešlių panemunių pievų atsiveria vaizdas į Nemuno slėnio krante esančius Kasikėnus. Priekyje – išlikęs senasis akmeninis žemės valdų ženklas. 2001 m. liepos mėn.

netolimas Šilėnų bei Lubėnų gyvenvietės. Keliukas šiaurės link iš dvaro sodybos (vėliau apsodintas medžiais ir paverstas vaizdinga alėja) vedė į Lindikų bei Užbalių kaimus, į atokesnes medžio anglių degyklas karališkoje Jūravos girioje. Panemunių vieškelis rytų link nuo Kasikėnų tuomet vedė į Smalininkų gyvenvietes (Endriušius, Vitkiemius, Aukštogalius) ir į pasienio muitinę. Pavieškele tęsėsi Kasikėnų dirbami laukai, šiauriau plytėjo drėgni miško ir krūmynų plotai, tada dar nepaversti naudingesnėmis žemėmis.

Napoleonmečiu Kasikėnai buvo galutinai privatizuoti. 1817 m. jie jau buvo tapę paveldimuoju privačiu palivarku. Ten stovėjęs vėjo malūnas, buvę 9 ugniakurai (sodybos) su 32 gyventojais (prie jų buvo priskirta ir netolimo Naudvario sodyba). Tada Kasikėnai priklausė naujai Ragainės apskrčiai, Šereitlaukio domenui ir Viešvilės parapijai.

XIX a. pirmojoje pusėje dvaras sparčiai vystėsi. To amžiaus viduryje Kasikėnai jau buvo gavę bajoriškojo dvaro statusą. Kartu su Naudvario palivarku valdyta 2055 margai (per 500 ha) žemės, ten gyveno 142 žmonės. Dvaro savininkas buvo Arendtas.

Šalia stovėjo Kasikėnų *karčema* su vėjo malūnu – dar vienas stambokas ūkinis vienetas, valdęs net 800 margų (200 ha) žemės. Tuomet Kasikėnai jau buvo priskirti naujai Smalininkų parapijai.

Dvaras plėtėsi vis toliau. XIX a. viduryje bajoriškasis Kasikėnų dvaras valdė jau daugiau kaip 2856 margus (apie 715 ha) žemės su 26 gyvenamaisiais namais ir 153 gyventojais. Dvare laikyta 75 arkliai, 145 galvijai, net 800 avių, 80 kiaulių. Reikia priminti, kad baudžiava Prūsijoje buvo panaikinta dar 1807 m., nuo tol dvare darbavosi laisvai samdomi žmonės, kuriems buvo mokami neblogini atlyginimai. Minėtuose Kasikėnuose gyvenę lietuvininkai Butkeraičiai, Kuraičiai ir kiti.

Patirta ir nuostolių. Naująjį plentą Vilkyškiai-Smalininkai projektuojant ir tiesiant, buvo pasirinkta visai nauja kelio trasa, nuošalėje paliekant senąjį vingiuotą panemunių vieškelį ir Kasikėnų gyvenvietę. Nuo tada visi keleiviai ir kroviniai keliaudavo ne per pačią dvaro sodybą, o gerokai atokiau. Taip netekta vieno pajamų šaltinio ir daug smuklės lankytojų.

1871 m. Kasikėnuose užregistruota 10 gyvenamųjų namų su 144 žmonėmis. Dvarui ir toliau priklausė Naudvario ir Pienbūdės palivarkai. Kasikėnus tada valdė K. Arndtas, jiems pelnęs aukščiausią – riteriškojo dvaro statusą.

Tuomet Naudvaryje stovėjo 2 sodybos su 38 gyventojais, o kitame Nemuno krante buvusiam Pienbūdės palivarkui – viena sodyba su 3 gyventojais. Tarp dvaro samdinių buvo daugiau vyrų (104) nei moterų (81). Tik 51 gyventojas buvo kilęs iš pačių Kasikėnų, o kiti buvę atvykėliai. Tarp evangelikų

Atnaujintos dvarvietės vaizdas. 2001 m. liepos mėn.

liuteronų ten dar gyvenęs vienas katalikas ir 10 žydų (veikiausiai šeiminingavusių senojoje *karčemoje*).

Beje, lyg tie patys žydai neturėjo Prūsijos pilietybės – veikiausiai jie buvo atsikėlę iš Prūsijos imperijos valdų, ieškodami geresnio gyvenimo svetur. Anuomet Rusijoje dažnėjant žydų persekiojimams ir pogromams, ne viena šeima iš ten bandė išvykti į ramesnes ir pakantesnes Vakarų šalis, kartais apsistodami ir Prūsijoje.

Buvo 50 vaikų iki 10 metų amžiaus. Iš vyresniųjų 53 buvo raštingi, 14 nebaigę mokslų, o net 68 beraščiai (veikiausiai tai buvo iš kitur atvykę neturtingi dvaro samdiniai).

Būta įvairių naujienų. Antai, Nemuno pakrantės pradėtos tvirtinti „špikdamiais“ ar „bunomis“, saugojusiomis krantus nuo išplovimo ir palaikusiomis laivybai tinkamą vandens gylį upės vagoje.

1885 m. Kasikėnų dvare (su jo padaliniais Naudvariu ir Pienbūde) buvo užregistruoti 152 žmonės (jau tik 67 vyrai ir 85 moterys). Ten jau nebeliko nei vieno kataliko, kitur išsikėlę žydai (matyt, sumenkus panemunių vieškeliai). Iš viso dvaro valdose buvo 8 sodybos su 26 gyvenamaisiais būstais. Naudvaryje teliko 1 sodyba su 19 gyventojų, o Pienbūdėje – 1 sodyba su 6 gyventojais. Dvaras valdė 979 ha žemės (iš jų 332 ha arimų, 102 ha pievų ir 148 ha medynų). Dar pažymėtina, kad turto vertintojai Kasikėnų dvaro dirbamas žemes pripažino tik vidutiniškomis, o abipus Nemuno valdytas pievas – vienomis iš pačių geriausių visoje Ragainės apskrityje. Matyt, iš tų puikių vešlių pievų dvaras ilgainiui prasigynė, vis plėsdamas savo valdas.

Matyt, tie duomenys parodo tuomet krašte vykusius nemenkus socialinius ir ekonominius pokyčius. Apsukresni ir jaunesni siekė išvykti į Vakarus ar miestus, kur buvo galima gauti lengvesnio ir geriau apmokamo darbo. Taip iš panemunių traukėsi lietuvininkų vyrai ir jaunuoliai, neretai svetur sukurdavę mišrias šeimas.

1902 m. Kasikėnų dvarui tebuvo likę 414 ha žemės (255 ha arimų ir 125 ha pievų). Dvaras priklausė A. Vanderiui. Ten buvo veisti geresni olandiškos veislės galvijai. Kasikėnuose veikė sava pieninė, ožinis vėjo malūnas.

1905 m. Kasikėnai vadinti kulmiškuoju dvaru, teturinčiu vieną Pienbūdės palivarką. Jis valdė 766 ha žemės. Ten laikyta 30 arklių, 160 galvijų (iš jų 80 melžiamų karvių), 40 avių, 60 kiaulių. Dvaras priklausęs Smalininkų valsčiui ir parapijai.

Dvarą prisiminė projektuotojai. Žymioji siaurojo geležinkelio linija Tilžė-Pagėgiai-Mikytai-Smalininkai nuo Kalvelių kaimo buvo nukreipta į Kasikėnus, o jau nuo ten – į Smalininkus.

Taip Kasikėnai vėl atsirado judrioje vietoje. Dar kelis dešimtmečius pro dvarą keliaudavo gausūs siauruko keleiviai ir

įvairūs kroviniai. Ta geležinkelio linija buvo patogų išvežti ir dvaro produkciją (buvo įrengta Kasikėnų stotelė, kur į krovines platformas būdavo pakraunami įvairūs dalykai – nuo nušertų kiaulių iki maišų su grūdais ar bulvėmis). Nebuvo pamirštas ir Nemuno vandens kelias – didesnėmis valtimis ir laivais būdavo plukdomas šienas ir kitos gėrybės.

1905 m. surašant krašto gyventojus, Kasikėnuose buvo užregistruotos jau tik 5 sodybos (dar viena buvusi Pienbūdėje už Nemuno). Iš 114 gyventojų buvę 55 vyrai. Iš 99 evangelikų tik 4 dar kalbėjo lietuviškai, o iš 11 katalikų – taip pat 4.

Žmonių ir toliau mažėjo. 1912 m. jų dvare tebuvo likę 83. Kasikėnai vėl turėjo riteriškojo dvaro statusą. Tą dvarą, sūrinę ir Pienbūdės palivarką tada valdė A. Pfūlis.

Tuomet dvaro sodybą supo didelis dirbamų laukų plotas (sukurtas iškirtus didelį miško ruožą ir grioviais nusausinęs drėgnas žemes). Iš dvaro sodybos šiaurės link (į naująjį plentą, Užtilčių ir Užbalių kaimus) vedė ažuolais apsodinta alėja. Apie 150 m šiauriau dvaro sodybos ėjo siaurojo geležinkelio linija. Piečiau tos sodybos buvo įrengta Nemuno garlaivių prieplauka (atitinkamai pataisius vienos bunos galą). Senuoju vieškeliu keliauta į Smalininkus. Laukų keliukai vedė į panemunių pievas (į šienaujamus plotus ir ganyklas). Paupio kalvelėje buvo įrengtos dailios dvariškių kapinaitės.

XX a. pradžioje erdvų dvaro sodybos kiemų supo šeši įvairaus dydžio pastatai – dideli mūriniai tvartai, kuriems naudoti ir apylinkėse gausūs akmenys, medinės daržinės ir kuklesni dvaro rūmai. Ties panemunių keliukais stovėjo kelios mažos darbininkų sodybėlės. Savo išvaizda Kasikėnų dvaro sodyba labai skyrėsi nuo Smalininkų vidutinių ūkininkų sodybų – dvare stovėjo labai dideli ūkiniai pastatai, čia buvo įveistas nemažas sodas.

Kasikėnai atlaikė Pirmojo pasaulinio karo pradžios išbandymus – Rusijos kariuomenės įsiveržimą ir niokojimus. 1915 m. pradėta atkurti dvaro ūkį.

1919 m. Kasikėnų kulmiškąjį dvarą su vieninteliu Pienbūdės palivarku toliau valdė A. Pfūlis. Tebeveikė pieninė, vėl auginti veisliniai gyvuliai: 34 arkliai, 160 galvijų (iš jų 73 melžiamos karvės), 16 kiaulių ir vienintelė avis.

Nuo 1920 m. dvaro valdos atsidadė dviejose valstybėse: Pienbūdės palivarkas liko Vokietijos Rytprūsijoje, o pagrindinė dvaro žemių dalis – naujai sukurtoje Klaipėdos krašte, kurį trejus metus valdė prancūzų administracija.

1923 m. pradžioje Lietuvos Respublikai prisijungus Klaipėdos kraštą, imtasi skaičiuoti ten buvusius žmones ir apgyventas vietas. 1925 m. Kasikėnų dvare dar gyveno 62 žmonės, valdyta jau tik 309 ha žemės.

„Pavasariui“ – 100 metų

Genovaitė BURNEIKIENĖ, Lietuvos žurnalistų sąjungos narė, Vilnius

Šiais metais sukanka šimtas metų, kai Kaune 1912 m. gegužės mėnesį buvo išleistas pirmasis „Pavasario“ numeris. Tai jaunimo mėnesinis laikraštis, kurio paskirtis – svarstyti jaunimo gyvenimo klausimus, šviesti ir ugdyti Lietuvos jaunąją kartą, įtvirtinant katalikiškas vertybes. Šis leidinys praturtino besiformuojančią nacionalinę periodinės spaudos sistemą. Lietuvoje 1912 m. ėjo 41 periodinis leidinys. Tiesa, keletas leidinių pasirodydavo kartą per metus, 15 leidinių leisti kaip priedai ir ėjo 23 įvairios pakraipos leidiniai skirtingų poreikių skaitytojams. Ūkininkams ėjo „Lietuvos ūkininkas“, „Žemdirbys“, „Vienybė“, „Artojas“. Moterims leista „Lietuvaitė“, mokytojams „Mokykla“, vaikams „Šaltinėlis“. Jaunimui priedus leido: „Lietuvos ūkininkas“ leido „Jaunimą“, „Draugija“ – „Ateitį“, „Lietuvos žinios“ – „Aušrinė“, bet pirmasis savarankiškas jaunimui skirtas leidinys buvo „Pavasaris“. Prasmingas leidinio pavadinimas, simbolizuojantis plėtojantis jaunimo ateities galimybes. „Pavasario“ pavadinimas buvo suteiktas ir lietuvių katalikų jaunimo sąjungai, kuri suvienijo Lietuvoje veikusių (nuo 1907 m.) slaptų jaunimo kuopelių prie „Žiburio“ ir lietuvių katalikų blaivybės draugijų narius ir tapo gausia, įtakinga katalikiško jaunimo organizacija.

Pirmasis spaudos atgavimo dešimtmetis

Lietuvių tauta slegiama Rusijos carinės priespaudos negalėjo ugdyti nacionalinių vertybių ir puoselėti gimtosios kalbos. Tačiau nuo 1904 m., atgavus lietuvišką spaudą, susiklostė naujos, palankesnės krašto raidos sąlygos. Lietuvių inteligentija siekė paspartinti tautinio atgimimo ir išsivadavimo judėjimą, pagreitinti Lietuvos dvasinę ir materialinę raidą. Kadangi „Rusijos valdžia draudė grįžti į tėvynę aukštąjį baigusiems, išskyrus kunigus ir gydytojus, todėl ilgą laiką kunigai tebuvo vieninteliai katalikų inteligentai. Pasauliečiai katalikai aktyviau imsi reikštis tik nepriklausomoje Lietuvoje“¹. Tiesa, XX a. pirmaisiais dešimtmečiais lietuvių inteligentijos gretas papildė ir iš Europos aukštųjų mokyklų grįžę tautiečiai. Tačiau „katalikai inteligentai daugelyje sričių sugebėjo perimti iniciatyvą į savo rankas“. Buvo „sukurtas ištisas katalikiškų pradžios ir vidurinių mokyklų tinklas“. Be to, „bažnyčios įtaką užtikrino ir platus skirtingų amžiaus grupių ir profesijų katalikus

jungiančių draugijų tinklas“². Katalikai inteligentai sukūrė gausią katalikiškos periodikos grupę, skirtą įvairiems gyventojų sluoksniams. J. Tumas-Vaižgantas 1909 m. aiškino, jog „šiandien viena iš didžiausių pasaulyje galybių yra ne ginklai, ne turtai, bet laikraščiai“, nes „gera ir pigi laikraštija daro dideles pervertas protuose, taip, kad joks agitatorius nesusilygins su laikraščiu“. Todėl „laikraščius šiandien galime pavadinti tautos vadovėliais. Jie užėmė svarbesnę vietą, negu knygos“, nes „knyga ne taip greitai perkama, (...) o laikraštį kiekvienas net beturtis skaito“. Todėl „laikraščių skaitymas parodo šalies pakilimą ir apšvietimą“³, – akcentavo J. Tumas-Vaižgantas.

Pabrėžtina, jog lietuvių inteligentija siekė, kad periodiniai leidiniai sulauktų didesnės auditorijos, todėl leidiniai leido priedus atskiroms gyventojų grupėms. Deja, spaudos parodoje 1912 m. Peterburge „lietuvių skyrius visai menkutis. Šalia 80 knygų prikabinta 27 lietuvių laikraščiai ir jų priedai“, tačiau „trūksta „Bendrijos“, „Lietuvių tautos“ ir visų „Lietuvos ūkininko“, „Lietuvos žinių“, „Šaltinio“ priedų“, o „estų laikraščių arti 50-ties, latviai gi dar daugiau turi laikraščių – 67-ius“. Aptardamas parodą, autorius teigė, kad „mūsų spauda, kuri esti gyvenimo atspindys, dar visai menka, taigi ir raštų skaičius nedidelis“, todėl pasiūlė surengti „pasitaikius L.M.D. suvažiavimui, lietuvių spaudos parodą už 1912 metus (...)“, kad „galėtume tikrai sužinoti; koks mūsų spaudos padėjimas ir visuomenės išsiplėtojimas“⁴, – ragino autorius.

Tačiau pirmoji lietuvių spaudos paroda buvo atidaryta tik 1914 m. birželio 11 d. Vilniuje. Parodoje „išstatyta apie 2500 leidinių. Pateikti visi nuo 1888 m. raštai. Visos knygos-raštai paskirstyta į 25 skyrius pagal turinį: I sk. – laikraščiai, II sk. – bibliografija, III sk. – apysakos, IV sk. – dramos“ ir t. t. (...), o „kiekvienas skyrius padalytas į septynis skyrelius pagal vietas, kur išleisti raštai: a) Tilžėje, b) Vilniuje, c) Kaune, d) Seinuose, e) Rygoje, f) Amerikoje, g) vokiškoms raidėms“⁵. Paroda veikė 7 dienas. Apžvelgdamas šią parodą, St. Naginskas ragino tautiečius, kad jie „apžiūrėtų ir pastebėtų ko ypač trūksta, kas taisytina ir tuo parodytų mūsų spaudos parodų brangumą, tikslingumą“⁶. Pirmoji lietuvių spaudos paroda buvo itin reikšmingas įvykis šalies gyvenime, pateikęs lietuvių raštijos susistemintą ir apibendrintą vaizdą.

Kitas svarbus 1914 m. įvykis – tai spaudos atgavimo 10-ies metų sukaktis. Apžvelgdamas dešimties metų kelią, A. Jakštas nurodė, kad „spauda – labiausiai laikraščiai gauna taikintis prie savo skaitytojų supratimų ir reikalavimų“, tačiau, jei „skaitytojai (...) nemėgia rimtų pamokančių straipsnių, bet griebia (...) kur aprašomos visokios rietenos“, tai „koki gi nauda jiems bus tokius niekus beskaitant?“ Autorius aiškino, jog „lietuviai turėtų visuomet rimtai žiūrėti į savo spaudą, nelaikyti savo laikraščių (...) koliojimosi ir viens kitam keršijimo įrankiu“. Spauda, pasak A. Jakšto, turėtų būti „viešąja sakykla, kurioje esti svarstomi svarbiausieji mūsų reikalai“, o „tų gi reikalų turime begalę“, nurodoma straipsnyje. Juk „viso labo dabar eina 25 lietuviški laikraščiai“, o per dešimtmetį „jau netekome 17 laikraščių“, tačiau „galime pasididžiuoti

ir tuo, kad spaudos jubiliejų apvainikuojame turėdami ir savo dienraštį „Viltį““, – pabrėžė A. Jakštas, priminęs, kad „nėra to luomo, kurio neaprupintų tam tikras laikraštis. Ūkininkams, sodiečiams eina „Šaltinis“, „Vienybė“ su įvairiais priedais ir skyriais. Darbininkai turi savo „Rygos balsą“, jaunimas ir moksleiviai: „Ateitį“, „Vainiką“ ir „Pavasari“⁷, – teigė A. Jakštas.

Naujas laikraštis jaunimui

Taip skaitytojams pranešė „Lietuvos ūkininko“ leidžiamas priedas „Jaunimas“, paskelbęs, kad „Kaune pasirodė naujas jaunimui skiriamas laikraštis „Pavasaris“, kuris žada, jog „paaiškins tai, ko nesuprantam“. Autorius teigė, kad, perskaitęs visas publikacijas, nerado „ko mums trūksta“ (...), nes „rašoma apie blogas knygas, nedorus laikraščius“, bet „kokios tos blogos knygos – nepasakoma“. Jose „daug jausmo, gerėjimosi gamta, pavasariu (...)“, kai kas peikiama, kai kas giriama, raginama eiti į bažnyčią, pamokslų klausyti“. Todėl P. R. (Vileišis J.) ragino „jaunimą susipažinti su „Pavasariu“ ir pačiam savo nuomonę apie šį laikraštį ištarti“. Autorius džiaugėsi, kad „jaunimo laikraščių šeimyna vienu nauju nariu vėl padidėjo“⁸. Apie naują laikraštį pranešė „Lietuvos žinios“, „Viltis“, „Aušrinė“. Išsamia recenzija išspausdino „Vienybė“. Autorius teigė, kad „laikraštis daro malonų įspūdį“, nes „turinys įvairus, sumaniai parinktas“, „pradžioje išreiškiamas laikraščio tikslas“, o kituose straipsniuose „vedama prie užsibrėžto tikslo“, todėl „pagrirtas redakcijos noras šviesti, dorinti jaunimą, kelti jį prie aukštesnio tikslo“, – reziumuoja autorius, ragindamas „užrašyti „Pavasari“ augančiai kartai“. Pasak autoriaus, „Pavasaris“ turėtų būti visose mokyklų, „Blaivybės“ skyrių, parapijinių knygynų skaityklose, o ir kiekvienuose namuose būtų brangus draugas jaunimui⁹.

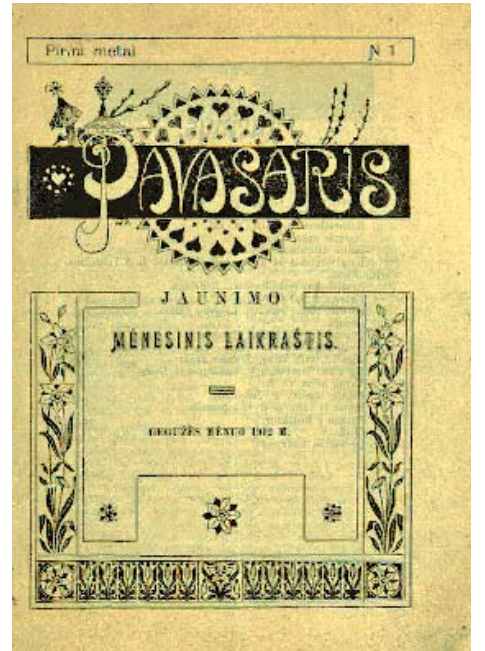
Pažymėtina, kad „Pavasari“ draugiškai sutiko ne tik katalikiškos spaudos leidėjai, bet ir „pirmievių“ leidinių atstovai, nes 1912 m. „norėta leisti „Šiaulių Balsą“, „Valsietį“ ir „Lietuvos Varpą“, tačiau „šie sumanymai liko neįgyvendinti“¹⁰, todėl kiekvienas naujas spaudos leidinys buvo svarbus įvykis lietuvių periodikos biografijoje.

Pirmasis „Pavasario“ numeris išleistas piešiniais papuoštu viršeliu, dauguma straipsnių iliustruoti piešiniais, grafinais elementais, tekstas spausdintas dviem skiltimis, tamsus, „švarus“ šriftas, tad, lyginant su kitais periodiniais leidiniais, „Pavasaris“ išsiskyrė savo puikia išvaizda.

Leidinio struktūra artimesnė žurnalui, nes leidinį sudarė 32 p. (25x17), turėjo viršelį, antrajame puslapyje – turinys, o nuo trečiojo spausdintos publikacijos. Aktuali informacija po teminėmis rubrikomis. Ėjo kartą per mėnesį. Redaktorė - leidėja T. Kobėlinskaitė, spausdintas Saliamono Banaičio spaustuveje.

„Pavasario“ pratarmėje „I skaitytojus“ teigiama, kad „jaunystėje žmonės pradeda ieškoti tikslo, (...) ant ko jie galėtų remtis savo gyvenime“, o „jauną viskas traukia ir geras ir blogas“, todėl „reikalinga pagalba ar tai išsilavinto prityrusio žmogaus, knygos, pagaliau laikraščio“, todėl ir išleidžiamas „naujas laikraštėlis „Pavasaris“. Jis bus mūsų jaunystės veidrodžiu, jame atsispindės visos mūsų gyvenimas (...), jame mes pamatysime ir tai, ko mums trūksta, jis mums aiškins ko nesuprantame (...). „Pavasaris“ bus mūsų geriausiu draugu“¹¹, – pažada jaunimui „Pavasario“ redakcija.

Gegužę pasirodęs „Pavasaris“ spindi pavasariška nuotaika, jaunatvišku džiaugsmu, gamtos ir dvasios pažadintu entuziazmu, žiedais pasipuošusia gamta, kuri tarsi kviečia „gaivinti užsnūdusią dvasią, puošti mūsų jaunąją tėvynę“ ir ragina „spiešti į didelę šeimyną“¹², siekiant atlikti tėvynai reikšmingus darbus. Tam reikalingos žinios, todėl leidinyje nemažai vietos skiriama švietimo reikalams, pasaulio pažinimo, gamtos, istorijos bei mokslo dalykams atskleisti.

„Pavasaris“, 1912 m. Nr. 1

„Pavasaris“ aiškino, kodėl vyksta saulės, mėnulio užtemimai, kaip susiformavo žemė, planetos, žvaigždės, kas lemia skirtingą žemės klimatą, kokios naudingos iškase-nos glūdi žemės gelmėse. Plačiai atskleisti svarbiausi Lietuvos istorijos momentai. Ypač daug dėmesio skirta jaunimo dorovės, religijos, sveikatos, savišvietos klausimams. Lietuvos jaunimas raginamas puoselėti krikščioniškas vertybes, saugoti gimtąją kalbą, ugdyti darbštumą, tautiškumą, dvasingumą. Sodžiaus jaunimas raginamas aktyviai dalyvauti „Blaivybės“, „Žiburio“, „Pavasario“ draugijų veikloje. Leidinyje plačiai nušviesti šių draugijų įvairūs renginiai, sumanymai, pasakojama apie jų organizaciją ir kultūrinę veiklą.

„Pavasaris“ daug dėmesio skyrė grožinei literatūrai, poezijai; spausdino Maironio, V. Kudirkos, F. Kiršos eilėraščius, Lazdynų Pelėdos, L. Tolstojaus kūrinis. Skelbė J. Staugaičio tikybos, moralės, politikos straipsnius. Redakcija spausdino pradedančiųjų posmus, dienoraščius, kelionių aprašymus, liaudies dainas, padavimus ir pasakas. Gaila, tačiau daugumos rašinių įamžinti tik slapyvardžiai. „Pavasaris“ itin daug dėmesio skyrė skaitytojams: kvietė rašyti korespondencijas, mokė, aiškino, redagavo, skatino jaunuosius autorius, domėjosi jų interesais ir vertinimais. „Sulaukėme patarimų ir nusiskundimų iš mūsų jaunimo, smagu, kad yra jaunimo su prakliniais norais dirbti ir lavintis“, bet „negalime nematyti, jog daugel brolių paskendę ištvirtyme ir tamsume“, tad reikia „pratinti juos prie apšvietimo“ ir „rūpintis, kad augtų ėmėjų skaičius“¹³, – aiškino redakcija.

Šaltiniai ir literatūra

¹Labanauskas R. Katalikai inteligentai prieš-kario Lietuvoje. XXI amžius. 2005 sausio 5. Nr. 1. P. 9.

²Ten pat.

³J. Tumas-Vaižgantas. Kiek sveria laikraščiai žmonių gyvenime. Šaltinis. 1909 kovo 30 (17). Nr. 12. P. 181.

⁴K.J. Spaudos paroda Peterburge. Lietuvos žinios. 1912 balandžio 5 (18). Nr. 40. P. 1.

⁵Naginskas St. Lietuvių spaudos paroda. Lietuvos žinios. 1914 birželio 13 (26). Nr. 128. P. 2.

⁶Ten pat.

⁷Jakštas A. Pirmutinės 10-ties metų spaudos atgavimo sukaktuvės, 1904-1914. Draugija. 1914. Nr. 89-90. P. 83.

⁸P.R. Naujas jaunimui laikraštis. Jaunimas. 1912. Nr. 6. P. 36.

⁹Jaunimo draugas. Vienybė. 1912. Nr. 21. P. 324.

¹⁰Biržiška V. 1913 metai lietuvių laikraštijoje. Lietuvos žinios. 1914 sausio 18 (31). Nr. 14. P. 1.

¹¹Pavasario redakcija. I skaitytojus. Pavasaris. 1912. Nr. 1. P. 3.

¹²Cimbakas. Pavasaris eina. Pavasaris. 1912. Nr. 1. P. 4.

¹³Maleišis. Spieskimės „Pavasarin“. Pavasaris. 1912. Nr. 2. P. 46.

Romas Kalanta – vienybės ar priešiško ženklo?

Monika KARENIAUSKAITĖ, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotoja, Vilnius

Romas Kalanta

2012-ieji – metai, gausūs sukaččių, žyminčių ne vieną vėlyvuoju sovietmečiu Lietuvos SSR vykusios neginkluotosios antisovietinės rezistencijos, arba pilietinio pasipriešinimo, aspektą. Kovą minėjome lietuviškosios periodinės saviraidos pradžios – „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ keturiasdešimtmetį, gegužę – Romo Kalantos susideginimą Kaune ir „Kalantines“, rugpjūtį laukia pirmojo viešo mitingo prie Mickevičiaus paminklo 25 metų sukaktis.

Visi šie įvykiai be galo svarbūs ir reikšmingi. Tačiau ir ypatingi bei skirtingi savo ideologiniu turiniu. Kaip žinome, „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką“ leisti pradėjo katalikiškoji visuomenės dalis. Šie žmonės siekė pirmiausia kovoti su tikėjimo, pažiūrų bei įsitikinimų suvaržymais. Tai buvo universalūs kovotojai už žmogaus teises – juk mintis apie

monolitinės imperijos – SSRS – griuvimą tuo metu atrodė dar sunkiai įtikėtina, nors ir viltinga ateities perspektyva. Prie Mickevičiaus paminklo, paminėdami Vakarų, o ypač Rytų Europai tragiškas pasekmes atnešusių Molotovo-Ribentropo pakta, jau vienbalsiai ir aiškiai reikalavome erdvės, savosios demokratinės valdžios ir teritorijos šioms teisėms įgyvendinti – Lietuvos valstybingumo. Vis tik tiek „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“, tiek 1987-ųjų rugpjūčio 23-ioji buvo ir tebėra santarvės ir vienybės, tačiau ne priešiško ženklo. Kaip „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikoje“ tilpo faktai apie daugelio tautybių ir konfesijų asmenų persekiojimą ir teisių pažeidimą, taip prie Mickevičiaus ranka rankon stovėjo tiek katalikiškojo pagrindo atstovai, tiek Lietuvos laisvės lygos aktyvistai. Ideologiniai skirtumai nublanko dėl vienybės dvasios.

Su Kalanta buvo kitaip. Atmintį apie jį – tarsi tą suanglėjusį lavoną – kėsinosi draskyti ir plėšyti į gabalėlius ir vieni, ir kiti. Vieniems jį tapo hipiškosios laisvės ir seksualinės revoliucijos maištu paženklinto jaunuolio radikaliu pareiškimu, kitiems, priešingai – kunigystės troškumi drovumo įsikūnijimu. Treti Kalantą piešė kaip kovotoją dėl Lietuvos valstybingumo – yra net laikančių jį partizanų tradicijos tęsėju ar šauniojo savivudžio Margirio pasekėju. Ir pliekiasi šaunieji lietuvačiai, nepasidalina šio herojaus – „mums, bet ne jiems!“ Saliamoniška išmintis bylotų – reiktų Kalantą padalinti į gabalus, o sukaupto jo užtekę ir tiems, ir

kitiems. Tačiau iškyla problema. Toje bibliotekoje istorijoje apie išmintingąjį Saliamoną ir dvi mažyčio kūdikėlio nepasidalinusias moteriškes, tikroji kūdikio mama gerai suprato, kad sukauptas jis nebegyventų. Todėl vėliau jau buvo pasiruošusi jį atiduoti apsišaukėlei. Pasitikint šia tūkstantmete išmintimi, ima darytis neįtikėtina – o jeigu padalintas Romo atminimas, likęs tik jį skirtingai puoselėjančių ribotų grupių privilegija, palaipsniui išdils? Skirtingos grupės kiekvienoje visuomenėje turi vis kitokią atmintį. Tačiau valstybei vertinant reikia ir bendro istorinio pasakojimo, daugiaprasmio, tačiau visiems priimtino vieno ar kito istorinio siužeto vaizdinių. Tokių, kurie suvienytų, o ne dar labiau skirtų ir taip gerokai susipriešinusią nūdienes visuomenes.

Tačiau kaip rasti tą susikalbėjimą? Ko gero, čia reiktų prisiminti, jog Romo susideginimas, kaip vieno žmogaus antisisteminis poelgis brežneviniam Kaune, kad ir koks radikalus, buvo ne išimtis ir ne pamišėlio darbas – greičiau, katalizatorius, puikiai atliepęs to meto visuomenės nuotaikas. Ne vienas garbus sociologas, ypač minios psichologijos tyrėjai, akcentuoja, jog neretai daug žmonių yra linke ir trokšta nusižengti normai arba vienam ar kitam socialiniam suvaržymui, nors nedrįsta to padaryti. Tačiau kai norma sulaužo bent jau vienas individas, kitiems maištauti prieš sistemą tampa daug lengviau. Štai taip ir kyla revoliucijos.

Po Romo susideginimo vykusius įvykius – daugiausia jaunimo protestą – daug

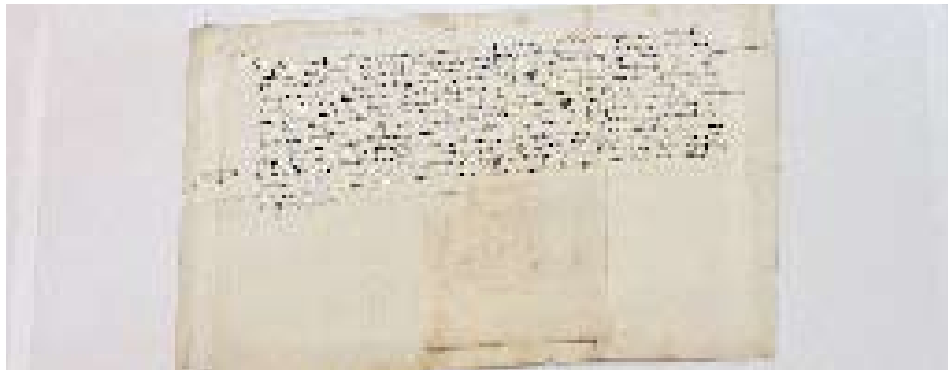
kas šiandien skambiai krikštija Kauno pavasariu. Šis pavadinimas, gal kiek per skambus, vis tik puikiai parodo, kad Romui sulaužius sovietinės santvarkos taisykles, lyg iš gausybės rago pasipylė iki tol slopintas Lietuvos visuomenės nepasitenkinimas okupacija ir sovietiniais suvaržymais. Tad „Kalantines“ – vieno žmogaus, nors ir labai radikalus, nusižengimas normai, fizinis ištrynimasis savęs iš tobula vaizduotos sovietinės tikrovės – parodė, jog, priešingai sovietinei propagandai, sovietinės vertybės tikrai nebuvo priimtinos visiems to meto LSSR gyventojams. Kad daug žmonių, ypač jaunų, netikėjo santvarka, ilgėjosi buvusios Lietuvos valstybės, troško permaitinti, nekenčė sovietinių asmenybės suvaržymų. Visa tai tuo metu buvo aktualu tiek hipiui, tiek katalikui, tiek ateistui, tiek kraštotyrininkui, tiek tautininkui, tiek buvusiems politiniams kalinėjams.

Štai kodėl šiandien, užuot draskęsi dėl Romo Kalantos tapatybės ir atminimo, istorikai ir kiti jo asmenybei ir aukai neabejingi žmonės turėtų siekti kuo objektyvesnės tiesos ir atsakymo į klausimą, kas ir koks iš tikrųjų buvo Romas. Tačiau, net jei atsakymas netenkins visų interesantų – Jis, hipis, krikščionis arba tautininkas, o gal visų po truputį, buvo pirmasis po partizanų taip atvirai ir drąsiai, radikaliai ir pasiaukojančiai metęs iššūkį sovietinei sistemai. Padrasinęs, įkvėpęs. Gyvybę paaukojo. Už tai, šiandien gyvendami LAISVI, kas bebūtumėm, Jam liksim amžinai dėkingi...

Iš Klaipėdos istorijos

Seniausias Klaipėdos antspaudas grįžo į miestą

Daiva PAULIUKIČIENĖ, Klaipėda

Antspauduotas laiškas, kuriuo patvirtinta, kad Liubeko laivavedys audros suniokotą laivą dalimis pardavė Memelyje

760-ąjį gimtadienį mininti Klaipėda šiemet ne vieną šventės renginį skiria miesto praeičiai garsinti. Vienas jų – seniausio miesto antspaudu pristatymas. Juo prieš 566 metus buvo antspauduotas laiškas, kuriuo patvirtinta, kad Liubeko laivavedys audros suniokotą laivą dalimis pardavė Memelyje.

Tikrąją Klaipėdos įkūrimo dieną – rugpjūčio 1-ąją – Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje besidomintiems miesto ir krašto praeitimui buvo pristatyta paroda bei leidinys „Klaipėdos tapatumo ženklai: antspaudai, herbas, vėliava“.

Renginio dalyviai turėjo progą išvysti seniausią žinomą dokumentą su Klaipėdos miesto antspaudu. Ši originalų 1446 m. rašytą Klaipėdos miesto burmistro ir tarybos laišką Liubeko miesto burmistrui ir tarybai uostamiesčio gimtadienio proga Mažosios Lietuvos istorijos muziejui paskolino Hanzos miesto Liubeko archyvas.

Pats spaudas, kuriuo antspauduoti svarbūs miesto dokumentai, neišliko. Seniausias juo pažymėtas antspaudas taip pat vietos istorikų kurį laiką laikytas dingusiu.

Tik neseniai dabartinio Klaipėdos herbo autorius, dizaineris Kęstutis Mickevičius išsiaiškino, kad dokumentas egzistuoja. Maždaug prieš metus uostamiesčio muziejininkai pradėjo susirašinėti su lenkų kolegomis dėl unikalaus Klaipėdai eksponato paskolinimo.

Bendrasis Memelio miesto antspaudas

buvo atspaudas 1446 m. lapkričio 5 d. ant laiško, kuriuo Liubeko laivavedys Hermanas Hepeneris (Herman Heppener) pranešė Liubeko miesto burmistrui ir tarybos nariui pakliuvęs į audrą ir buvęs priverstas laivą, už kurį buvo atsakingas, dalimis parduoti Klaipėdos pilies uoste. Antspaudas tapo savotišku patvirtinimu, kad laivavedys nemelavo.

Laiškas parašyta Vidurio žemutinės Vokietijos tarme, todėl įdomus ir vokiečių kalbos tyrinėtojams. Mokslininkų teigimu, panašiai kalbėta bei rašyta ir XVI amžiuje.

Esama žinių, kad antspaudu, kuriuo pažymėtas ir minėtasis laiškas, būdavo tvirtinami palikimo dokumentai bei kiti svarbūs miestiečių popieriai.

Muziejaus lankytojai turėjo atidžiai apžiūrėti laišką, kad įžiūrėtų antspaudu reljefą, mat ant laiško buvo užvarvinta vaško, ant jo uždėtas gabaliukas popieriaus, o jis prispaustas spaudu.

Miesto herbo kūrėjas ir jo formavimo si žinovas K. Mickevičius pasakojo, kad ankstesnieji raštai būdavo sutvirtinami kabančiais antspaudais, tačiau gabenant tokių dokumentą būdavo rizika, kad jis gali būti sugadintas ar sunaikintas. Vėliau antspaudai spausiti tiesiai ant rašto užvarvinto vaško, bet tokiu būdu taip pat išlikdavo tikimybė, kad sukiutėjęs vaškas nubyrės. Tada buvo sugalvotas būdas antspauduoti popieriaus gabaliuką, uždėtą ant vaško pačiame laiške.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius Jonas Genys ir Klaipėdos universiteto vyresnysis mokslo darbuotojas Vacys Vaivada

K. Mickevičius pasakojo, kad šis eksponatas svarbus ir todėl, kad jame yra vaizduojamas Memelio miesto herbas: jūrinis laivas, o ne kokia valtelė. O tai reiškia, kad miestiečiai turėjo teisę verstis laivyba, o miestas buvo pilis arba tvirtovė. Tiesa, dėl šio simbolio mokslininkai tebesiginčija.

„Dabar dažnai pamirštama, kad Klaipėda labai ilgą laiką kovojo konkurencinę kovą dėl prekybos. Yra buvę laisvos prekybos ribojimų, būta net kuriozų, kai leista laivus statyti, bet drausta juos parduoti. Tad tie antspauduoti laiškai sprendė kasdieninius dalykus, kuriais miestiečiai gyveno“, – pasakojo Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius Jonas Genys.

Iki mūsų dienų išliko šiuo spaudu pažymėti 1522 ir 1618 m. parašyti raštai.

Liubeko archyvas 1942 m., baiminantis bombardavimo, buvo perkeltas į druskos saugyklas. 1946 m. sovietų kariuomenė archyvą pasiėmė kaip karo grobį. 1951 m.

Rytų Berlyne atsidūrė didžioji dalis Liubeko archyvo vertybių. 1989–1990 m. dalis Sovietų Sąjungoje likusių dokumentų buvo iškeista, taip didžioji dalis archyvo grįžo į Liubeką. Paskutiniai karo grobiai pasiekė šį miestą 1998 m., jie buvo atvežti iš Armėnijos.

Laiškas yra viso labo vienas lapas popieriaus, tačiau jis atgabentas specialiu transportu, kurį suteikė Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Dokumentas atgabentas dėžėje, kurioje palaikomas tam tikras drėgmės lygis.

Įdomu ir tai, kad jis į Klaipėdą atgabentas taip pat laivu, kaip tikėtina, prieš daug metų pasiekė Liubeką.

Istorinė vertybė apdrausta 15 tūkst. eurų. Gabenimo išlaidas pavyko sumažinti gavus uostamiesčio jūrinių kompanijų paramą.

Autorės nuotr.

Lietuvos kultūros ažuolui Klemensui Čerbulėnui liepos 24 d. būtų suėję 100 metų

Dr. Eligijus Juvencijus MORKŪNAS, Rumšiškės

1912 m. liepos 24 d. Pabiržės parapijos Spalviškių kaime Čerbulėnų šeimoje gimęs kūdikis, pakrikštytas Klemenso vardu, išaugo į Lietuvos kultūros ažuolą. Klemenso Čerbulėno straipsniai, istorijos mokslų kandidato ir daktaro (dabar būtų daktaro ir habilituoto daktaro) disertacijos, knygos (parašytos kartu su kolegomis) apie lietuvių liaudies meną, architektūrą, pranešimai, pasisakymai architektūros, dailės, etnografijos, dailėtyros, namotyros ir kitais klausimais konferencijose, viešuose susirinkimuose suteikė neįkainojamų žinių, praplėtė kiekvieno girdėjusio ar skaičiusio požiūrį į mūsų tautos lobius, o tiesioginis šiltas bendravimas praturtino visus, atsidūrusius šalia Jo.

Keli šykštūs enciklopediniai duomenys: K. Čerbulėno (1912 07 24–1986 01 04 Kaune) mokslų pradžia buvo Gulbinių (Pabiržės vlsč.) mokykloje, Biržų gimnaziją baigė 1933 m., istoriją studijavo Vytauto Didžiojo universitete, o baigė – Vilniaus universitete 1941 m.. Jau nuo 1936 m. dirbo Kauno Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus Etnografijos skyriaus vedėjo pavaduotoju, vėliau – M. K. Čiurlionio muziejaus, Istorijos instituto, Statybos ir architektūros instituto moksliniu bendradarbiu. Kuriant Tėviškės – Liaudies buities – muziejų Rumšiškėse, buvo muziejaus mokslinės tarybos narys ir mokslinis vadovas (dabar muziejaus logotipe jau yra ir pavadinimas „Tėviškė“, paminėtas K. Čerbulėno straipsnyje dar 1941 m.).

Taip jau sutapo, kad K. Čerbulėnas ir šių eilučių autorius beveik kartu atėjo dirbti į Liaudies buities muziejų – pirmasis – moksliniu vadovu, o antrasis – į žemiausias, mokslinio bendradarbio pareigas.

K. Čerbulėnas – stambus aukštaitis, linksmo būdo, be galo darbštus, labai atidžiai išklausantis jauną kolegą, noriai paaiškinantis iškiliusias problemas. Jo žinių aruodas buvo pilnas, sakyčiau, pilnas ne vienas aruodas. Jis puikiai išmanė architektūrą, liaudies architektūrą, papročius, tyrinėjo verslus, net žvejybą, puikiai pažinojo Lietuvą įvairiais aspektais. Jis pasitikėjo jaunuimu. Kartą, prisimenu, pasiuntė į Spalviškius apmatuoti kalkinės. Nuvykau į Biržus, tik išlipęs iš autobuso, klausiu vietinių, kaip nuvykti į Spalviškius. Šie sako sėst į autobusą link Parovėjos ir ten jau susirasi. Nuvažiuoju,

susirandu kelias trobeles Spalviškių kaime, bet ten niekas nieko nežino apie kalkinę – užrodė buvus degutinę, bet ir ta labai mažutė, tiesiog vieno kibiro talpos. Aprašiau, bet jaučiu, kad tikrai ne to norėjo. Platesnį apylinkių suradau Rovėjos krantuose kalkinių liekanas, aprašiau jas, bet kaimo pavadinimas ne tas. Grįžtu namo, sakau: „Nėra Spalviškiuose jokios antžeminės krosnies nei kalkėm degti, nei degutui varyti“. „Kaip tai nėra? Tikriausiai, nebuvai.“ Na, užsidegiau, bet nieko nesakiau ir artimiausią savaitgalį išlėkiau ieškoti kalkių degyklos, tik šį kartą už savo pinigų ir savo laisvalaikio. Vėl į Parovėją. Perėjau visą Biržų girią skersai išilgai, bet per 2 dienas kalkinės neradau. Grįžęs papasakojau savo paieškas. Tik dabar paaiškėjo, kad Spalviškiai yra ne vieni. Vieni prie Pabiržės bažnytkaimio, kiti – Biržų girioje. Smagiai pasikvatojom. O būdavo, jaunas koleges ir pravirkdydavo dėl nesidomėjimo ar vangumo ... Pats buvo labai darbštus, to norėjo ir iš kitų. Daug kilometrų teko kartu važiuoti Lietuvos keliais „tarnybine linija“ rinkti pastatus kaimo sodyboms, dalyvauti varginančiose derybose dėl pastatų įsigijimo. Kartais derybos baigdavosi be rezultatų, ir vėl tekdavo ieškoti kito kandidato. Ieškomi objektai ne UAB „Senukai“ sandėliuose, tekdavo muziejaus „uaziuku“ maltis sunkiai pravažiuojamais purtikeliais. Važiuoja mokslų daktaras ir nuo tokių sunkių kelionių jam nuotaika nekrinta, nėra jokio pasipūtimo, „pasistatymo“. Visada gyvas domėjimasis. Pamačius fiksuotiną objektą, jo rankose atsirasdavo didelis dumplinis aparatas „Moskva“, kuris nepastebimai tūnodavo švarko kišenėje. Labai mokėjo bendrauti su kaimo žmonėmis, nesidrovėdavo derėtis dėl eksponato įsigijimo. Važiuodavo ir į ekspedicijas su didesne žmonių grupe, kartais su studentais. Prisimenu, kartą baigiantis darbui, visa grupė sustojė prie gražaus ežero. Vairuotojas ir kolegos naujojasi konstitucine teise į poilsį. Moterys ruošia vakarienę. O K. Čerbulėnas nedrąsiai klausia, ar nepadėčiau jam palaikyti ruletės galo apmatuojant svirnelį kažkur Strazdų kaimelyje, ir taip laikiau ją iki mėnesienos. Jau gerokai vėliau nejučia save pagaudavau, kad jau aš pats taip „kankinu“ jaunąją kartą. Esu labai dėkingas už tas pamokas, tą meilę darbui. Už suvokimą to darbo prasmės.

Tekdavo dar iki darbo muziejuje susitikti K. Čerbulėną, kai šis, būdavo, skaitydavo paskaitas apie liaudies ar profesionaliąją architektūrą Kaune, liaudies universitete arba to paties universiteto rengiamose ekskursijose po Lietuvą, po kaimus ir bažnyčias. Švintant išvažiuodavom, sutemus grįždavom. Nuvažiuodavom apie 300 kilometrų, aplankydami vertingiausius kraštotyrinius objektus. Problemiškiau būdavo patekti į bažnyčias – ne visi klebonai noriai įleisdavo, būdavo įbaugini tarybų valdžios. O vairuotojai vengdavo dėl tos pat priežasties sustoti arti bažnyčios. Važiuodavo daugiausia jaunimas. Fotografuodavo, vėliau, atsiradus skaidrėms, rinkdavosi jaunimas, analizavo, ką nufotografavę. Nepamainomas ekskursijų vadovas buvo K. Čerbulėnas. Jam nereikėjo nei paruošti ekskursų, nei jų apginti, kaip šiandien. Jis mokėjo sudominti ir motyvuoti tą domėjimąsi. Noriai atsakinėdavo į klausimus. Vėliau tų ekskursijų dalyviai patys pradėdavo vesti ekskursijas.

Ypač raiškias ekskursijas vesdavo supažindindamas su savo mylimu kūdikiu – Lietuvos liaudies buities muziejumi. Dar reikėjo ir ideologiškai pritempti ne tik primestą pavadinimą, bet ir politinius aspektus. Žmonės suprato ir žinojo, kas priimtina, o kas ekskursijai išprievartauta valdžios.

Kai K. Čerbulėnas pradėjo dirbti muziejaus moksliniu vadovu, eksponatų buvo dar nedaug, vis strigo finansavimas arba stigo medžiagų ar darbuotojų.

Išpuđį paliko, kuomet buvo parenkama ekspozicinio kelio trasa. Buvo susirinkusi solidi komisija, tačiau tik K. Čerbulėnui nebuvo šlapia bristi per jauną pušynėlį po skalsaus lietaus. Jis ėjo būsima trasa, o mes, jaunimas, žymėjom ją kuoliukais. Pažymėjus paaiškėjo, kad daktaras K. Čerbulėnas šlapias iki pažastų.

Vakarojant K. Čerbulėnas mėgdavo pasakoti apie ikikarinės Lietuvos kultūrininkus, menininkus, kuriuos gerai pažinojo, o jaunimą skatino domėtis, rašyti straipsnius. Jis globojo meniškąs prigimties, linkusį į menotyrą Povilą Valaišką, dabar jau amžiną atilsį.

Nesu klausęs nei vienos akademinės profesoriaus daktaro K. Čerbulėno paskaitos, tačiau laikau Jį savo mokytoju.

K. Čerbulėnas buvo labai dėmesingas

Klemensas Čerbulėnas

ir jaunimo nuomonei. Prisimenu, Žeimelin važiuodam atrinkti pirklio pastato. Jis buvo numatęs kelti raudonų plytų namą su sandėliu. Pasiūliau gretimą namą, tinkuotą ir su „broma“, išsakiau savo nuomonę ir argumentus. K. Čerbulėnas pakeitė, ko, greičiausiai, nepadarytų kitas kolega, orientuodamasis į rangą, o ne į argumentus. Kitas atvejis, kai K. Čerbulėnas siūlė kelti Josvainių *karčemą*, o aš siūliau atkelti Kėdainių *karčemą*, esančią priešais stotį. Nulėmė K. Čerbulėno svaresni argumentai, kad Josvainių *karčema* autentiška, o Kėdainių reikėtų statyti pagal apmatavimus.

Prieš keletą metų tyrinėdamas siaurąjį geležinkelį, Spalviškiuose užsukau į K. Čerbulėno tėviškę. Gražus tradicinis aukštaitiškas namas, paskendęs žalumynuose, ant sienos lenta, žyminti, kad čia K. Čerbulėno gimtinė, deja, langinės jau uždarytos, takai užžėlę, o šalia lentos – kitas užrašas: „Paroduodama“. Suspaudė širdį. Tokia jau realybė. Žinovai pranašauja, kad po 30 metų 80% gyventojų gyvens tik miestuose – liūdna, o kam nors neliūdna. Gal K. Čerbulėnas, pasirinkdamas namotyrą kaip svarbiausią savo gyvenimo temą, numatė tą svarbą, kuri slypi mūsų mediniame pavelde. Gal dėl to ir Tėviškės – Liaudies buities – muziejuje aukštaitiško vienkiemio namas iš Spalviškių...

Partizaniška dvasia Dzūkijos miškuose

Vaida PAKARKLYTĖ, Vilnius

Stovyklos dalyviai

Šių metų liepos 6–15 d. Varėnos r. Kaniavos sen. Karaviškių k. vyko visuomeninės organizacijos „Vanagas“ rengiama sukarinta vaikų vasaros stovykla.

Šios stovyklos idėja kilo iš kuklaus šeimyninio sumanymo – 1999 m. Dzūkijos miškuose susibūrė keletas gerų draugų su sūnumis, suvokdami, kad praleidžia su jais

per mažai laiko ir suprassdami, kad miške galima išmokyti naujų dalykų, tokių, kokių neišmoksi mokykloje ar namuose.

Kadangi pirmoji stovykla miške pasiteisino ir davė teigiamų rezultatų, taip įkurta visuomeninė organizacija „Vanagas“ Adolfo Ramanausko-Vanago (1918 03 06–1957 11 29) – garsaus partizano, pasipriešinimo pradžioje

vadovavusio Nemunaičio apylinkės partizanų būriui, nuo 1945 m. vasaros – Dzūkų grupės Merkinės batalionui, nuo 1946 m. – Merkio rinkinei, nuo 1947 m. – Dainavos apygardai, o nuo 1948 m. – Pietų Lietuvos partizanų sričiai, 1949 m. dalyvavusio visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuriame vasario 16 d. buvo priimta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) deklaracija, kur paskirtas LLKS tarybos prezidiumo pirmininko Jono Žemaičio-Vytauto pavaduotoju, o nuo 1950 m. – Sąjūdžio gynybos pajėgų vadu, jam suteiktas partizanų pulkininko laipsnis – garbei.

Pagrindinis šios organizacijos variklis – patriotinis auklėjimas. Siekiant įgyvendinti šią idėją, per vasaros stovyklas mokoma ne tik disciplinos ir tvarkos, bet ir Lietuvos istorijos, gamtos pažinimo, taip pat išgyvenimo gamtoje sąlygų, pirmosios pagalbos suteikimo ir mūšio taktikos pagrindų. Šiais metais stovykloje vyko net keturios paskaitos Lietuvos istorijos tematika.

Vos atvykę į stovyklą, vaikai (kurių amžiaus apribojimas – 10–18 m.), kaip kadaise partizanai, turi pasirinkti kurį nors iš mūsų laisvės kovotojų slapyvardžių. Stovykloje vaikai mokomi įvairių taktinių, partizanų naudotų veiksmų, rikiuočių, vyksta šachma-

tų, futbolo, tinklinio, šūvinio ar dažasvydžio varžybos, šaudymo pratybos, plaukiojama baidarėmis, organizuojamos įvairios estafetės, sportiniai pratimai, skatinantys ištvermę: kėlimasis virve per upę, naktiniai žygiai, per kuriuos pritaikomi išmokyti taktiniai elementai, vyksta stribų ir partizanų mūšio inscenizacija, o dainuojant partizaniškas, patriotines dainas ugdoma savimi pasitikinti, sportiška, ištverminga, Tėvynę ir protėvius mylinti asmenybė. Paskutinę stovyklavimo dieną vaikams išskilmingai įteikiami jaunojo kario diplomai.

VO „Vanagas“ nariai neapsiriboja tik vasarą rengiamomis vaikų vasaros stovyklomis, bet aktyviai dalyvauja įvairiuose renginiuose, skirtuose Lietuvos partizanams paminėti ir pagerbti, tokiuose kaip pėsčiųjų žygiai, pvz. š. m. balandžio 21–22 d. vykusia-me orientaciniame pėsčiųjų žygyje „Kęstučio apygardos partizanų takais“, kur užėmė garbingą antrą vietą.

VO „Vanagas“ rengiama sukarinta vaikų vasaros stovykla – puikus būdas ugdyti sąmoningą, savimi pasitikinčią ir Lietuvai bei jos istorijai neabejingą jaunąją kartą.

VO „Vanagas“ nuotr.

Juozas ir Marija Urbšiai – palikę pėdsaką Lietuvos istorijoje

Dr. Audronė VEILENTIENĖ, Kaunas

Tyrinėjant Lietuvos istoriją, kyla daug klausimų, į kuriuos sunku rasti atsakymą. Vienas iš jų: ar galima išmatuoti mažos tautos ar valstybės įtaką pasauliui arba vieno žmogaus įtaką valstybei? Iškiliems žmonėms niekad nestinga dėmesio, tačiau istorijoje dažniau vertinamas valstybės veikėjo vyro vaidmuo, o žmonos indėlis lieka nepastebėtas. Pabandykime užpildyti šią spragą apžvelgdami paskutinio tarpukario Lietuvos užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio ir jo žmonos Marijos Urbšienės-Mašiutaitės gyvenimo kelią, nes jie buvo vieni žymiausių tarpukario Lietuvos inteligentų, dariusių didelę įtaką Lietuvos diplomatijai ir kultūrai.

J. Urbšys tik grįžęs į Lietuvą įstojo į Lietuvos kariuomenę. Iš pradžių tarnavo Panevėžio batalione, vėliau 4-ame pėstininkų pulke, o tarnybą baigė Generaliniame štabe Operacijų skyriaus viršininko pavaduotoju. Gindamas Lietuvos nepriklausomybę, jis kovojo su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, į atsargą išėjo turėdamas kapitonu laipsnį. J. Urbšys buvo mėgstamas karininkų ir kareivių dėl linksmo būdo ir mokėjimo bendrauti. Buvęs krašto apsaugos ministras Konstantinas Žukas savo atsiminimuose rašė, kad „Metropolio“ restorane Kaune organizuojamuose šokiuose J. Urbšys buvo pats geriausias šokėjas iki to meto, kol nebuvo uždrausta ateiti aptvarstytais aulinukais.

1922 m. J. Urbšys buvo demobilizuotas ir pradėjo dirbti užsienio reikalų ministerijoje. Dirbo Berlyne konsulinio skyriaus vedėju. Čia J. Urbšys surado ir savo gyvenimo draugę, pasiuntinybės vertėją, vėliau žinomą bibliografe ir istorikę Mariją Mašiutaitę. Ji buvo išsilavinusi moteris – buvo baigusi Rygos realinę gimnaziją, studijavo Maskvos aukštųjų moterų kursų Fizikos-matematikos fakultete, tačiau aukštojo mokslo nebaigė dėl ligos, ir prasidėjus I pasauliniam karui su tėvais atvyko į Voronežą, kur jos tėvas Pranas Mašiotas mokytojavo gimnazijoje. Nuo 1920 m. Marija Mašiutaitė dirbo finansų ministerijoje, o vėliau dirbo kanceliarinį darbą Lietuvos pasiuntinybės Maskvoje, Paryžiuje ir Berlyne. Marijos ir Juozo vestuvės įvyko 1926 m. gegužės 15 d. 1927 m. J. Urbšys paskirtas Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje pirmuoju sekretoriumi. Nuo to laiko M. Urbšienė metusi darbą atsidavė tik mokslinei veiklai, kuriai turėjo didelį polinkį. Ji rinko literatūrą apie Lietuvą užsienio kalbomis ir darė lituanistikos bibliografinę rodyklę.

J. Urbšys kilo diplomatinės karjeros laiptais – tapo pasiuntinybės patarėju, paskirtas nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuju ministru Rygoje, vėliau tapo užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriumi bei generaliniu sekretoriumi – pirmuoju žmogumi po ministro. J. Urbšys buvo iš tų politikų, kurie mėgo rašyti ir lengvai rašė. 1932 m. jis išleido dokumentais argumentuotą knygą „Medžiaga Vilniaus ginčo diplomatinė istorijai“. Jo užsienio politikos apžvalgų galima sutikti Lietuvos kultūros ir mokslo žurnaluose, periodiniuose leidiniuose.

Nuo jo neatsilikio ir žmona, 1933 m. parašiusi straipsnį „Klaipėdos krašto istorijos paraštėje“, paskelbė mokslinių straipsnių apie knygos istoriją, jos estetinę kultūrą, bibliografiją, rašė užsienio leidinių recenzijas, apžvalgą. M. Urbšienė parašė mokslinius straipsnius: „Ukrainiečių tautinis judėjimas XIX a.“ (1931), „1831 ir 1863 sukilimo emigracijos propaganda Prancūzijoje“ (1936), „Karaliaučiaus didieji vandens keliai į Lietuvą, Ukrainą ir Lenkiją“ (1936), parengė spaudai Tado Daugirdo dienoraštį – „Kaunas vokiečių okupacijoje“ (1938), „Vokiečių karo meto spauda ir Lietuva“ (1939), „Vokiečių okupacijos ūkis Lietuvoje“ (1939), rašinių apie Vilnių ir Vilniaus kraštą (1939), „Suvalkų trikampis ir raštai apie jį“ (1939), „Sveikatos priežiūra vokiečių okupuotoje Lietuvoje Didžiojo karo metu“ (1939), „Susisiekimas, paštas ir pasai Lietuvoje Didžiojo karo metu“ (1939 m.). Pastebėtina M. Urbšienės bibliografinių darbų plati apimtis, atitinkanti jos vyro jautriuosius politinės kovos barus: Mažąją

Lietuvą, Klaipėdos kraštą, Suvalkų trikampį, Vilniaus kraštą.

J. Urbšys iš prancūzų kalbos vertė grožinius kūrinius, iki karo stambiausias vertimas – Žoržo Diuhamelio „Salavino dienoraštis“, išleistas 1930 m., po karo buvo išleistas net 9 iš prancūzų kalbos išverstos J. Urbšio knygos, tarp jų Giustavo Flobero, Romeno Rolano, Pjero Bomaršė veikalai. M. Urbšienė vertė įvairių tautų pasakas vaikams, Prospero Merimė „Loki“ ir kitas.

J. Urbšui tapus generaliniu sekretoriumi, ponja M. Urbšienė rengdavo kokteilius visą žiemos sezoną, kas antrą trečiadienį. Visas diplomatinis korpusas turėjo nuolatinius kvietimus į tuos priėmimus. Kaip rašo Lenkijos karo atašė Leonas Mickievičius:

„Nustatytomis dienomis tarp penktos ir pusės aštuonių po pietų nedidelį ponų Urbšių butą šeštame didelio nuomojamo namo Laisvės alėjoje aukšte sausakimšai pripildydavo tikrai įdomi draugija. Ten reguliariai ateidavo Lietuvos vyriausybės nariai su kunigu Mironu, įvairių ministerijų aukštieji valdininkai, kariuomenės atstovai su generolu Reklaičiu, kartais ir generolas Raštikis; beveik visada dalyvaudavo visas Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento personalas. Be to, ateidavo rašytojų, poetų, žurnalistų, šių visada gausiausiai, muzikų, skulptorių, mokslininkų, Kauno universiteto profesorių. Taip pat dažnai lankydavosi jaunų žmonių, tik baigusį studijas užsienyje, daugiausia Prancūzijoje. Kadangi kitų valstybių pasiuntiniai pas poniją Urbšienę rodydavosi rečiau, diplomatinio korpuso atstovų iš kiekvienos pasiuntinybės ateidavo po vieną. Tai buvo vienas iš nedaugelio privačių lietuvių namų, kur lankydavosi diplomatinis korpusas.“

Priėmimai ponų Urbšių namuose būdavo labai gausūs ir, bent tuo požiūriu, būdavo labai pavykę. Ponja Urbšienė, aukšta, grakšti blondinė su akiniais, ypatingu grožiu nepasizymėjo, bet užtai talentingai bendravo su susirinkusia draugija, su išmanymu ir labai ištvemingai ėjo salono šeimininkės pareigas. Aukšto lygio Vakarų kultūros intelektualė, puikiai kalbanti prancūziškai ir vokiškai, per kokteilius nustumdavo į šešėlį ne tik savo vyrą, bet ir patį ministrą Lozoraitį. Anksčiau keturias lietuvių visuomenės ponias (Indrišiūnienę, Tūbelienę, Lozoraitienę ir Raštikienę) pavadinau Lietuvos dievaitėmis, garbindamas jų moterišką žavesį, o poniją Urbšienę reikėtų priskaičiuoti prie jų kaip penktąją dievaitę, atstovaujančią modernios lietuvių tipui išsiauklėjimo ir politinio išsilavinimo atžvilgiu <...>. Ponų Urbšių salone buvo girdėti pokalbiai arba greičiau atskiri žodžiai bent penkiomis kalbomis. Ausis pasiekdavo prancūziškai, angliškai ir rusiškai posakiai, ką jau kalbėti apie lietuviškus. Tačiau lenkų kalbos niekad nesigirdėjo“¹.

Apie apsilankymus pas Urbšius prisiminavo ir Halina Korsakienė:

„Teko mums su K. Korsaku būti pakviestiems ir į Marijos Urbšienės-Mašiutaitės iškilmingus trečiadienius, kuriuose svečių tarpe būdavo ne vienas iš jaunų anuomet pradedančių jau garsėti rašytojų. Atsimenu jos turtingą dailės kūrinių kolekciją, kurią su pasididžiavimu ji mėgo rodyti savo svečiams. Ją apžiūrinėjant, teko pamatyti nemaža moderniojo meno paveikslų, o ir susitikti su kuriuo nors dailininku iš „Ars“ grupės. Meilę daili ir jos supratimą padėjo jai išsiugdyti tėvas Pranas Mašiotas <...> Kaune ji nepraleisdavo nė vienos įdomesnės dailės parodos ir iš jų nuolatos papildydavo savo rinkinį mūsų dailininkų naujaisiais darbais“².

1938 m. gruodžio 5 d. atstatydinus Vladą Mironą Vyriausybei, tą pačią dieną buvo sudaryta nauja Vyriausybė, kurioje pasikeitė keli ministrai. Taip Stasys Lozoraitis pakeitė J. Urbšys. Jo asmeninės ir dalykinės savybės, didelė patirtis ir užimamos pareigos – jis buvo Politikos departamento direktorius ir generalinis sekretorius – lėmė, kad J. Urbšys buvo paskirtas užsienio reikalų ministru. Tai buvo sudėtingas laikotarpis Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos istorijoje ir J. Urbšui likimas lėmė būti šių įvykių sūkurįje.

Marija ir Juozas Urbšiai 1926 m.

Lietuva tuo metu laikėsi laviravimo ir delsimo politikos, norėdama išlikti neutrali. Taip ji prarado Klaipėdos kraštą, bet atgavo Vilniaus kraštą, išileisdama sovietų igulas ir patekdama į Sovietų Sąjungos įtakos zoną. Tokia politika privėdė prie Lietuvos okupacijos ir aneksijos. Kazys Škirpa siūlė ir kitą pasirinkimą, kuriam jau buvo pritarusi Vyriausybė – siekiant išlaikyti Klaipėdą, galima patekti į Vokietijos įtakos zoną, tačiau nulėmė buvusio ministro S. Lozoraičio ir prezidento Antano Smetonos nuomonė ir tas pasiūlymas buvo atmestas. Istorikas Juozas Skirius rašo, kad sužinojęs apie sovietų ultimatumą, vengdamas užrūstinti bolševikus ir neapsunkinti ir taip jau sudėtingą situaciją, J. Urbšys nepatarė Kaziui Skučui ir Augustinui Povilaičiui bėgti iš Lietuvos. Užsienio reikalų ministerijai jis rekomendavo teikiant informaciją užsienio diplomatams „būti šykščiais“, o užsiminus apie ultimatumą kalbėti ne apie reikalavimus, bet apie tam tikrus saugumo reikalavimus“. Tokio vaizdo formavimas atliko savo užduotį – užsienyje Lietuvos okupacija buvo pradėta aiškinti kaip Lietuvos vyriausybės savanoriškų veiksmų aktas³. J. Urbšys savo atsiminimuose teigia, kad kitos išeities nebuvo ir Vyriausybė pasirinko mažesnę blogybę. Tačiau kartu J. Urbšys pripažino, kad tuo metu „naivūs dar buvome... Vis dar manėme, jog nepaisant visko, Lietuva išliks nepriklausoma valstybė“⁴. Šiuo metu tarp istorikų ir politikų pasigirsta vis daugiau balsų, kad Lietuvos Vyriausybė galėjo pasielgti kitaip, žodžiu ar veiksmu pasipriešinti okupacijai.

J. Urbšys ir jo žmona vieni pirmųjų tapo sovietinių okupantų aukomis – 1940 m. liepos 17 d. suimti ir deportuoti į Tambovą, o nuo 1941 m. birželio 22 d. kalinami Tambovo, Saratovo, Maskvos, Kirovo, Gorkio, Ivanovo, Maskvos ir Vladimiro kalėjimuose. 11 metų jie kalinami vienutėse be susirašinėjimo ir jokio ryšio su artimaisiais. Tačiau J. Urbšys ir kalėjime galvoja apie Lietuvą. Savo atsiminimuose jis rašė: „1943–44 metų žiemą parašiau Kirovo kalėjime du memorandumus „apie reikalingumą atstatyti Lietuvos valstybės nepriklausomybę“ ir išsiunčiau juos Stalinui“⁵.

M. Urbšienė Gorkio ir Ivanovo kalėjimuose parašė savo atsiminimus „Prie žibalinės lempos“, apimančius laikotarpį nuo vaikystės iki 1918 m., pailiustruodama juos savo pieštais paveikslėliais, ir „Atdaras langas“ 1918–1939 m. laikotarpio prisiminimus. Savo atsiminimų knygą M. Urbšienė-Mašiutaitė rašė ta dingstimi, kad viską, kas buvo vertinga praeityje, privalu išsaugoti, tačiau atsiminimai liko kalėjime. Tik 1965 m. J. Urbšui pavyko atgauti pirmą žmonos atsiminimų tomą „Prie žibalinės lempos“.

1952 m. Urbšiai nuteisiami 25-iems metams kalėti „už aktyvų prisidėjimą prie tarptautinės buržuazijos pastangų nuversti Tarybų valdžią“ (RSFSR Baudžiamosio kodekso 58-4 str.) skaičiuojant nuo suėmimo dienos ir iš Maskvos Butyrkų kalėjimo nuvežami į Vladimiro kalėjimą. Ten J. Urbšys kalinamas su buvusiu Lietuvos prezidentu Aleksandru

Marija ir Juozas Urbšiai tremtyje Viaznikuose, Vladimiro sritis, 1955 m.

Stulginskiu, ministru pirmininku Antanu Merkiu, jo sūnumi Gediminu, ministrais Stasiu Šilingu ir Juozu Tonkūnu, Latvijos ministrais Janiu Balodžiu ir Vilhelmu Munteriu. Kitoje kameroje kalėjo Marija Merkienė ir M. Urbšienė su Latvijos ministrų žmonomis. 1954 m. rugpjūčio 27 d. visi buvę ministrai ir jų žmonos iš kalėjimo buvo paleisti, bet į savo kraštus jiems grįžti neleista.

Tik 1956 m. Urbšiai grįžo į Lietuvą, kur juos savo namuose priglaudė rašytoja Sofija Čiurlionienė. M. Urbšienė, nors iškamuota ilgo kalinimo ir pakirstos sveikatos, vos grįžusi į Lietuvą užsimojo padaryti 3 didelių darbus: 1) surasti ir sutvarkyti savo „Lituanica Vakarų Europos kalbomis“, 2) sudaryti savo tėvo Prano Mašiotos bibliografiją ir 3) parašyti jo biografiją. Savo bibliografinį darbą ji rado Kauno, buvusios Respublikinės bibliotekos, Rankraščių skyriuje. Tos bibliotekos pusrūsyje ji gavo stalą ir galėjo dirbti savo mėgstamą darbą. Tačiau sovietinė valdžia nevengė Urbšius panaudoti savo propagandai. Štai M. Urbšienė buvo nufotografuota dirbanti bibliografinį darbą ir jos nuotrauka su interviu, kurio ji nedavė, pasirodė Berlyne leidžiamame lietuviškame laikraštyje. M. Urbšienė mirė 1959 m. kovo 2 d., palaidota Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

1963 m. J. Urbšys sovietinės valdžios buvo nuvežtas į Berlyną liudyti hitlerininkų bendradarbio Hanso Globkės byloje. Teismo procesas vyko kaltinamajam nedalyvaujant ir buvo tarsi Niurnbergo teismo tęsinys, tačiau H. Globkė išvengė bausmės, nes sutiko bendradarbiauti su kaltintojais. J. Urbšio buvo prašoma paliudyti, kokiomis aplinkybėmis iš Lietuvos buvo atplėštas Klaipėdos kraštas.

Lietuvoje J. Urbšys gaudavo tik 50 rublių pensiją, todėl pragyvenimui prisidurdavo versdamas grožinę literatūrą iš prancūzų kalbos. Slapta rašė atsiminimus, kurie 1988 m. buvo atspausdinti Čikagoje, o 1990 m. Kaune, „Spindulio“ spaustuveje.

J. Urbšys sulaukė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, o jo atsiminimai ir gyvas žodis buvo svarbus paskutinio nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministro liudijimas, kad Lietuva buvo okupuota ir aneksuota, o ne savo noru išijungė į Sovietų Sąjungos respublikų gretas.

Nuotraukos iš dukterėčios Marijos Urbšytės archyvo

¹ Mitkiewicz, Leon. Kauno atsiminimai 1938–1939. Vilnius, 2002, p.173–175.

² Urbšienė-Mašiutaitė, Marija. Prie žibalinės lempos. Kaunas, 1996, p.10–11.

³ Skirius, Juozas. Ministro Juozo Urbšio laviravimas tarp rytų ir vakarų. Lietuvos Užsienio reikalų ministrai 1918–1940. 4Kaunas, 1999, p. 380.

⁴ Urbšys, Juozas. Atsiminimai. Kaunas, 1990, p. 95.

⁵ Ten pat, p. 122.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais**Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas**

Atkelta iš 3 p.

Buvusią administracinio centro šlovę jau senokai buvo paveržę Smalininkai, kur persikėlė valsčiaus būstinė. Ten veikė ir paštas, policijos stotis (nuovada), parapijos centras. Mokykla veikė netolimuose Endružiuose. Ginčus tarp giminių ir kaimynų tekdavo aiškintis Viešvilės teisme. Užtat Kasikėnai turėjo savą siaurojo geležinkelio stotelę. Tais traukinukais bet kuriuo metu laiku (ir keliems mėnesiams nutrūkus laivybai Nemunu) būdavo patogų nuvažiuoti iki visų valdžios įstaigų nuo Pagėgių iki Smalininkų, ten nuvežti reikalingus krovinius. Čia ilgai veikė dar XX a. pradžioje Rytprūsioose parengta labai detali krovininių vežimo įkainių sistema: vienos kainos buvo nustatytos už medienos, kitos už kitų krovininių gabenimą. Atskiros kainos galiojo javams, cukriniams runkeliams, bulvėms, trąšoms, spiritui ir dar kitokiems kroviniams. Ta biurokratiizuota sistema buvo savaip patogi vietos ūkininkams ir dvarų valdytojams – iš anksto buvo skaičiuojamos būsimos išlaidos savo produkcijos išvežimui į prekybos vietas. Panaši sistema veikė ir Nemuno garlaiviuose, plukdžiusiuose ne vien gausius keleivius, bet ir įvairiausius krovinius (1863–1904 m. ir knygnešių ryšulius su lietuviškais leidiniais Didžiąjai Lietuvai).

Gyvenimas Kasikėnuose pateko ir į spaudos puslapius. Antai, 1926 m. buvo išleisti

Šverinų šeimos atsiminimai, kur paminėtas ir Panemunių dvaras. Ilgainiui sumenkę Kasikėnai buvo sujungti su Užbalių kaimo bendruomene. Įvairių politinių peripetijų trikdoma tradicinį gyvenimą galutinai nutraukė 1944 m. rudenį priartėjusi fronto linija ir užsitęsusi sovietinė okupacija.

Ir čia sovietmečiu pasižymėta griovimais bei niokojimais. Nebeliko ne tik geležinkelio stotelės, bet ir visos siauruko trasos (tik kai kur žemėje dar stūkso baigiantys sutręšti mediniai pabėgiai). Niokota dvaro sodyba, siaubtos kapinaitės.

Vėliau bandyta ši plotą pritaikyti vietos ūkio reikams, panaudojant didžiuosius ūkinius dvaro trobesius. Naujųjų laikų kumečiams – ūkio darbininkams statyti standartiniai keliabučiai gyvenamieji namai, istorinį kraštovaizdį sudariusios „dėžutės“.

Pakeistas net senasis vietovardis – istoriniai Kasikėnai virto „Kazikėnais“, nors jokio Kazio ar Kazimiero čia niekuomet nebūta. Beje, kelis šimtmečius vokiškuose šaltiniuose rūpestingai fiksuota baltiško vietovardžio įprastinė forma „Kassigkehmen“, kuri galima aiškinti kaip „Kasiko kiemą“ (ar kaimą). Apylinkėse panašios darybos vietovardžių beveik nėra, tad čia bandoma išvelgti senosios Skalvos ar kitų krašto genčių paveldą. Didieji istorijos romantikai gal

imtų ši vietovardį siesti su tolimų kraštų ir svetimų kultūrų žodžiu „kasikas“ (genties vadas). Gal kada kokie tyrimai ar aptikti nauji šaltiniai padės atskleisti gilesnius šios vietovės istorinius klotus.

Keičiantis laikams ir santvarkoms, pradėta suvokti senosios dvarvietės materialinę vertę. Iš čia – nuo aukšto Nemuno kranto atsiveria vaizdingi reginiai į Nemuno slėnį, dvarvietę supa senesni ir buvusiose dirbamose žemėse suvešę miškai. Kasikėnuose pradėtos naujos statybos, panaudojant ir senųjų pastatų dalis, atnaujinti vaizdingi senieji tvartai, dvarvietę apjuosė kapitalinė tvora, išasfaltuotas kelias nuo Kasikėnų iki

Smalininkų-Endružių. Taip pradėtas naujas senosios vietovės istorijos etapas.

Autoriaus nuotr.

Literatūra

1. Pėteraitis V., Purvinas M., Kasikėnai. Iš *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. II. Vilnius, 2003, p. 21-22.

2. Pėteraitis V. *Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais*. Vilnius, 1992, p. 104.

3. Pėteraitis V. *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai*. Vilnius, 1997, p. 174. 2012 m. birželio 27 d.

Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.

Knygą galite įsigyti Lietuvos knygynuose, Vilniaus centriniame knygyne, Martyno Jankaus muziejuje

Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje.

bualterija@voruta.lt

Muziejus laikraštį Nr. 28 (237)**Pasaulio lietuvių vienybės diena**

Liepos 17 – ają minima Pasaulio lietuvių vienybės diena, kuri buvo pradėta švęsti tapularkio Lietuvoje, siekiant susieti po visą pasaulį išsibarsčiusius tautiečius. Ši data buvo pasirinkta ne atsitiktinai. 1933 m. liepos 17 d. – Stepono Dariaus (1896-1933) ir Stasio Gireno (1893-1933) transatlantinio skrydžio, turėjusio idejiškai susieti Lietuvos ir JAV lietuvių, ir laukinių tragiškos žūties diena. Pradžioje buvo vadinta Užsienio lietuvių diena, vėliau pavadinimas pakeistas į dabartinį. Užsienio lietuviai šią dieną paminėdavo ir visą sovietinės okupacijos laikotarpį, kas Lietuvoje, dėl suprantamų priežasčių, buvo neįmanoma. Lietuvoje Pasaulio lietuvių vienybės diena vėl pradėta minėti 1991m., atgavus nepriklausomybę.

Taip jau susiklostė, kad per visą auringą Lietuvos istoriją nemažai lietuvių, dėl vienokių ar kitokių priežasčių, dažnai visai ne savo noru, buvo priversti palikti tėvynę. Dalis lietuvių liko už Lietuvos ribų dar XIII a. viduryje, karaliui Mindaugui ir jo įpėdiniais vienijant į vieną valstybę lietuvių žemes. Tada už Lietuvos

Didžiosios Kunigaitystės ribų pasiliko teritorijos už Nemuno, vėliau gavusios Mažosios Lietuvos pavadinimą, patekusios pradžioje į Vokiečių ordino, o vėliau į Prūsijos karalių ir Vokietijos imperatorių valdžią.

Vėlesniais amžiais Lietuvą daugiausiai pulkildavo politiniai emigrantai. Po Tado Kosciūškos (1746-1817) sukilimo (1794 m.) ir trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo (1795 m.), po Napoleono karų (1803-1815), po 1831 m. ir 1863 m. antirusiškų sukilimų.

Nuo XIX a. II p. Lietuvą skurdė varomi paliko ir nemažai ekonominių emigrantų, pasiklidusių po įvairias Europos ir Šiaurės bei Pietų Amerikos šalis. Be to, į Lietuvą dažnai neturėjo galimybės grįžti ir dauguma Rusijos imperijos aukštąsias mokyklas baigusieji lietuvių – rusifikacijos politiką Lietuvoje vykdanti caro valdžia stengėsi, kad kuo daugiau išsilavinimą įgijusių lietuvių atsidurtų kitose imperijos dalyse, kuo toliau nuo Lietuvos.

Fotomontauka. Pirmoji Amerikos lietuvių ekonominių konferencija. Niujorkas, 1930 06 10-11.

1934 m. duomenimis už Lietuvos ribų gyveno daugiau nei vienas milijonas lietuvių. Didžiausia ir labiausiai organizuota buvo JAV lietuvių bendruomenė (gyveno apie 800 000 lietuvių). Vokietijoje buvo priskaičiuojama iki 500 000 lietuvių, daugiausiai Mažosioje Lietuvoje, bet pabrėžiama, kad lietuviškai iš jų mokėjo geriausiu atveju apie 100 000, likusieji buvo smarkiai nutautėję. Apie 30 000 gyveno Argentinijoje, 25 000 Brazilijoje ir dar keletas tūkstančių kitose Pietų Amerikos šalyse. Apie 26 000 – Latvijoje ir apie 12 000 Didžiojoje Britanijoje ir smulkesnės lietuvių grupės kitose šalyse.

Tai, kad tiek išėvių buvo palikę Lietuvą, visai nereikšt, kad lietuviai nutraukė ryšius su tėvyne. Užsienio lietuvių bendruomenės ir organizacijos kuo aktyviausiai rėmė Lietuvos nepriklausomybės siekimą XX a. pr. Čia ypač pasižymėjo JAV lietuvių, išnaudoję visus jiems prieinamus JAV valdžios sistemos kanalus, pirmas neoficialius kontaktus dar nepripažintos Lietuvos vyriausybės atstovams bei rėmę jauną Lietuvos Respubliką finansiskai.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma fotomontauka, kurioje įamžinta Amerikos lietuvių ekonomikos konferencijos (1930 m. birželio 10-11 d.) dalyvių susitikimas Niujorke prie pietų stalo „Governor Clinton hotel“ salėje. Dešinėje stalo pusėje, septintas iš dešinės sėdi Lietuvos

Respublikos Generalinis konsulas JAV Povilas Žadeikis (1887-1957). P. Žadeikis buvo vienas iš narių pirmosios neoficialios Lietuvos delegacijos, vykusios į JAV 1919 metų pabaigoje. (Apie tai rašyta straipsnyje „Lietuvos ir JAV diplomatinio santykių 90-metis“ nr. 25 (234), Galvė, 2012 06 22).

Dar viena emigrantų iš Lietuvos banga pklstelėjo baigiantis II Pasauliniam karui. Žmonės bėgo nuo artėjančios naujos sovietinės okupacijos. Ši emigracijos banga pasiskido dar toliau, nei ankstesnės, pasiekdama net tolimąjį Australiją. 1949 m. birželio 14 d. buvo įkurta Pasaulio lietuvių bendruomenė, didžiausia ir skaitlingiausia lietuvių išėvių organizacija, vienijanti atskirų šalių bendruomenes.

Pasaulio lietuvių vienybės diena labai aktuali ir mūsų dienomis, kai žlugus sovietinei „geležinei uždangai“ ir Lietuvai vėl atgavus nepriklausomybę, lietuviai pasiskido po pasaulį kaip niekada plačiai.

Muziejininkas Vytautas Tenelis

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštį Nr. 29 (238)**XIX-XX a. pr. muitinių plombos**

Muito mokėstis už importuojamas arba eksportuojamas prekes yra vienas iš pagrindinių valstybės pajamų šaltinių. Muitinės steigiamos ne tik prie sienos – būna ir vidaus muitinės, jos steigiamos didesniuose prekybos centruose, kur gavėjams yra paprasčiau atsikimant prekes sumokėti muitą.

Muitinėse patikrintos prekės užplombuojamos ir su plombomis perduodamos gavėjui. Plombos būdavo švininės. Daugelis iš jų būdavo surenkamos kaip spalvotas metalas ir perludomos, tačiau dalis buvo išmetama su šiukšlėmis.

Trakų istorijos muziejaus rinkinyje yra saugoma per 2000 vnt. XIX-XX a. I pusės muitinių plombų. Dauguma jų – XIX a. pab. (maždaug nuo 1870 m.) bei XX a. I pusės (iki 1940 m.). Didžioji dalis šių plombų surinkta Vilniaus apylinkėse.

Yra ir keletas ankstyvesnių, vidaus muitinės naudotų plombų, kurias galima datuoti bent XVIII a. II puse.

Tokia yra perlenkta plomba su ašele, sulydyta iš suplotų švino skrituliukų. Viename jų yra savininko herbas, kitame – data apvade 1776. Kitose šio laikotarpio plombose yra savininkų monogramos ir herbai. Antai vienoje pavaizduotas žmogus miesto vartuose. Anuoomet dar nebuvo bendro plombų standarto, jų skersmuo įvairuoja nuo 32 iki 15 mm.

Rusijos imperijoje ne per visas muitines buvo galima gabenti muitais apmokestintas prekes. Dabartinės Lietuvos teritorijoje tuo metu veikė trys muitinės – Virbalio, Jurbarko ir Tauragės, per kurias buvo galima vežti užplombuotas prekes. Muziejuje saugomos trys ankstyviausios Rusijos imperijos plombos, datuojamos XIX a. pr.-XIX a. vid. Viena jų datuota 1808 m. Įdomi ir geros būklės yra XIX a. vid. Virbalio muitinės plomba, skirta pervežamos arbatos krovininui. Plom-

Vidaus muitinių plombos Lietuvoje, XVIII a. II p.

XIX a. pr.-XIX a. vid. muitinių plombos. O. Ševčiuko nuotr.

bos vienoje pusėje – Rusijos imperijos heraldinis chigalvis, kitoje – muitinės pavadinimas ir nurodytas krovinys rusų k. ЧАЙ (arbata).

Maždaug iki 1885 m. Rusijos imperijos muitinių plombos buvo plokščios, vienoje pusėje buvo chigalvis erelis, kitoje – muitinės pavadinimas ir metai. Jos būdavo skirtingų dydžių – vienos

mažesnės iki 12 mm skersmens, kitos – didesnės iki 20 mm skersmens. Pastarosios naudotos ilgiau. 1885 m. nustatyta kitokia plombų forma, išlikusi iki pat carinės Rusijos žlugimo. Šių plombų centrinė dalis vienoje pusėje iškilusi, o kitoje – įdubusi. Ant iškilimo būdavo chigalvis erelis, rusų k. žodis „muitinė“, o maždaug nuo 1895 m. ir numeris. Įdubime būdavo kryžius, o aplink – muitinės pavadinimas ir data.

Carinės Rusijos laikmečio plombų muziejaus rinkinyje daugiausia yra iš Virbalio ir Varšuvos muitinių. 1880-1915 m. yra beveik pilnas šių muitinių plombų kiekvienų metų rinkinys. Iš Jurbarko ir Tauragės muitinių yra tik po vieną plombą. Jurbarko muitinės plomba, seniausia iš turimų carinės Rusijos plombų, datuojama XIX a. 3 deš. bei Tauragės muitinės plomba (1892 m.). Rinkinyje yra ir viena Gardino muiti-

nės plomba (1869 m.). Kiek daugiau (nuo kelių iki keliolikos) yra saugoma kitų miestų plombų – Maskvos, Peterburgo (dviejų muitinių – uosto ir geležinkelio), Rygos, Revelio (Talino), dabartinės Lenkijos miestų Aleksandrovo, Grajevo, Granicos, Ščepionos, Sosnovicos. Iš tolimiausios muitinės – Džulfos (prie Persijos sienos) yra viena 1891 m. plomba. Vėlyviausia iš Rusijos imperijos plombų – 1915 m. Petrogrado uosto plomba.

Nepriklausomoje Lietuvoje muitinės pradėjo veikti 1919 m. Švininės plombos imtos naudoti tik 1921 m. Iki tol patikrintos prekės būdavo pažymimos lako antspaudais su virvute. Per visą laikotarpį muitinės veikė prie Vokietijos ir Lenkijos sienų.

Vyr. muziejininkas
Algirdas Paulauskas

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Sukarpyta ir naujai suklijuota praeitis

Jonas Karlovičius ir Alovė

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Atminimo lenta Antoninai Molochovcaitei-Karlovičienei (1814–1880) Alovės bažnyčioje

Alovės bažnyčia

Alovės bažnyčios pastatymo data oficialiai minima 1802 m., tačiau, anot įrašų mirties metrikose, buvo pastatyta 1797 m. Bažnyčią pastatė kunigaikštis Jokūbas Kestutis – Gediminas, o ją pašventino kunigas Kazimieras Stanislovas Patynskis 1797 m. gegužės 11 d. Bažnyčios fundatoriui atminti po jo mirties buvo įrengta atminimo lenta, iki sovietinių metų buvusi Alovės bažnyčioje. Lentoje buvo įrašas lenkų kalba:

*Ta troskliwa praca ludzkiey staranności
Tu w nagrodzie ciała spoczynek wieczności.
Tu pamiątka niech trwa w Świątyni na
wieki.*

*Póki ludzka pamięć nie zawrze powieki.
Wspomniawszy Jakóba nadane fundusze.
Zmów zdrowaś Marya trzy za jego duszę.
Fundator Jakób z Książąt Litt. Giedymin
chorąży Ziemi Troc. umarł 13 Septembra
1818 R.*

*(Nuoširdžiai triūsė šis darbštus žmogus –
Lai poilsis nūn atpildas jam bus.
Tegu jo atminimas šioj Šventovėj
Per amžius būna gyvas, neprapuola.
Jokūbo nuopelnus didžius minėki
Ir už jo sielą maldą sukalbėki.
Fundatorius Jokūbas Gediminas iš Lietuvos
kunigaikščių,
Trakų žemių chorunžas, mirė 1818 m. rug-
sėjo 13 d.)*

Alovės bažnyčioje yra išlikusi kita žalvarinė atminimo lenta su lenkišku užrašu: „Pamięci Antoniny z Mołochowców Karłowiczowej ur.1/13 czerwca 1814 w Lelańcach, zm 4/16 września 1880 Wiszniewie ktorej zwłoki spoczywaja w katakumbie pod tym kościołem. Matka moja!“ Kam skirta atminimo lenta ir kieno tai buvo motina, iki pastarojo laiko nežinojo net aloviečiai. Istorinė atmintis sovietiniais metais buvo gerokai patrinta, net pačio bažnytkaimio vardo kilmė nėra visai aiški. Kas bendro tarp Lenkijoje esančios Olavos, Lietuvoje esančios Alovės (lenk. Olawa) ir Šventojo Olavo. Esama teiginių, kad Norvegijos karalius Šventasis Olavas (995–1030) galimai krikštijo Lietuvą maždaug 1029 m. Tačiau jaunoji aloviečių karta nepraranda vilties ne tik išsiaiškinti, kam skirtas ant žalvarinės lentos iškaltas užrašas ir kuo minima moteris siejama su Alove, bet ir atskleisti kitas Alovės paslaptis.

Atminties naikintojai arba kieno mumija buvo eksponuota Vilniaus universiteto prozektoriume

Šiandien gal būtume kitokie, jeigu ne kai kurie draugai, pokaryje su perdėtu entuziazmu puolę kurti komunizmą, anot A. Brazausko, statyti Lietuvą. O statė jie taip, kad neliko mūsų praeitį menančių kapų ne tik Kaune, bet ir Onuškyje, Dauguose ir kitur... Todėl ir nežinome, kur galėtume uždegti žvakutę, norėdami paminėti garsaus lietuvio Jono Karlovičiaus (Jan Karłowicz) tėvus. Sunku pasakyti, kuo remdamasi Rūta Averkienė iš Varėnos rajono teigia, kad „Subartonių kaimo kapinaitėse, kur Karlovičių giminės kapavietę žymi tik iškilus žemės kauburėlis

Iš qzuolo sukurtas atminimo paminklas J. Karlovičiui pagerbti (autorius tautodailininkas Antanas Česnulis)

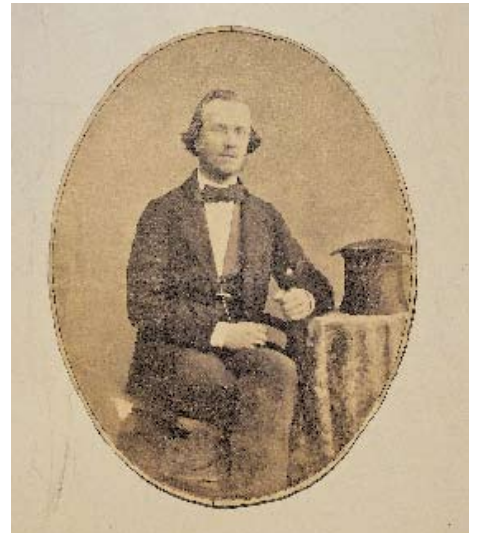
ir keletas aptrupėjusių plytų, buvo uždegtos atminimo žvakutės.“ Nesimu ginčyti, tačiau akivaizdu, kad nėra tiksliai žinoma, kas iš Karlovičių giminės konkrečiai yra palaidoti Subartonių kapinėse. Pagaliau, kur yra palaidotas pats J. Karlovičius. Jeigu pažvelgsime į Merkinės bažnyčios metrikų krikšto knygas, ten rasime įrašą apie J. Karlovičiaus krikštą. Pagal įrašą krikšto metrikose, J. Karlovičius gimęs 1836 m. gegužės 16(28)d. Subartonių dvare, Aleksandro ir Antoninos iš Molochovcų Karlovičių šeimoje, buvo pakrikštytas 1836 m. birželio 4 d. Jono Aleksandro (Jan Aleksander) vardu. Krikštynose dalyvavo Rožė Molochovcienė, Helena Molochovcaite (žinomos kulinarinės knygos „Wielka ilustrowana książka kucharska“ („Didelė iliustruota kulinarijos knyga“) autorė). Remiantis šiuo įrašu, galima spręsti, kad Alovės bažnyčios atminimo lentoje yra minima J. Karlovičiaus motina. Šiandien jau nėra abejonių, kad J. Karlovičiaus motina buvo atvežta iš Višniavo dvaro (dabartinė Baltarusija) ir palaidota Alovės bažnyčios rūsiuose tarp savo giminių. Kokie giminytės ryšiai siejo Antoniną Molochovcaite-Karlovičienę su Alovės dvaro šeimininkais kunigaikščiais Kestučiais – Gediminais? Verta pastebėti, kad įrašo apie J. Karlovičiaus tėvo mirtį Merkinės bažnytinėse knygose taip pat nėra, todėl tikėtina, kad jis palaidotas šalia savo žmonos Alovės bažnyčios rūsiuose, nes jo kapo Eišiškėse nėra. J. Karlovičiaus tėvas mirė 1862 m. gruodžio 11 d. Bratomiežo (Bratomierz) dvare, Eišiškių parapijoje. O galbūt buvo atvežtas ir palaidotas Bukauciškių koplyčioje, netoli Daugų (tarpukaryje Bukauciškių dvare gyveno V. Mironas). Karlovičių giminė yra verta dėmesio ir atminimo. Bukauciškių dvare yra Bernardo Karlovičiaus statyta koplyčia. J. Karlovičiaus ir B. Karlovičiaus giminytė yra aprašęs Česlovas Malevskis. Sovietiniais metais garbių Lietuvos bajorų palaikai Bukauciškių koplyčioje buvo išniekinti, o mumija su barzda atsidūrė Vilniaus universiteto Anatomijos katedroje, buvo viešai eksponuojama. Tai kuriais metais ir kieno mumifikuotas kūnas buvo eksponuotas Vilniaus universiteto prozektoriume?

Jonas Karlovičius

2011 m. Varėnos rajone, Subartonių dvaro žemėse, J. Karlovičiui buvo pastatyta atminimo lenta su tokiu tekstu: „Subartonyse gimė Janas Karłowicz 1836–1903 žymus kalbininkas, tautosakininkas, etnografas ir muzikologas – Tu w Subortowiczach urodził się Jan Karłowicz 1863 – 1903 wybitny językoznawca, muzykolog, etnograf i etnolog.“ Tenka pasidžiaugti, kad neužrašė, kad tai lenkų kalbininkas, etnografas ir t. t. Paminklo atidaryme dalyvavo Gražina Drėmaitė, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas Antanas Smetona, dr. Malgožata Kasner ir kiti. Nemanau, kad Vil-

Jonas Karlovičius

Jonas Karlovičius

Višniavo dvaras (dabartinė Baltarusija)

niaus universiteto dekanas Antano Smetonos neprincipinė pozicija dėl įrašo lenkų kalba būtų sužavėjusi Lietuvos Prezidentą Antaną Smetoną. Tai vis dėlto kokios tautybės buvo J. Karlovičius, anot daugelio autorių, gerai kalbėjęs lietuviškai, kilęs iš lietuvių bajorų šeimos. Kristina Rutkovska teigia, kad vienoje iš savo nuotraukų antroje pusėje buvo užrašęs: „Litwo, ojczyzna moja ty jesteś jak zdrowie!“ („Lietuva, tėvyne mano, tu esi kaip sveikata!“). J. Karlovičių siejo giminytės ryšiai ne tik su garsia Lietuvos bajorų Bilevičių, bet ir su kunigaikščių Kestučių – Gediminų iš Alovės gimine. Monografijoje „Życie i prace Jana Karłowicza (1836–1903)“ („Jono Karlovičiaus gyvenimas ir darbai“) (Varšuva, 1904), apie J. Karlovičiaus giminytę su kunigaikščių Kestučių – Gediminų gimine yra nutylėta. Č. Malevskis yra užsiminęs apie giminytę su Bilevičiais ir su kunigaikščių Kestučių – Gediminų gimine iš Alovės. Senelė buvo Rožė Kestutytė – Gediminaitė, Jokūbo duktė. 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko prosenelė Anelė ir minėta Rožė buvo seserys. D. Malinausko ir J. Karlovičiaus keliai ne kartą susikirto Alovėje. D. Malinauskas studijas Čekijoje pasirinko veikiausiai paveiktas J. Karlovičiaus, kuris studijavo Čekijoje.

1619 m. senuose dokumentuose, kuriuos pats J. Karlovičius priskiria savo giminei, jo giminaičio pavardė buvo užrašyta: Johannes Karłowicz Vilnensis Lithuanus (iš Heidelbergo universiteto imatrikuliacinių knygų). Manau, ginčai turėtų nurimti ir dėl pavardės ir dėl vardo. Laikas pradėti teisingai lietuviškai vadinti iškilų Lietuvos mokslininką Joną Karlovičių.

Pagal J. Karlovičiaus testamentą, jo archyvas iš Varšuvos atkeliavo į Lietuvą, čia yra ir dabar.

Žurnale „Aidai“ Vincas Trumpa rašė:

„Ypač įdomiai apie „Aušrą“ ir tautinį lietuvių sąjūdį pasisakė lenkų etnografas ir kalbininkas Jonas Karlovičius (1836–1903), kuris gerai mokėjo lietuvių kalbą. Jis rašė petrapiliniame lenkų savitraštyje „Kraj“: „Pagrindinė jos („Aušros“) linija nėra prieš mus (lenkus), nors pasitaikys progai ir mums kliūna. Bet pagalvokime, kad ir mūsų šovinistiškai nusiteikę laikraštukai ne visuomet yra taktiški ir teisingi. Nepamirškime, kai pradeda atsibusti ilgai miegojusios giminės, jos daugiau negu jų jėgos neša kovoja su viskuo ir prieš visus; jos švaistosi kardu į visas puses, ne visados dėl to, kad būtų reikalias būtinai ką nors pulti ar nuo ko gintis, o todėl, kad nori pajusti savo jėgą ir užsidegimą. O tada kartais ir draugams kliūva“ (cit. prof. P. Lossovskio „Po tej i tamtej stronie Niemna“, Warszawa, 1985, p. 41). Reikia tiesiog stebėtis, kaip gerai suvokė ir kaip giliai pajuto mūsų tautinio judėjimo dinamiką tas lenkų mokslininkas. Lyg jam už tai atsidėkodamas, Jonas Šliūpas parašė palankią recenziją „Aušroje“ apie Karlovičiaus lietuvišką vietovardžių studiją. Kodėl V. Trumpa jį laiko lenkų mokslininku, lieka neaišku, kaip ir neaišku, kodėl jis padarė prierašą P. Lossovskio citatoje – skliaustuose įrašė (lenkus), originalioje citatoje to nėra. Prieš mus, tai dar nereiškia, kad prieš lenkus o tiesiog prieš dvarininkus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo saugotojus.

Pabaiga

Žinodami tiesą, J. Karlovičių turėtume vadinti lietuvių mokslininku, kuris pasitaravo ir lenkų kultūrai. Įdomu, kokios įtakos J. Karlovičius turėjo savo kaimynui Vincui Krėvei-Mickevičiui ir kaip 1912 m. atsirado „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“.

Pro memoria

A†A Prof. Vytautas Merkys

1929 05 05–2012 07 25

Prof. Antano Tylos atsisveikinimo žodis Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje

Vytautas Merkys. Vilnius, 2003 m.
Danutės Mukienės nuotr.

I paskutinę kelionę palydime ir atsisveikiname su vienu iš kūrybingiausių ir produktyviausių pereinamojo amžiaus antrosios pusės ir dviejų amžių sandūros Lietuvos ir Europos istoriku, profesoriumi, humanitarinių mokslų habilituotu daktaru, Lietuvos mokslų akademijos ir Lietuvos katalikų mokslo akademijos akademiku, Gardino universiteto garbės daktaru, šeimoje Reginos vyru, Algimanto tėvu, seneliu ir didelio rato mokinių bei gerbėjų mokytoju Vytautu Merkiu.

Aukštas yra Lietuvos istorijos pilikalnis. Į jį įkopti okupacijos metais turinčiam sąžinė ir Lietuvos piliečio atsakomybę buvo labai sunku ir sudėtinga. Ir ne vien dėl to, kad reikėjo labai daug ir sumaniai dirbti, pasitikėti savimi ir savo darbo vaisiais, bet

ir nugalėti daugelį iššūkių, juos kantriai ir sumaniai, savęs ir mokslo neišsižadant, įveikti.

Pažiūrėjus į Profesoriaus-istoriko nuveiktų darbų amplitudę atsiveria begalinio darbštumo ir talento susiliejęs horizontas. Ryškiai išsiskiria keturios Profesoriaus akademinės profesionalios veiklos kryptys: moksliniai tyrimai ir jų skelbimas; pedagoginis darbas; leidyba ir akademinės administracijos darbas.

Sakyčiau, vienam tai būtų per daug. Tačiau Profesoriaus kompetencija, paveldėtas mokslininko darbštumas, šiltas komunikabilumas paliko visose paminėtose srityse ryškius ir reikšmingus pėdsakus, pagal kuriuos orientavosi akademinė bendrija ir yra orientyras ateičiai.

Pagrindinis Profesoriaus uždavinys ir tikslas buvo moksliniai Lietuvos istorijos tyrimai. Tyrimų epicentre buvo moderniosios Lietuvos ir lietuvių tautos socialinė, kultūrinė, intelektualinė, politinė ir ūkinė raida XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje. Šia problematika Profesorius skaitė pranešimus Lietuvos ir tarptautiniuose moksliniuose forumuose. Visi tyrimų rezultatai apibendrinti autentiškose monografijose „Dalevskių šeima“, „Simonas Daukantas“, „Knygnešių laikai“, „Konstantinas Jablonskis“, „Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.“, „Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias 1864–1904“ ir fundamentalioje monografijoje „Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškojo“.

Paminėtuose darbuose įvertintas Rusijos valdžios engiamos lietuvių tautos savarankiškas nerimastingas veržimasis iš jai engėjų primesto kelio, kurį vėsk. Antanas Baranuskas įvardino kaip siekį – „tėgul bus Lietuva ir tamsi, ir juoda“. Profesorius

atskleidė daugiasluoksnės inteligentijos rūpestį ir kantrų darbą su visa tauta dėl jos kalbos, rašto ir dorovės išsaugojimo ir pamatų dėjimą atkurtai demokratinei Lietuvos valstybei.

Su tyrimų tikslu siejasi ir Profesoriaus redakcinis leidybinis darbas. Profesorius parengė M. Valančiaus „Žemaičių vyskupystę“, „Ganytojiškus laiškus“, S. Daukanto raštus, K. Jablonskio ir Igno Jonyno mokslinių studijų rinkinių dvitomisus, iš prieškarinės spaudos išrinko publikacijas apie knygnešius, parengė ir išleido 3-iajį „Knygnešys. 1864–1904“ tomą (Petriui Ruasekui pagerbti / sudar., įvadas ir paaiškinimai V. Merkys).

Profesoriaus pedagoginis darbas siejasi su bendra Lietuvos istorijos instituto ir atkurtojo VDU istorijos doktorantūra ir habilitacija. Profesorius buvo Jungtinės istorijos doktorantūros ir habilitacijos komisijų narys ir disertacijų rengimo komitetų pirmininku bei nariu, skaitė doktorantams paskaitas, perduodamas savo tyrimų rezultatus jauniems mokslininkams. Profesorius vadovavo habilitaciniams darbams. Nemažas būrys Profesoriaus mokinių apgynė disertacijas ir darbuojasi mokslo ir studijų institucijose. Profesorius buvo aktyvus lietuvių katalikų mokslo akademijos narys akademikas. Be viso to, Profesorius parengė Lietuvos istorijos vadovėlius.

Profesoriaus svarbus baras buvo periodinių ir vienkartinį akademinių leidinių redagavimas. Profesorius ilgą laiką buvo „Lietuvos istorijos metraščių“, Lietuvos mokslų akademijos žurnalo „Lituanistica“ redakcinių kolegijų pirmininku bei nariu. Anksčiau redagavo „Vilniaus universiteto istorijos“ tritomį, „Vilniaus miesto istorijos“ I tomą, ekonomikos, Lietuvos enciklopedinius leidinius.

Administraciniai darbo barai – tai Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto, kuriame darbavosi daugiau kaip 30 metų, aspirantas, mokslinis bendradarbis, skyriaus vedėjas, Ekonomikos instituto ūkio ir ekonominės minties istorijos skyriaus vedėjas, Lietuvos istorijos instituto direktorius, VDU profesorius.

Už mokslo darbus Profesoriumi suteikta Lietuvos mokslo premija (1997), Lietuvos valstybės apdovanojo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu, Lietuvos mokslų akademija paskyrė Simono Daukanto premiją. Profesorius buvo apgautas savo mokinių ir istorijos mylėtojų pagarba ir autoriteto pripažinimu.

Profesorius džiaugėsi Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimu, išjungė į atkuriamąjį darbą, bendravo su Atkuriamojo Seimo pirmininku prof. Vytauto Landsbergiu. Per 1991 m. sausio sovietinę agresiją didžiavosi Lietuvos istorijos instituto darbuotojų dalyvavimu ginant Televizijos bokštą ir gelbstint sužeistuosius.

Ramus vidurvasaris pašaukė Profesorių, einantį 84 metus, Anapilin. Ši netektis yra skaudi Lietuvos mokslų akademijos, lietuvių katalikų mokslo akademijos ir visų istorikų bei kultūros tyrinėtojų bendruomenėms.

Šių bendruomenių vardu ir asmeniškai reiškiu gilią užuojautą Žmonai Reginai, sūnaus Algimanto šeimai ir visiems artimiesiems, kupiškėnų bendruomenei, jo bendradarbiams ir mokiniams.

Tėgul būna ilgas atminties takas prie Jūsų, Profesoriau, amžino poilsio vietos. Ilsėkitės ramybėje!

2012 m. liepos 28 d.

Lietuvos mokslų akademijos narys Vytautas Merkys

1929 m. gegužės 5 d. – 2012 m. liepos 25 d.

2012 m. liepos 25 d., eidamas 84-uosius metus, mirė žymus Lietuvos istorikas, Lietuvos mokslų akademijos narys, prof. habil. dr. Vytautas MERKYS.

Vytautas Merkys gimė 1929 m. gegužės 5 d. Čiuvoose, Kupiškio r. 1946 m. baigė Kupiškio gimnaziją, 1951 m. Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultetą. 1953–1986 m. buvo Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto aspirantas, jaunesnysis mokslo darbuotojas, skyriaus vedėjas, 1986–1987 m. – Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos instituto ūkio ir ekonominės minties istorijos skyriaus vedėjas, 1987–1992 m. – Lietuvos istorijos instituto direktorius, 1992–1995 m. instituto tarybos pirmininkas. V. Merkys dėstė Vilniaus universitete, 1991 m. tapo profesoriumi, 1993–2000 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete. 1990 m. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu, 2001 m. – lietuvių katalikų mokslo akademijos nariu. Buvo Lietuvos mokslų akademijos žurnalo „Lituanistica“ ir tęstinio leidinio „Lietuvos istorijos metraščių“ redakcinių kolegijų pirmininkas.

Prof. V. Merkys parašė monografijas apie Simoną Daukantą, Motiejų Valančių, Konstantiną Jablonskį, Igną Jonyną, Lietuvos knygnešius, draudžiamosios lietuviškos spaudos kelią, tautinius santykius Vilniaus vyskupijoje 1794–1918 m. ir kt., parengė S. Daukanto, M. Valančiaus, K. Jablonskio

raštų leidimus, paskelbė per 100 mokslinių straipsnių. Akademikas V. Merkys reikšmingais darbais praturtino Lietuvos istorijos mokslą, tapo žinomas ir toli už mūsų šalies ribų.

Prof. V. Merkys – dukart Lietuvos mokslo premijos laureatas: 1969 m. – už Vilniaus miesto istorijos nuo seniausių laikų leidinį (su bendraautoriais) ir 1997 m. – už fundamentalius veikalus, skirtus spaudos keliui 1864–1904 m. bei to laikotarpio knygnešiams. 1995 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi, 1996 m. Lietuvos mokslų akademijos S. Daukanto premijos laureatas. 1993 m. jam suteiktas Gardino universiteto garbės daktaro vardas.

Per savo ilgą mokslinę tiriamąją, mokslinę organizacinę ir pedagoginę veiklą prof. V. Merkys pelnė visuomenės, kolegų ir mokinių pagarbą bei padėką. Profesionalumas, aukšta moralė, pagarba kolegoms bei mokiniams, žmogiškoji šiluma ir nuoširdumas – tai tie asmenybės bruožai, labiausiai pastebimi pažinojusiems bei visiems bendravusiems su Akademiku, Profesoriumi Vytautu Merkiu. Tai buvo išskirtinės inteligentijos ir erudicijos žmogus. Šviesus Vytauto Merkio atminimas ilgam išliks Jį pažinojusių ir su juo ilgus metus dirbusių širdyse.

Lietuvos mokslų akademija

*Dėl prof. Vytauto Merkio mirties nuoširdžiai
užjaučiame velionio šeimą, artimuosius ir
visus Jį pažinojusiųs.*

„Vorutos“ redakcijos darbuotojai

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Žolinės) atlydai Pivašiūnuose
2012 m. rugpjūčio 15–22 d.

Rugpjūčio 14 d., antradienis
18 val. atlydų švėtos pamaldos

Rugpjūčio 15 d., trečiadienis
ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ĖMIMO Į DANGŲ IŠKILMĖ (ŽOLINĖ)
Pagrindinė atlydų diena
Melsmės už Lietuvos žemdirbius

Rugpjūčio 16 d., ketvirtadienis
Dvasininkų ir vienuolių diena
Melsmės už dvasininkus ir vienuolius bei melsmės pašaukimą į dvasinį kovą

Rugpjūčio 17 d., penktadienis
Tikybės mokytojų bei pedagogų diena
Melsmės už tikybės mokytojus ir visus pedagogus, Katechetikos centrų darbuotojus

Rugpjūčio 18 d., šeštadienis
Šeimų diena
Melsmės už šeimą, šeimų centrų darbuotojus

Rugpjūčio 19 d., sekmadienis
Parapijų ir bendruomenių diena
Melsmės už parapijas ir bendruomenes

Rugpjūčio 20 d., pirmadienis
Vaikų ir jaunimo diena
Melsmės už vaikus ir jaunimą, Jaunimo centrų darbuotojus. Taip pat melsmės, kad Dievo Tarnas arkivyskupas Teofilus Matulionis būtų paskelbtas šventuoju

Rugpjūčio 21 d., antradienis
Caritas darbuotojų ir ligonių diena
Melsmės už ligonius ir Caritas darbuotojus

Rugpjūčio 22 d., trečiadienis
ŠVČ. M. MARIJOS KARALINĖS MINĖJIMAS
Rozinio maldos mylėtojų ir „Marijos legiono“ narių diena
12 val. atlydų užbaigos pamaldos

PAMALDOS ATLYDŲ METU:
Šv. Mišios – 10, 12 ir 18 val.
Švč. Sakramentų adoracija, Rozinio maldos nuo 11 iki 12 val.

Palaimintojo Jurgio Matulaičio metai 2012

www.pivasiunai.lt

„Misijos Sibiras“ jaunimo žinia – Lietuva gyva

Izabelė PUKĖNAITĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

vai bei net iki stoties atėję keturkojai draugai. Chakasijoje misijos dalyviai susitiko su ten tebegyvenančiais lietuviais, ieškojo ir tvarkė tremtyje žuvusių tautiečių kapinaites.

Geroji jaunimo žinia – Lietuva gyva

Vienas iš „Misijos Sibiras“ globėjų Europos Parlamento narys prof. V. Landsbergis neslėpė susižavėjimo į Chakasiją vykstančiu jaunimu ir gyrė juos už priimtą teisingą sprendimą: „Jūsų veikla yra geriausias sprendimas ir įrodymas, kad ne viskas yra pinigai, pramogėlė arba karjera“, – kalbėjo parlamentarai. Jis patriotiškai nusiteikęs jaunimo misiją prilygino skautų veiklai – tarnystę valstybei, tautai ir gerio sklidai. „Skautų taisyklėse buvo parašyta kasdien padaryti po vieną, nors ir po mažą, darbėlį. Jūs vykstate dėl labai didelio ir gero darbo – patiems pažinti ir priminti apie tautą, kuri buvo tremiama, naikinama ir kurios pėdsakų ten yra. Perduokit gerąją žinią, kad Lietuva gyva, tokia pat, kaip ir jūs.“ Per išlydėtuves taip pat kalbėjusi Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LijOT) prezidentė Loreta Senkutė dar kartą pabrėžė pilietiški aktyvaus jaunimo svarbą. Pasak LijOT prezidentės, siekiant išsaugoti istorinę tautos atmintį, pirmiausiai ji turi būti aktuali jaunimui: „Jaunimas jaunimui – geriausias būdas perteikti istorinę Lietuvos atmintį“, – sakė L. Senkutė.

Monika Kareniauskaitė – viena iš 1700

Kaip per spaudos konferenciją sakė LR užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis, į vieną vietą pretendavo daugiau nei 100 jaunų žmonių – aukštosiose Lietuvos mokyklose to nepamatys, o tai liudija, kad Lietuva turi gerą ateitį, nes yra jaunimo, kuris supranta istorinės atminties svarbą. Daugiau apie savo motyvą keliauti į Sibiro pietus pasakojo viena iš misijos dalyvių, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotoja, Vilniaus universiteto doktorantė Monika Kareniauskaitė.

„Atranka prasidėjo nuo anketos pildymo, joje buvo labai daug klausimų. Iš tų

anketų atrinko apie 70 žmonių, kurie buvo pakviesti leisti į dviejų dienų žygį Dzūkijos regioniniame parke. Ten žiūrėjome įvairius partizanų bunkerius. Per tas dienas reikėjo nueiti 60 kilometrų“, – daugiau apie didelį atrankos konkursą pasakojo jaunoji istorikė. Pasak jos, pagrindiniai kriterijai, į kuriuos organizatoriai kreipė dėmesį, buvo gebėjimas dirbti komandoje ir ištvermė: „Specialių rungčių nebuvo, tiesiog buvo išbandoma jų ištvermė ir kaip jie gali dirbti komandoje.“

Solidarumas su tauta – pagrindinė motyvacija

„Pati esu istorikė ir tyrinėju sovietinį laikotarpį. Dažnai tenka susidurti būtent su represijų į Sibirą tema, todėl norėjau pamatyti, kaip tai gyvai atrodo, ne tik iš dokumentų. Dar vienas motyvas, kodėl norėjau dalyvauti, buvo tai, kad iš mano šeimos niekas nebuvo ištremtas. Kadangi trėmimai skaudžiai palietė ne vieną Lietuvos šeimą, aš taip tarsi norėjau solidarizuotis su tomis šeimomis ir prisiliesti prie tos patirties, kad pati tai geriau suprasciau“, – apie savo motyvą misijoje pasakojo M. Kareniauskaitė. Jaunoji istorikė pasakojo, jog pagrindiniai dalykai, be kurių palikti Lietuvos yra nevalia, yra įvairios cheminės priemonės nuo vabalų ir tinkleliai. Visi ekspedicijos dalyviai prieš kelionę pasiskiepijo nuo erkinio encefalito. Paklausta, ar yra dalykų, kurių misijos dalyvė bijo, Monika teigė, kad tikisi viską ištverti. Kelias valandas prieš išvykimą kalbinta pašnekovė sakė dar nelabai suprantanti, kad išvyksta: „Dar nelabai suprantu, kad išvykstu. Manau, kad pradėsiu viską jausti ilipusi į traukinį.“

Į misiją su palaiminimu ir kryžiumi

Arkikatedros bazilikos vikaras Saulius Bužauskas prieš kelionę palaimino misijos dalyvius ir medinį kryžių, kurį šie gabeną į Sibirą. „Prisiminkite, kas stiprina visų laikų, visų kartų tremtinius. Vežate kryžių – kryžius primena tikėjimą. Primena, kad tremtinius visais laikais lydėjo krikščioniškas tikėjimas, viltis, noras grįžti į savo kraštą, nors net ir nebūnant lietuviškose žemėse,

Arkikatedros bazilikos vikaro S. Bužausko palaimintas kryžius

išlaikyti lietuviškas vertybes, atsiremti į Dievą“, prieš palaimindamas kalbėjo S. Bužauskas. Krikščioniško jaunimo veikloje nuolat dalyvaujantis kunigas pabrėžė ir maldos svarbą. Kunigas ragino ekspedicijos dalyvius sunkią akimirą nepamiršti maldos ir savo misijos tikslo: „Ir jūs, kai bus sunku, išdrįskite pasimelsti ir neužmiškite pasimelsti už tuos žmones, kurie ten palaidoti, kai sutvarkysite kapus. Mūsų tvarkymas dažnai bus labai trumpalaikis, bet malda yra amžinas dalykas. Malda pranoksta laikus, pranoksta kartas ir sujungia mus visus, tuos kurie gyvena dabar ir tuo, kurie gyveno prieš mus.“

2,5 metrų aukščio simbolinį mirusiųjų atminimo ir vilties ženklą sukūrė tautodailininkas Vidmantas Zakarka. Į Lietuvą ekspedicijos dalyviai grįžo rugpjūčio 3-ąją.

„Misija Sibiras“ – diplomatinis išbandymas

Misijos išlydėtuose dalyvavę LR užsienio reikalų ministras A. Ažubalis, kaip ir visi ten dalyvavę, sveikino ekspedicijos dalyvius ir savo ruožtu apžvelgė tokios misijos prasmę Lietuvos diplomatiniams santykiams su Rusija. Ministras dėkojo Rusijos federacijai už nesunkiai išspręstus vizų klausimus. A. Ažubalis priminė, kad kasmet vyksta derybos dėl leidimo jaunuoliams iš Lietuvos tvarkyti tremtinių kapavietes. Ministras išreiškė viltį, kad „kiekviena ekspedicija netaps išbandymu ir Lietuvos diplomatiniam gebėjimams.“ A. Ažubalis akcentavo visų tautybių didvyrių kapų tvarkymo svarbą.

Monika Kareniauskaitė

„Tiek Rusijos karių Lietuvoje, tiek lietuvių tremtinių kapai turi būti tvarkomi“, – kalbėjo LR užsienio reikalų ministras.

Organizaciniai pasikeitimai

Projektą „Misija Sibiras“ iki šiol paskutinius septynerius metus organizuodavo LijOT. Kitais metais ši atsakomybė teks labdaros ir paramos fondui „Jauniems“. Nuveiktais darbais ir pasididžiavimo misija neslėpusi LijOT prezidentė L. Senkutė sakė: „„Misija Sibiras“ suaugo, visus metus „Misija“ matavosi daugybę marškinėlių ir galiausiai juos išaugome – nebetelpame, norime, kad ekspedicija priklausytų jaunimui“. L. Senkutė fondo „Jauniems“ vadovui Arnei Marcinkui perdavė simbolinę linkėjimų knygą ir linkėjo sėkmės ateityje.

Misijos tęstinumas grįžus į Lietuvą

Iš misijos į Lietuvą grįžęs jaunimas planuoja keliauti po įvairias Lietuvos mokslo institucijas, bendruomenių namus bei organizacijas. Taip misijos dalyviai planuoja su tokios patirties neturėjusiais tautiečiais pasidalinti savo išgyvenimais, papasakoti istorinių faktų. Tokių susitikimų iliustracijomis taps per ekspediciją padarytos fotografijos ir vaizdo įrašai.

Autorės nuotr.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2012 m. Rugpjūtis

1822 08 01 Geldapėje mirė **Johannas Gottfriedas Jordanas**, ev. liuteronų kunigas, raštijos veikėjas, išsaugojo K. Donelaičio poemą „Metai“ rankraštį, redagavo Liudviko Rėzos Bibliją (1816), užrašinėjo lietuviškas dainas. Baigė Karaliaučiaus universitetą, kunigavo.

Gimė 1753 06 30 Narkyčiuose (Isruties aps.).

1992 08 02 pašventintas paminklinis akmuo buv. Priekulės ev. liuteronų bažnyčiai. **1587 m.** mirė Priekulės kunigas Casparas Radunius. **1697 m.** pašventinta bebokštė plytinė bažnyčia („perbudavota“ 1885 m., pristatant ir bokštą su laikrodžiu), kuri 1944 10 05 sudegė, o vėliau nugriauta. Po karo parapiją įregistruota 1948 09 15, o 1958 08 03 pašventintas išmūrytas bokštas su varpais ir suremontuota dabartinė Priekulės bažnytelė (buv. parapijos namai, 1903).

1917 08 04 Piktupėnuose, misionieriaus ir kunigo Martyno Kybelkos (1884–1945) šeimoje gimė **Vilhelmas Kibelka**, ev. liuteronų kunigas Vokietijoje.

Mirė 1978 07 17 Loewenberge (VDR).

1962 08 09 Sudarge mirė **Arvidas Jonas Briedis**, Skirsnemunės, Skuodo, Sudargo ir Vyžių parapijų ev. liuteronų kunigas, 1951 04 08 Žvyriuose ordinuotas kunigu diakonu, 1961 04 09 Sudarge išventintas kunigu.

Gimė 1907 07 25 Alkiškių par.

1747 08 11 Verdainėje mirė **Fabijonas Kalau**, kunigas, raštijos darbuotojas, padė-

jęs rengti spaudai J. H. Lysiaus katekizmą (1722), išvertęs dalį Biblijos (1735). Baigęs Karaliaučiaus universitetą kunigavo Juodlaukiuose, Verdainėje (1723–1747).

Gimė 1691 07 19 Žvirgaliuose (Stalupėnų aps.).

1852 08 15 Galbrasčiuose (Ragainės aps.) gimė **Kristupas Jurkšaitis**, mokytojas, ev. liuteronų kunigas, tautosakos rinkėjas, kalbininkas, vertėjas.

Mirė 1915 06 17 Rusnėje.

1997 08 17 pašventinta **Sudargo** ev. liuteronų Emauso bažnyčia, kurios statyba pradėta 1996 07 08, o 1996 12 23 pašventintas jos kartinis akmuo (iš Vokietijos Visbek miesto gauta demontuota medinė bažnyčia). Pokariu pamaldos vykdavo buv. klebonijoje. **1842 m.** pradėta statyti medinė bažnyčia, 1843 11 pradėtos vesti metrikų knygos, **1912 m.** padėtas kartinis naujos mūrinės bažnyčios akmuo, 1914 m. sumūrytas bokštas, 1916 10 22 bažnyčia pašventinta, 1944 m. susprogdinta.

1812 08 18 Barčiuose (Pilkalnio aps.) gimė **Karolis Fridrichas Augustas Heinrichis**, mokytojas, ev. liuteronų kunigas, raštijos darbuotojas, 1850 metais išrinktas į Prūsijos seimą.

Mirė 1881 12 26 Gumbinėje.

2007 08 18 Šilutės Martyno Liutero ev. liuteronų bažnyčioje diakono tarnystėn įvestas **Juozas Mišeikis**, gimęs 1984 06 29 prie Tauragės, baigęs teologijos studijas

Klaipėdos universitete (2007), 2009 03 07 Alkiškių bažnyčioje ordinuotas kunigo tarnystei, aptarnauja Alkiškių, Biržų ir Žemelio latviškas parapijas.

1787 08 19 Paveikiuose gimė **Augustas Gotthilfas Krauzė (Krause)**, ev. liuteronų kunigas, Maž. Lietuvos kultūros tyrėjas.

Mirė 1855 06 01 Nybudžiuose (Gumbinės aps.).

1912 08 19 Lindenfelse (Vokietija) mirė **Liudvikas Pasargė**, teisininkas, rašytojas, nuo 1869 m. Isruties mokytojas, išvertęs į vokiečių k. ir išleidęs K. Donelaičio „Metus“ (1894), pateikęs duomenų apie K. Donelaitį ir L. Rėzą.

Gimė 1825 08 06 Wolittnicke (Heiligenbeilo aps., R. Prūsija).

1907 08 20 padėtas kartinis **Vanagų** ev. liuteronų bažnyčios akmuo. 1905 m. įsteigta parapija. 1909 02 21 pašventinta dabartinė raudonų plytų bažnyčia.

1992 08 22 Klaipėdoje evangeliško jaunimo sąskrydyje įkurtas **Lietuvos evangeliškojo jaunimo Centras** (pirm. diak. Ridas Tamulis).

1972 08 26 Warrene (JAV) mirė **Kristupas Gudaitis**, gydytojas, Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorijos prezidentas (1938), veikalo Kanadoje „Lietuviai evangelikai“ (1957) ir kitų liuteroniško turinio raštų autorius.

Gimė 1894 03 19 Žemaičių Naumiestyje.

1872 08 31 Striluose (Tilžės aps.) gimė

Kristupas Lekšas, ūkininkas ir verslininkas, Maž. Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjas, poetas, giesmių autorius, giesmynų sudarytojas.

Mirė 1941 03 30 Klaipėdoje (palaidotas Laugalių kapinėse Katyčių vlsč.).

1907 08 31 Tilžėje mirė **Karlas Teodoras Voldemaras Hofheincas (Hoffheinz)**, ev. liuteronų kunigas, lietuvių raštijos tyrinėtojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo Išeje, Verdainėje, Tilžėje. 1882–1889 m. „Lietuvių literatūros draugijos“ pirmininkas, paskelbė lietuviškų giesmių melodijų rinkinį „Giesmių balsai“ (1894), straipsnių lietuvių kalbos ir raštijos klausimais.

Gimė 1823 12 11 Gumbinėje.

1967 08 31 Dvyliuose (Vanagų par.) mirė **Jurgis Sprogys**, 1955 08 27 išventintas Vanaguose kunigu diakonu, aptarnavo Vanagų, Saugų, Plikių, Kintų ir kt. ev. liuteronų parapijas.

Gimė 1902 03 21 Kuršlaukiuose (Dovilų vlsč.).

2002 08 31 Šilutėje ordinuotas kunigu **Remigijus Šemeklis**, gimęs 1978 01 29 Tauragėje, 1999 08 22 įvestas diakono tarnystei Vanaguose, nuo 2002 m. KU Teologijos katedros asistentas. Aptarnauja Šilutės, Vanagų, Pagėgių ir Rukų parapijas.

*Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas ŽEMAITAITIS*

Tomo Mano festivalis

Genius loci prie Kuršių marių, arba iš 16-ojo Tomo Mano festivalio sugrįžus

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius*Atkelta iš 1 p.*

(gal tik *a la*), net šiaudų stogais, su žirgeliais, langinėmis, derant rudai, mėlynai ir baltai spalvoms... Žinoma, galima burbėti dėl mūrinių ir kitokių Kuršių nerijos svetimkūnių, bet aš linkusi žvilgsnį kreipti į oazes, saugančias jei ne gilią senovę, tai bent XX a. pradžią: namai, paženklinti paminklo statusą ir valstybės globą liudijančia lenta, daugiausia iš to meto; o fiksuodamas: štai 1906, štai 1921, štai jau ir 1930-ųjų statinys, gali net pajusti nerimastingai virptelint širdį – kokios istorinės pervartos per kraštą persirito vien tose, vieną žmogaus gyvenimo tarpsnį teapimančiose ribose!

Štai ramiosios marios ir audringa jūra – pasitelkęs istorinę vaizduotę, regi įrūdusius pečiuitus žvejus, parplaukiančius kurėnais su laimikiu ir ant kopų belaukiančias žvejienės vėjo nugairintais, darbų sudiržusiais, bet oriais veidais...

Žinoma, regi ir istorinę stilizaciją – štai spalvingosios vėtrungės pamary tarsi tik dekoracijos, bet negi netinkami būtojo laiko primimo ženklai?

Stilizacijos elementai pakeitė ir senąją autentišką senosios kapinaitės – bet jei ne jie (kadais tautodailininko Eduardo Jonušo pastangomis ir triūsu atsiradę naujieji krikštai), tai kas čia būtų? Tik plynė ar – dar blogesnis variantas – marmuriniai monstroi (toks „gebėjo“ isiterpti ir dabar – buvusio mero Mikelio garbei). Kiekvienais metais ir čia, kapinaitėse, randi ką naujo – štai šiemet iš tolo akį patraukė naujadaras kone jų centre... Pamačiusi išlietą (cementą?) kauburėlį, pamaniau: „Bene koks kanalizacijos šulinys čia užkniedytas?“ Bet ne, priešus arčiau paaiškėjo, kad tai meno kūrinys – ant to gelsvai pilkšvo pabanguojančio (*a la* kopos?) kauburėlio dar ir reljefiška metalo plokštelė, o joje akis šiaip taip įregėjo irrašą *Lovis Corinth* (Lovis Korintas)... Kas, kodėl čia pagerbė šį vokiečių rytpūsietį dailininką? Kone detektyvinė intriga mane ištiko besiaiškinant; klausinėju ką besutikdama – pradedant Nidos dailininkų kolonijos vadove R. Antanavičiute, įtarusi, kad čia jaunieji menininkai bus „performansą“ sumanę, baigiant Neringos meru A. Vinkumi, perleidusiu atsakymą Tomo Mano memorialinio muziejaus direktorei Vitalijai Jonušienei, bet ši, jau anksčiau kalbinta, buvo gaudžiai atsidususi: kas ką sugalvoja, tas tą padaro... Galiausiai bent šiek tiek paslaptinę uždangą praskleidė vis festivalio renginiuose, koncertuose matomas, nors asmeniškai ir nepažįstamas, p. Mejeris (Meyer): iš ES paramos rekonstruojant kapinaites dar liko pinigų, taigi sumanyta įamžinti dailininką, šias kapinaites kadais nutapiusį – „Kitsch“, reziūmavo šią istoriją jau vietinių tapęs vokietis, o man nusistebėjus pačiu sumanymu, jis nusišaipė, kad ne vienas iš gausiai Nidoje besilankančių jo tautiečių supranta Korintą čia esant ir palaidotą... (Priminsime: 1858 m. liepos 21 d. Telpiausėje, Rytprūsioje, gimęs tapytojas, vienas iš Nidos dailininkų kolonijos narių, mirė 1925 m. liepos 17 d. Olandijoje).

Tiesą sakant, baugu, kad norinčių ir galinčių *daryti gera* Nidai rasis dar daugiau... Štai ir veiklaus bei entuziastingo Neringos mero Vinkaus pažadas, nuskambėjęs per filmo apie skulptorę Dalią Matulaitę premjerą V. ir K. Mizgirių menininkų namuose – tikrai rasiąs mecenatą jos darbiui – privertė suklusti... Taip, skulptorė, be abejonės, verta eksponavimo, pripažinimo, bet mėginant į vietos kraštovaizdį „įpaisyti“ filme (ir natūroje) regėtas maštaiškas skulptūras, taip ir norėjosi įsirašyti į davatkas (partinėmis davatkomis D. Matulaitė įvardijo jos skulptūroms barjerus stačiusius sovietinių metų funkcionierius).

Naujų skulptūrinių akcentų nuo pernai Nidoje jau radosi. Štai vos sukdamą link marių pro „centrinę aikštę“, jos vejoje išvydau briedį – tą kadais buvusį šio krašto simbolį, matyt, juo išlikusį ir visiems Vokietijoje gyvenantiems *memelenderiams*. Taigi visai prasmingas, sentimentalus, istoriškas ženklas ir natūralistinė interpretacija, matyt, atliepia nostalgiskus prisiminimus; gaila, iškilęs ant šalto, bereikšmio, bet aukščiau pretenzingo postamento, nebent tiek naudos, kad autorius ir rėmėjai aiškiai regimi.

Tai, kad iš šio krašto kilusius traukia čion

Paminklo L. Korintui (L. Corinth) paletė

sugrįžti, puikiai iliustravo susitikimas su Nidos ev. liuteronų bažnyčios vokiškosios (t. y. poilsiautojų) parapijos kunigu Manfredu Šekanu (Manfred Schekahn). Jau daugelį metų vasaros sezonui į Nidą atvyksta kunigai (daugiausia emeritai) iš Vokietijos, tad kas sekmadienį laikomos ir vokiškos pamaldos. Galima pažymėti, kad į jas susirenkama gausiai, kur kas gausiau nei į lietuviškas, tad ir šios „dinamiškos“ parapijos aukos yra didelė parama, matyt, neklesnčiai bažnyčiai. Į šias pamaldas nuėjau galbūt labiausiai smalsumo genama: parūpo patirti, kaip ši miela jauki bažnyčia pasitarnauja ir savo tikrajai paskirčiai (be galo gražu ir tai, kad per TM festivalį kasvakar joje skamba muzika). Kunigas prisistatė, mano ausis – nepakankamai išlavinta vokiškai kalbai – pagavo jį atvykus su žmona Eva iš Liuneburgo ir esant šiam kraštui nesvetimą... Žinia pakibo kaip neraminantis klausukas, bet dėl malonaus (ne)atsitiktinumo galėjau patirti intriguojančius kunigo biografijos akcentus – pasitelkęs vaizduotę, gali kone filmą regėti! Per T. Mano festivalį tradiciškai surengiama paroda Virginijos ir Kazimiero Mizgirių menininkų namuose. Šįkart į juos buvome pakviesti dukart – ne tik į A. Tarvydo filmo apie skulptorę D. Matulaitę premjerą, bet ir į trijų jaunų metalo meno dailininkų (labiau juvelyrinių) parodos „Ribos“ atidarymą... Besirenkant į ją žiūrovams pastebėjau ir vokiškosios parapijos kunigą su žmona, o pakalbinusi iš netikėtumo net žiotelėjau: būtent Šekanų šeimai priklausė dabartinis Mizgirių namas... Tiesa, ne tas naujasis (Menininkų namais vadinamas, kur ir parodų salė įrengta), i marias žvelgiantis, bet kiemelio (ar sodelio) atskirtas senasis vienaaukštis, prie gatvės esantis, statytas 1921 m. (turintis lentelę, skelbiančią, kad tai architektūros paminklas, saugomas valstybės). Ir tokie simboliški likimo momentai: p. Manfredas (jo liudijimu) yra paskutinis pakrikštytas Nidos liuteronų bažnytėlėje (tai būta dvi dienos prieš gyventojų traukimąsi, jis „pabėgo“ būdamas 3 savaitių, jo broliui buvo treji metai) ir pirmasis kunigas, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, o Nidai – bažnytėlę, 1991-aisiais čia laikęs vokiškas pamaldas. Atvykstas per atostogas dažnai, dabar čia esąs dešimtą kartą.

Kuršių Šekanų giminė, pasak kunigo, čia išsikūrusi jau nuo viduramžių. Pasiteiravus, ar nejučia nuoskaudos dėl prarasto namo ir viso krašto, M. Šekanas energingai paneigė; džiaugijasis, kad čia Lietuva, ir viskas gražiai tvarkoma. Kartą buvęs Karaliaučiaus srityje, tuoj apsisukęs – greičiau atgal į Lietuvą, „zum Paradis“.

Praeities blyksniai Tomo Mano festivalyje

Visad smagiai netikėta susidurti su svečių iš Vokietijos rytprūsiskomis šaknimis. O tokių į Kuršių marių krantą „išplukdo“ ir Tomo Mano festivalis... Štai Gėtės (Goethes) instituto stipendiatė, porą mėnesių rezidavusi Nidos meno kolonijoje ir festivalio rėmuose pristatčiusi plakatų parodą Franziska Nast savo kalboje pirmiausia prisiminė *omą*, gimusią netoli Kenigsbergo, kuri buvo giliai sujaudinta žinios apie vaikaitės pasirengimą vykti Nidon... Matyt, pagarbos ženklas močiutės jaunystės kraštui, jos prisiminimams buvo pirmasis jauniosios menininkės darbas: ant pajūryje aptikto linoleumo gabalo išpjaustyti žodžiai „Die Frau-

*Skulptūra „Nidos briedis“**Praeities ženklai ev. liuteronų bažnytėlėje**F. Nast parodos atidarymas*

en von Nidden“; taip vadinas Agnės Miegel (Agnes Miegel) eilėraštis, matyt, rytprūsietės *omos* perduotas vaikaitei Franziskai...

Žinia, nebūtina kilti iš šio krašto, kad jį brangintum, stengtumeis įamžinti. Nors, tiesą sakant, mažlietuviškai kuršiški motyvai, nuėjus į Olgos Dubeneckienės-Kalpokiėnės parodos „Kuršių nerijos apžavėta“ atidarymą Neringos istorijos muziejuje ištiko kaip didelis ir malonus netikėtumas. Tikėjau išvysti ne ką daugiau nei pikantiškas „choreografinės“ nuotraukas, matytas jau Teatro, muzikos ir kino muziejaus parodoje, pristatančioje pirmiausia šios Petrograde gimusios, iš Pabaltijo vokiečių giminės kilusios (mergautinė pavardė Schwede) dailininkės, šokėjos, choreografės išpūdingą scenografinį palikimą. Tuomet, žvelgdama į Dubeneckienės (dar ne Kalpokienės) „choreografinius aktus“ kopų scenografijoje turėjau progos pajusti: drasi moteris. Parodoje Nidoje nebuvo nieko „drausaus“, bet netikėto – daug. Kaunietės kuratorės Irmantės Šarakauskienės parengta ekspozicija pristato vienos – 1926-ųjų metų – vasaros piešinius ir akvareles, sudarančius „Klaipėdos krašto kaimų: Nidos/Hakeno, Skruzdynės ir Purvynės/, Preilos ir Klaipėdos miesto tautodailės rinkinį“. Kaip pažymėjo dailėtyrininkė, šie darbai vertingi ne tik meniniu požiūriu, bet ir kaip istorinė ikonografinė medžiaga: regime vėtrunges, burines valtis, krikštus, senuosius žvejų namus ir pan. Pačios dailininkės užrašyta, kada, kur šis objektas užfiksuotas. Rinkinys dabar saugomas M. K. Čiurlionio muziejuje (parodoje jis dar papildytas darbais iš Klaipėdos, Neringos muziejų), ištis vertas įdėmaus šio krašto tyrinėtojų ir šiaip mylėtojų žvilgsnio.

Mažlietuviškas motyvas isiterpė ir į muzikinę festivalio programą. Vlado Jakubėno, Biržuose ev. reformatų kunigo šeimoje gimusio, JAV gyvenusio ir kūręsio kompozitoriaus,

„mažlietuvių“, žinia, nepavadinsi, bet savo veikla ir kūryba jis yra prisilietęs prie liuteronybės versmės: ne tik talkino JAV ev. liuteronų „Tėviškės“ parapijos chorui, bet ir kūrė giesmes. Kaip lankstinuke pažymi muzikologė Vytautė Markeliūnienė, pristačiusi Jakubėno koncertą Nidos ev. liuteronų bažnyčioje: „Ypatinga Jakubėno muzikos sritis – lietuvių evangelikų giesmės, kurias jis užrašinėjo, harmonizavo, skleidė, apie jas rašė, pažymėdamas, jog lietuvių evangelikų giesmės yra ypatingas reiškinys, kurių melodijos skiriasi nuo įprastinių protestantiškų choralių tautinių savitumu, jog tai tikros bažnytinės giesmės, tinkamos masiniam giedojimui.“ Tuo turėjome progos įsitikinti klausydami „Aidijos“ choro atliekamų (šalia originaliųjų ir harmonizuotų dainų) giesmių „Jėzau, tu mano gyvybė“ ir „Tyloj Tu švenčiamasis“.

O juk atvirų širdžių klausytojams, kasvakar susirinkdavusiems į festivalio koncertus, turėjo byloti ir pati bažnytėlė, ant kurios sienų nepabijota iškabinti senųjų išlikusių krikštų, nepatingėta surašyti visų čia (nuo 1888 m.) Dievo žodį skelbusių kunigų, pasitelkti kitų istorinių detalių.

Taigi tą savaitę buvo proga regėti, kaip persipina laiko ir prasmių gijos: šiandienoje atskamba praeitis, sakralioji erdvė apgaubia ir „kasdienį“ dvasingumą, gamtos ir muzikos garsai šlovina Kūrėją...

P. S. O iš Nidos susiruošusi Vilniui, atkakusi į Klaipėdos geležinkelio stotį, pirmiausia, žinia, sutikau iš šio krašto išvejamuosius – motinos su vaikiu skulptūra primena, kad istorijos, ar tragiškos, ar šlovingos, verpetai nėra vien vadovėlių paragrafai: tai konkrečių žmonių – ne mažiau žmonių, jei svetimtaučiu, svetimkalbių – likimai.

Autorės nuotr.

Imperijai tarnavę, Lietuvą mylėję

Kauno ir Vilniaus gubernatoriaus P. Veriovkino šeimos istorija

Tėsinys. Pradžia Nr. 15

Komiteto veiklą labai gerai įvertino imperatorienė Marija Fiodorovna (caro motina), tuo metu buvusi oficiali visos Rusijos Raudonojo Kryžiaus globėja. Ji tarpininkavo, kad būtų patenkintas Kauno Raudonojo Kryžiaus gailestingųjų seserų bendrijos prašymas suteikti jai Jo didenybės imperatoriaus Nikolajaus II vardą. 1910 m. liepos 21 d. caras ant prašymo brūkštelėjo: „Su malonumu sutinku“. Džiaugsmui nebuvo ribų. Rytojaus dieną įvyko iškilmingos pamaldos monarcho ir jo šeimos garbei, buvo atkimštas šampanas, skambėjo tostai ir griausmingas rusiškas „ura“. Gubernatorius, Kauno gubernijos Raudonojo Kryžiaus valdybos pirmininkas P. Veriovkinas Nikolajui II nusiuntė padėkos telegramą. Savo ruožtu caras padėkojo už pareikštą jam pagarbą ir palinkėjo tolesnės sėkmės dirbant kenčiančių labui.

1911 m. S. Veriovkina kreipėsi į Rusijos RK vyr. valdyba prašydama skirti lėšų ligoninei ir prie jos esančiam sklypui plėsti, ledainei, malkų sandėliui statyti. Sankt Peterburgas davė 33 tūkst. rb. Iš vokiečių pramonininko Richardo Tilmanso, beje, RK valdybos nario, nupirko nemažą rėžį žemės naujiems pastatams statyti.

1912 m. P. Veriovkinas gubernatoriaus pareigoms buvo iškeltas į Vilnių. Čia jo žmona S. Veriovkina irgi įkūrė Ponių komitetą, tačiau per trumpą laiką iki prasidedant Pirmajam pasauliniam karui ne ką suspėta nuveikti, nes kilo nauji dideli rūpesčiai, pavyzdžiui, pabėgėlių šalpa, gailestingųjų seserų paieška frontui ir t. t.

Kauno Ponių komiteto veiklai ėmė vadovauti kunigaikštienė Lidija Vasilčikova, kuri nuolat tardavosi su S. Veriovkina, kaip geriau panaudoti iš centro žadėtus 70 tūkst. rb. Deja, viską sumaišę prasidėjęs karas. Ligoninėje buvo sudaryti keli kilnojami lazaretai. Vienam jų vadovauti paskirtas dr. R. Šliūpas, kitam būsimasis Lietuvos RK draugijos vadovas (1938) dr. Jurgis Alekna. Su jais į frontą išėjo ir kelios gailestingosios seserys lietuvės.

Idomi su Lietuva susijusi Veriovkinių šeimos istorija. Gubernatoriaus Piotro Veriovkino tėvas Vladimiras buvo pulko vadas, generolas. Išėjęs į atsargą, 1868–1879 m. su šeima gyveno Vilniuje, Pylimo gatvėje. Čia Piotras Veriovkinas baigė gimnaziją, išvyko mokytis, kaip ir tėvas, į minėtą kadetų korpusą, tarnavo elitiniame Preobražensko pulke štabo kapitonu. 1879 m. Vladimirui Veriovkiniui už karinius nuopelnus dovanotas netoli Utenos

buvęs Vyžuonėlių dvaras, anksčiau priklausęs grafiui E. Čapskiui. Čia ilgai ir gyveno dvi Veriovkinių kartos.

Atsistatydinęs iš karinės tarnybos, Piotras Veriovkinas pradėjo civilio karjerą. Dirbo Ukmergės apskrities taikos teisėju, Zarasų (tada Novoaleksandrovskas) apskrities taikos teisėju suvažiavimų pirmininku, Gardino gubernijos bajorų vadovu. Daug dienų, ypač vasarą, praleisdavo tėvo dvare Vyžuonėliose.

XX a. pradžioje buvo paskirtas Kauno vicegubernatoriumi. Kai kurie šaltiniai byloja, kad 1903 m. Nikolajui II atvykus į Lietuvą pamedžioti, P. Veriovkinas ir Vilniaus gubernatorius P. Sviatopolk-Mirskis įtikinėjo carą panaikinti lietuviškos spaudos draudimą, nes pasipriešinimas didėja, o iš draudimo nėra jokios naudos. Kaip žinome, Lietuva savo spaudą atgavo 1904 m. gegužės 7 d.

P. Veriovkinas buvo liberalus valdininkas, Rusijos reformų šalininkas, Ministro Pirmininko Piotro Stolypino bendramintis, ne kartą jį aplankęs Kalnaberžės dvare (Kėdainių apskr.). Gubernatorius neatsisakydavo gelbėti bėdon patekusių žmonių. 1913 m. būsimasis Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis, gerai baigęs Halės žemės ūkio institutą, grįžęs į Lietuvą kaip katalikas negalėjo gauti valstybinio darbo. Proteguojant Dūmos atstovui M. Yčui, P. Veriovkinas, Vilniaus gubernatorius, jį paskiria Alytaus rajoniniu agronomu Trakų apskrityje. Yra atsižvelgęs ir į Vyžuonų klebono Liongino Misevičiaus prašymus. Kai reikėdavo surengti lietuviškus vakarus, leidimai buvo gerokai vilkinami. Pakakdavo klebonui nusiųsti gubernatoriui telegramą, teigiamas atsakymas atėdavo nedelsiant. Kartą 1905 m. L. Misevičiui prašant, P. Veriovkinas įsakė iš Ukmergės kalėjimo paleisti tris antivyriausybinus maištininkus.

1915 m. frontui artėjant prie Vilniaus gubernijos valdžia persikėlė į Disnos miestelį Baltarusijoje. Netrukus caras P. Veriovkina paskiria Estijos gubernatoriumi, jo rezidencija įsikuria Revelyje (Taline). Po bolševikų revoliucijos Rusijoje buvo suimtas ir įkalintas Petropavlovsko tvirtovėje, toje pačioje, kuriai kažkada vadovavo tėvas. Jį išgelbėjo pažįstami socialdemokratų veikėjai advokatai Stasys Bytautas, Vladas Požela bei Volfas, išrūpinę karo pabėgėlio iš Lietuvos statusą. 1919 m. su pabėgėlių ešalonu P. Veriovkinas parvyko į Lietuvą, apsigyveno Kaune, buvo pakviestas dirbti į Vidaus reikalų ministeriją patarėju.

Atsistatydinęs iš tarnybos, išvyko į tėvo

paveldėtą Vyžuonėlių dvarą ir jame su žmona Sofija apsigyveno. Po žemės reformos jam buvo paliktas sklypas prie dvaro centro. Ūkį P. Veriovkinas tvarkė pavyzdžiai, rūpinosi kaimo pažanga, buvo vienas Utenos pieninės statybos iniciatorių. P. Veriovkinas išmoko lietuvių kalbą, skaitė lietuvišką spaudą, daug bendravo su paprastais kaimo žmonėmis. Jo namuose buvo gausi biblioteka, sienas puošė originalūs paveikslai, tarp jų ir sesers Marianos. Dailininkė iš užsienio dažnai atvykdavo į Vyžuonėlius, tapydavo, lankydavosi pas valstiečius, miestelio žydus. Čia ji nutapė didžiulę drobę „Besimeldžiantys žydai“, kurią labai gerai įvertino dailės specialistai.

Mariana Veriovkina buvo viena mėgstamiausių I. Repino mokinių. Pas ją į Vyžuonėlius buvo užvažiavęs ir pats rusų dailės korifėjus. Šiandien apie garsiąją ekspresionistę kuriami filmai, rašomos knygos, jos kūryba saugoma Askonos (Šveicarija) moderniojo meno muziejuje. Askonoje M. Veriovkina 1938 m. ir mirė sulaukusi 77 metų. Deja, Lietuvoje dailininkė mažai žinoma, nors čia mokėsi, čia prabėgo jaunystė, ilgai gyventa.

P. Veriovkinas buvo aktyvus ortodoksų bažnyčios rėmėjas, brolių, cerkvių komitetų narys. 1915 m. palikdamas Lietuvą pasirūpino Utenos cerkvės evakuacija – visi reikmenys, pradedant ikonomis ir baigiant varpais, buvo sudėti į 6 dėžes ir išsiųsti į Estiją. Cerkvė daug metų neveikė. 1926 m. P. Veriovkinas kreipėsi į Estijos valdžią su prašymu grąžinti turtą. Prašymas buvo patenkintas. Per metus su jo šeimos parama maldos namai buvo sutvarkyti ir pašventinti. 1931 m. Veriovkinių lėšomis pastatytas namas šventikams. Gaila, 1941 m. cerkvė sudegė.

P. Veriovkinas buvo imponantiškas, savo vertę žinantis pareigūnas, dėmesingai išklausydavo įvairių socialinių sluoksnių ir tautybių žmones. Lietuvoje augęs (gimė 1862 m. Tulonėje), suprato ir palaikė lietuvių tautinį judėjimą. Liepsnojusiuose lenkų ir lietuvių ginčuose visuomet paremdavo lietuvių pusę. Jis siekė, kad valstybinės rusiškose mokyklose dėstytų ir vietiniai gyventojai lietuviai. Siūlė rengti lietuvių mokytojus Panevėžio mokytojų seminarijoje. Bendravo su lietuvių atgimimo veikėjais: Mečislovu Davainiu-Silvestraviciumi, teisingumo ir vidaus reikalų ministru Petru Leonu, prelatu Konstantinu Olšausku, Antanu Smetona, broliais Vileišiais, Nepriklausomybės Akto signataru Donatu Malinausku ir kitais. Už nuopelnus P. Veriovkiniui

Mariana Veriovkina mėgo jodinėti Vyžuonėlių apylinkėse

buvo suteiktas Kauno, Vilniaus bei Telšių miestų garbės piliečio vardas; Telšių miesta jis padėjo atstatyti po 1908 m. gaisro.

Tarpukario Lietuvos metais P. Veriovkinas su žmona Sofija dažnai buvo laikinioje sostinėje ir, žinoma, niekada nevengdavo aplankyti savo „pirmagimio“ – Raudonojo Kryžiaus ligoninės, išplėtos, modernesnės, kurioje šalies sunkmečiu buvo gelbėjamos nepriklausomybės kovų dalyvių gyvybės.

1940 m. sovietams užėmus Lietuvą, Vyžuonėlių dvaras buvo nacionalizuotas. P. Veriovkinas suimtas. Pavykus išsprukti iš kalėjimo, slapstėsi Kaune. Kai užėjo vokiečiai, Veriovkina grįžo į dvarą, tačiau nebelaukė naujos bolševikų okupacijos – 1942 m. pasitraukė į Vakarus, į Alpių kurortą prie Lago ežero Madžore (Italija). Ten 1946 m. rugpjūčio 26 d. mirė.

Literatūra

- 1902–1915 metų Rusijos Raudonojo Kryžiaus Kauno valdybos ataskaitos. Asmeninis archyvas
- Lietuvos centrinis valstybės archyvas. Fondas 1734
- Mūsų Lietuva. Sudarė Bronius Kviklys. Čikaga: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1964–1968 m.; Vilnius: Mintis, 1989–1991 m. I–IV t.
- Interneto enciklopedija „Vikipedija“.

Pabaiga

Katalikų ir ortodoksų bažnyčios

Bendras katalikų ir ortodoksų dokumentas ragins lenkus ir rusus susitaikyti

Varšuvos karališkoje pilyje rugpjūčio 17 d. bus pasirašytas istorinis lenkų ir rusų religijų lyderių dokumentas. Katalikų ir ortodoksų bendruomenių vadovai bendrame pareiškime kvies abi tautas, o ypač jų tikinčiuosius, katalikus ir ortodoksus, susitaikyti. Bendrą pareiškimą pasirašys Maskvos ortodoksų Bažnyčios patriarchas Kirilas bei Lenkijos vyskupų konferencijos pirmininkas ir Peremyšlio arkivyskupas Juzefas Michalikas (Jozef Michalik). Akto pasirašymo diena bus Maskvos patriarcho Kirilo istorinio vizito į Lenkiją rugpjūčio 16-19 dienomis kulminacinis įvykis.

Apie skelbsimą lenkų ir rusų susitaikymo akta, jo reikšmę, mintimis pasidalijo buvęs Gniezno arkivyskupas Henrikas Mušynskis (Henryk Muszynski). Jo pasisakymą Lenkijos katalikų žinių agentūrai KAI perpasakojo Vatikano dienraštis „l'Osservatore Romano“. Hierarchas pirmiausia prisiminė lenkų ir vokiečių dialogą po Antrojo pasaulinio karo, pažymėdamas, kad jo tikslus tik iš dalies galima lyginti su lenkų ir rusų dialogu, nes subrendo kitokiame kontekste. Lenkijos vyskupų laiškas Vokietijos ganytojams 1965 m. buvo vienašališkas Varšuvos episkopato

pareiškimas, kuris tik vėliau susilaukė atsakymo. Tai buvo bandymas nutiesti tiltą tarp dviejų priešiškų tautų tada, kai karo žaizdos dar nebuvo sugijusios.

Pareiškimas, kurį pasirašys patriarchas Kirilas ir arkivyskupas J. Michalikas, yra suderintas bendras abiejų Bažnyčių dokumentas, kuris krikščioniško tikėjimo šviesoje siekia pristatyti bendrą ilgą amžę, tačiau itin sudėtingą dviejų tautų istoriją, metant žvilgsnį į ateitį, kuri jau yra prieš akis. Šio akto pagrindas, anot arkivyskupo H. Mušynskio, labai tvirtas: mes turime tik vieną Evangeliją, kuri yra ta pati, turime tuos pačius sakramentus, o kaip katalikų ir ortodoksų Bažnyčios matome iškilusius tuos pačius iššūkius mus supančiame pasaulyje. Abi Bažnyčios sąmoningai supranta, jog jų uždavinys yra liudyti Evangeliją. Abi Bažnyčios yra artimos, jos nėra nei priešės, nei varžovės. Esame krikščioniško tikėjimo broliai ir veikiamo bendrai dėl mūsų Bažnyčių ir mūsų tautų ateities, pažymėjo Gniezno arkivyskupas emeritas.

Jis pripažino, jog kelerius metus rengtame dokumente nebuvo išsklaidyti įsisenėję nesutarimai. Būtent todėl ta dokumento

dalis, kurioje minimi istoriniai klausimai, yra gerokai apibendrinta. „Mūsų partneriai rusai, – pažymėjo arkivyskupas Mušynskis, – nėra pratę vokiečių totalitarizmo ir ateistinio komunizmo totalitarizmo laikyti vienarūšiūs. Tačiau ką vyskupai galėjo atlikti, nepaisant nesutarimų dėl skirtingos įvykių interpretacijos, buvo parodyti, kad tikėjimas vienyja. Esame įsitikinę, kad tvirta vienybė, kaip taikingos ateities pamatas, gali būti įgyvendinama remiantis tik visiška tiesa apie mūsų bendrą praeitį. Kai nėra pasitikėjimo, sudėtinga kalbėti apie bet kokią dviejų tautų vienybę. Reikia objektyvaus istorijos vertinimo, atleidimo už įžeidimus, neteisingumą, visą kitą blogį, kurį vieni padarė kitiems.“

Taigi, būsimas bendras pareiškimas, kvietimas atleisti, bus ne tiek proceso pabaiga, kiek naujo bendro kelio pradžia, naujas teigiamas broliškos dviejų Bažnyčių meilės etapas, meilės, kuri yra esminis krikščionybės ir jos gyvavimo kriterijus. Svarbu per bendrą maldą į šventąją Dvasią ir nepaisant esamų tikrų skirtumų skatinti didesnę pasitikėjimą tarp brolių ir mus supančio pasaulio“.

Gniezno arkivyskupas emeritas H. Mušynskis atkreipė dėmesį, jog bendras lenkų ir

rusų kreipimasis bus drauge raginimas visai Europai bendrai liudyti prisikėlusio Jėzaus Kristaus viltį, kaip tai apibūdino savo Apaštališkajame paraginiame „Ecclesia in Europa“ popiežius Jonas Paulius II. „Tai esminis uždavinys mūsų Bažnyčioms šiandien“, – pridūrė arkivyskupas H. Mušynskis.

Pristatydamas Lenkijos katalikų ir Rusijos ortodoksų vadovų kreipimąsi į abi tautas ir jų tikinčiuosius, Vatikano dienraštis paminėjo patriarcho Kirilo apsilankymą liepos 15 dieną Katynės vietovėje prie Smolensko, kur Rusijos ortodoksų Bažnyčios galva pagerbė lenkų piliečių žudynių aukas.

„Niekas kitas neįjungia labiau už skausmą. Katynė rusams ir lenkams yra skausmą sukelianti bendra kapavietė. Nuo dabar gali prasidėti nauja dviejų tautų santykių era“, – pareiškė Maskvos patriarchas Kirilas. Smolenske Maskvos ir visos Rusijos patriarchas konsekravo naują bažnyčią, kurioje prie vieno altoriaus, dedikuoto Čenstakavo Dievo Motinai, bus galima aukoti katalikiškai šv. Mišias.

Šaltinis: Vatikano radijas, www.katalikai.lt

Bajorų istorija

Bajorų kultūros vakaras suvienijo trijų tautų žmones

Liepos 14-ąją Vilniaus pakraštyje esančiuose buvusiuose grafų Tiškevičių, o dabar Bajorų rūmuose, kurie 99 metams priklausio Lietuvos bajorų karališkajai sąjungai, herbo „Rudnica“ Lietuvos bajoro Žilvino Radavičiaus iniciatyva buvo suorganizuotas „Bajorų kultūros vakaras“, kuris sujungė tris tautas: lietuvius, lenkus ir rusus. Renginyje dalyvavo apytiksliai keturiasdešimt asmenų. Tarp jų baronaitė Olga fon Vaksel Larson (Olga von Wixel Larson), aktorius Ignas Stanys, intelektualai Laimutis ir Zoja Šatai, laikraščio „Mokslo Lietuva“ redaktorius Gediminas Zemlickas...

Skambėjo poezija, rusiški romansai originalo kalba, buvo atidaryta jaunosios kartos menininko, muzikologės ir vargonininkės Jūratės Landsbergytės bei pirmojo atkurto Lietuvos valstybės vadovo prof. Vytauto Landsbergio (greičiausia herbo „Ryš“ („Lūšis“) bajorų) vaikaitis Gerdenio Grickevičiaus partizanų ir disidenčių portretų paroda. Tarp jų sesuo Nijolė Sadūnaitė, 1991 m. sausio 13-ąją už Lietuvos laisvę prie Televizijos bokšto žuvusi totorių kunigaikštė Loreta Asanavičiūtė ir daugelis kitų.

Žilvinas Radavičius labai džiaugėsi šio vakaro sėkme, nes per jį lietuviai, lenkai ir rusai geriau pažino vieni kitų kultūrą, buvo puoselėjamos bajoriškiosios kultūros vertybės.

Renginys prasidėjo Bajorų rūmų Baltojoje salėje. Buvo pristatyta daug metų onkologijos mokslui skyrusios prof. habil. dr. Elenos Eringienės, herbo „Świat“ („Pasaulis“) bajoraitės, knyga „Elena iš Moncevičių giminės“. Ją pristatė Ž. Radavičius, memorialinio Vinco Krėvės-Mickevičiaus muziejaus vadovas, herbo „Gozdawa“ bajoras Vladas Turčinavičius ir pati autorė. V. Turčinavičius kalbėjo apie profesorės kilmės istoriją, Moncevičių pavardės kilmę.

Knygoje aprašomas E. Eringienės gyvenimo kelias, pristatomi jos giminės bajorystę įrodantys dokumentai. Ž. Radavičius pagyrė E. Eringienę už tai, kad nebijodama sovietų persekiojimo ji 1972 m. atstatė savo senelių kapą ir pastatė visą savo bajorišką giminę įamžinantį paminklą.

Baigdama savo pasisakymą, profesorė svečiams išdalino keliasdešimt Kalėdų kaktuso atžalų. Šis augalas simbolizuoja draugystę, savitarpio pagarbą. Pirmą jo atžalą profesorė parsivežė iš komandiruotės Maskvoje septintajame XX a. dešimtmetyje.

J. Landsbergytė sintezatoriumi atliko kelis klasikinės muzikos kūrinius. Vėliau Raudonojoje tų pačių rūmų salėje ji atidarė savo sūnaus G. Grickevičiaus partizanų ir disidenčių portretų parodą. Po to visi grįžo į Baltąją salę. Joje savo kūrinius atliko Lidija Koroliova su savo mokine Greta Fedorčenko (Zablockaja), Jelizaveta Orlova, Emilija Gaspariūnaitė-Taločkienė, Apolonija Skakovska (Apolonia Skakowska), kalbas sakė LR Seimo narys Kazimieras Uoka ir Žirmūnų bendruomenės pirmininkas Petras Demšė.

Rusų disidentai, bajorai Lidija Koroliova, kompozitorė, pianistė (tarptautinio kompozitorių konkurso Prancūzijoje (Turo mieste) diplomantė), kilusi iš rusų bajorų Serebrenikovų giminės. Aleksandras Gladkich – skulptorius ir dramaturgas, tarptautinio dramaturgų konkurso laureatas, kilęs iš kazokų giminės Gladkij. Abu įkūrė tarptautinį bajorų kultūros ir meno centrą „Art Retro“.

Renginyje Lidija Koroliova atliko savo kūrybos pjesę iš ciklo „Mūsų Lietuva“, kurią sukūrė 1991 m. sausio 13 d. žuvusiems už Lietuvos laisvę atminti. Pasirodė ir jos mokinė, net trijų Federiko Šopeno pianistų konkursų vaikams ir jaunimui diplomantė Dominyka Dmuchovska (Dmuchowska).

Apolonija Skakovska, poetė, žinoma lenkų kalbos gramatikos vadovėlių autorė, Stanislovo Moniuškos vardo lenkų kultūros centro Lietuvoje pirmininkė-direktorė, kvalifikuota gidė, karališkosios lenkų bajorijos atstovė pristatė savo kūrybos eiles lenkų kalba. Eilėraštį „Naktinis Vilnius“ skyrė prof. habil. dr. E. Eringienei, J. Landsbergytei ir Ž. Radavičiui.

Iškilingai pasirodė G. Fedorčenko, kilusi iš bajorų Zablockių giminės. Jos tėvai be galo mylėjo Vilnių, čia jie ir palaidoti. Greta Fedorčenko vadovauja Vilniaus Mokytojų

Savo eiles A. Skakovska (A. Skakowska) dedikavo Elenai Eringienei, Jūratei Landsbergytei ir Žilvinui Radavičiui

namuose veikiančiam mokytojų kūrybos klubui „Svietoč“. Jame veikia literatūrinė-muzikinė studija. Šviesuolė kuria eilėraščius ir romansus, yra respublikinio rusų poezijos konkurso Lietuvoje ir Čekijoje laureatė, taip pat laureatė romansų konkursuose pripažinta Sankt Peterburge.

„Bajorų kultūros vakare“ G. Fedorčenko atliko romansus rusų kalba: „Grojo muzika sode“, „Jūs apgaubėte kailiais dieviškus pečius“, padeklamavo eilėraščių „Vilnius“.

Jelizaveta Orlova – vertėja iš prancūzų kalbos, rusų grafitė pagal tėvą, prancūzė pagal Mamą. Gimė Provanso mieste (Prancūzijoje). Baltagvardiečių karininko dukra, pirmosios rusų emigrantų bangos atstovė, kuris su šeima siekė apsisaugoti nuo raudonojo teroro. Atliko grafienės ariją iš operos „Pikų dama“, „Rožinis gyvenimas“, „Nukritę lapai“ prancūzų kalba.

Emilija Gaspariūnaitė-Taločkienė, herbo „Ostoją“ bajorė, Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos ir Šv. Kazimiero ordino narė, poetė ir dailininkė, padeklamavo savo kūrybos eiles iš ciklo „Pasikalbėjimas su paveikslais“. Ši poezija tiek suintrigavo renginio dalyvius, kad jie nutarė š. m. rugsėjo mėnesį ją dar kartą pamatyti ir išgirsti Bistrampolio dvare, Panevėžio rajone.

LR Seimo narys K. Uoka kalbėjo apie Piotrą Stolypiną, kuris buvo nužudytas per trečią pasikėsinimą. Stolypinų šeima turėjo Kalnaberžės dvarą Kėdainių rajone. Sakė, kad reiktų suorganizuoti P. Stolypino atminimui skirtą memorialinį renginį.

Žirmūnų bendruomenės pirmininkas P. Demšė pasidžiaugė renginiu, vėliau samprotavo apie tolimesnių santykių su bajorais perspektyvas.

Kultūrinę „Bajorų kultūros vakaro“ dalį baigė J. Orlova. Specialiai Ž. Radavičiui ir kitiems svečiams ji atliko Editos Piaf (Edith Piaf) dainą „Non je ne regrette rien“ („Ne, aš nieko nesigailiu“) prancūzų kalba.

Ž. Radavičiaus pakviesti svečiai perėjo į Bajorų rūmų Žaliąją salę. Susėdę prie vaisėmis nukrauto stalo žvakučių šviesoje maloniai šnekučiavosi. Bajorai atsistojo pagerbė J. Orlovą, kuri atliko „Marselietę“ („La Marseillaise“). Šią dieną (liepos 14 d. – red. past.) Prancūzijos ambasadoje Vilniuje buvo švenčiama Bastilijos paėmimo diena. Iškilmėse dalyvavo daugybė diplomatų ir kitų garbingų svečių. Tarp jų ir rusų bajorai, kurie išreiškė savo šventines nuotaikas ir „Bajorų kultūros vakare“.

Šio vakaro iniciatorius, pagrindinis organizatorius buvo Ž. Radavičius. Renginį organizuoti padėjo J. Landsbergytė, A. Skakovska, L. Koroliova ir Aleksandras Gladkich, Irina Zavadskaja, Lietuvos rusų bajorų sąjungos pirmininkė nuo 2012 m., herbo „Rogala“ bajorė. Jos šviesaus atminimo vyras Olegas Rostislavovičius Zavadskis šiai organizacijai vadovavo dešimt metų, iki pat savo mirties. Jis gimė Belgijoje, buvo baltagvardiečių karininko palikuonis. Tarnavo Prancūzijos legione. Rusijos imperatoriškųjų namų vadovė, didžioji kunigaikštienė Marija Vladimirovna Romanova jį apdovanojo Šv. Onos III laipsnio ir Šv. Stanislovo II laipsnio ordinais.

Bajorų kultūros vakare buvo suvienyti trijų tautų žmonės

Renginio organizatoriai dėkoja Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos vadui, herbo „Szaszor“ („Aras“) bajorui Jonui Ragauskui bei Dvarų kultūros centro direktoriui Raimundui Bačėnui už suteiktą galimybę suorganizuoti šį „Bajorų kultūros vakarą“ Bajorų rūmuose, muzikos mokyklos I laipsnio absolventui Andžėjui Bžostovskiui

(Andrzej Brzostowski) bei A. Skakovskai už intelektualinę pagalbą rengiant informacinį pranešimą apie šį renginį, rusų aristokratui Vladimirui Riškevičiui už tai, kad šį renginį jis užfiksavo vaizdo kamera.

*Organizatorių informacija
Gedimino Zemlicko nuotr.*

PR

Daugiau nei milijonas lietuvių naudoja „Pildyk“

Smagu būti didelės draugų kompanijos dalimi. Taip turi daugiau galimybių rinktis, kaip leisti laisvalaikį, be to, draugai visada padės. „Pildyk“ draugų dabar Lietuvoje daugiausia – daugiau negu milijonas. Visi jie gali tarpusavyje kalbėti nemokamai ir naudotis kitais sutaupyti padedančiais pasiūlymais.

Rinkis ne iš to, ką galima, o tai, ko reikia

„Pildyk“ draugų kompanijoje kiekvienas gali rinktis pagal save – tokį planą ir tarifus, kokių reikia dabar. Tai reiškia, kad nereikės mokėti už paslaugas, kuriomis nesinaudoji. O reikalingas paslaugas „Pildyk“ visada suteiks už gerą kainą arba nemokamai, – sako „Pildyk“ prekės ženklo vadovė Renata Bernotaitė.

Gerinantiesiems SMS rašymo rekordus siūlomas planas „Mygtukas“. Greičiau nusidėvės telefono mygtukai, nei baigsis pinigai sąskaitoje. SMS su šiuo planu galima rašyti visiškai nemokamai ir visus Lietuvos mobiliojo ryšio tinklus. Dabar paslaugos užsakymo mokestis – tik 4,5 Lt per mėnesį.

Bendrauti nemokamai gali ir mėgstantys skambinti. Planas „Skambutis“ leis už 0 ct skambinti visiems „Pildyk“ draugams neribotai. Gera žinia ir tai, kad dabar plano užsakymas visiškai nemokamas.

Norintiems visko iškart – ir nemokamų SMS, ir skambučių – siūlomas planas „Visiems“. Vos už 8,5 Lt mėnesio mokestį bendrauti galima taip, kaip patinka. Nemokant papildomai ir visus tinklus galima skambinti 170 minučių per mėnesį, o nemokami SMS „Pildyk“ draugams yra neribojami, ir kitus tinklus galima nemokamai išsiųsti 1500 žinučių.

Kuo daugiau „Pildyk‘ų“, tuo pigiau ir paprasčiau

Gausėjantis vartotojų skaičius leidžia „Pildyk“ pasiūlyti dar daugiau akcijų ir mažų kainų planų. Kuo daugiau „Pildyk“ vartotojų aplink, su tuo daugiau žmonių

„Pildyk“ draugų – daugiau nei milijonas. Visi jie gali tarpusavyje kalbėti nemokamai ir naudotis kitais sutaupyti padedančiais pasiūlymais

galima kalbėti nemokamai, todėl pakviesti draugus į „Pildyk“ visada apsimoka.

Žinoma, tai nereiškia, kad kalbėt su savais bus pigu, o su kitais brangu. Skambinantiesiems į kitus tinklus „Pildyk“ turi nemokamą paslaugą „Plius“. Ji leidžia į kitus Lietuvos tinklus skambinti bei siųsti SMS mokant vos 8 ct už minutę ar žinutę.

„Naudotis „Pildyk“ ir pigu, ir paprasta. Nėra jokių sujungimo mokesčių, visuomet turime akcijų ir gerų pasiūlymų, vieninteliai šalyje teikiame 5 ct premiją už iš kito tinklo įeinančius skambučius“, – papildomus „Pildyk“ privalumus vardijo R. Bernotaitė.

„Pildyk“ planus ir paslaugas užsisakyti lengva. Tereikia numeriu 1556 nusiųsti žinutę su plano pavadinimu – MYGTUKAS, SKAMBUTIS, VISIEMS, PLIUS ar kitu. Žinutės siuntimo kaina – 0,15 Lt. Ją išsiuntus ir gavus patvirtinimą SMS žinute, paslauga bus užsakyta mėnesiui ar trumpesniai laikui, priklausomai nuo paslaugos.

Daugiau apie „Pildyk“ planus bei specialias akcijas galima sužinoti interneto svetainėje www.pildyk.lt.

„Pildyk“ – populiariausia Lietuvoje išankstinio mokėjimo paslauga. Ryšių reguliavimo tarnybos duomenimis, „Pildyk“ paslaugomis naudojasi 1,139 mln. vartotojų, 42,6 proc. visų išankstinio mokėjimo paslaugos vartotojų šalyje.

Minėtos kunigo Petro Kraujalio 130 metinės

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Liepos 14 d., šeštadienį, Stirnių kaime (Mindūnų seniūnija, Molėtų rajonas) minėtos kunigo, profesoriaus lietuviybės skleidėjo Petro Kraujalio 130 metinės. Šia proga Šv. Jono Krikštytojo Nukankinimo bažnyčioje šv. Mišias aukojo kunigas vikaras Mindaugas Grenda, kuris meldėsi ne tik už kunigą P. Kraujalį, bet ir už visą Kraujalių giminę, visiems linkėjo bendrystės ir noro dažniau susiburti kartu. O kiek vėliau dalijosi savo pastebėjimais iš kunigo P. Kraujalio biografijos bei sakė, kad drąsos puoselėti anais laikais lietuviybę P. Kraujalis sėmėsi tik iš Dievo ir tik su Aukščiausiojo malone jis drąsiai skelbė Dievo žodį. Per šv. Mišias giedojo Vilniaus arkikatedros bazilikos Senujų giesmių ansamblis (vadovė J. Bukantaitė). Po mišių apie kunigą P. Kraujalį kalbėjo ir į minėjimą atvykusius svečius pristatė paskutinioji Žagarų kaimo, iš kurio yra kilęs ir P. Kraujalis, gyventojas, Mindūnų kultūrinės veiklos vadybininkė Irena Rimydienė. Iš Kraujalių giminės kilusi moteris apgailestavo, kad gražaus jubiliejaus minėjimas vyksta Stirnių bažnyčioje, o ne gimtame kunigo Žagarų kaime, bet iki jo sunku nuvažiuoti, tad kaimą aplankyti galima buvo tik kiekvienam savarankiškai jau po minėjimo. Prisiminimais apie kunigą dalijosi jo giminaitis Algirdas Kraujalis: „Menu, kaip per vasaros atostogas Petras atvykdavo atostogauti į Žagarus, kaip iš ankstyvo ryto – 6 val. jau būdavo pakinkytas arklys ir jis vykdavo į Labanorą laikyti mišių. Į P. Kraujalio laikomas Mišias susiburdavo pilna bažnyčia, nes jis sakydavo labai gražius pamokslus, buvo mylimas žmonių. Tarnystė Dievui jam buvo labai svarbi, tačiau ne mažiau jam širdį sopėjo ir dėl Lietuvos likimo. Petras labai išgyvendavo, kad mūsų mažą tautą puolą įvairūs nelabieji, kad lietuvių kalba sparčiai nyksta. Jis sakydavo, kad vienintelis kelias lietuviams išlikti – mokslas, nes kai tauta mokyta, protinga, jai atsilaiykty prieš įvairias priespaudas daug lengviau. Jis labai mylėjo savo kraštą, žmones ir bažnyčią, kiekvienu rūpinosi kaip savu. Negailėjo savęs, gal todėl taip anksti, vos sulaukęs 51 metų, ir mirė. Būdamas profesoriumi jis daug keliavo, lankėsi Vatikane, kitose svečiose šalyse, tačiau grįžęs visada sakydavo, kad visur žmonės gražiai gyvena, bet „mana Lietuvėla žydi, kaip balta obelėla“. Labai geras žmogus buvo P. Kraujalis, tik labai gaila, kad

jo gimtieji Žagarai šiandien žolėse skendi, kad deramos pagarbos lietuviybės skleidėjui šiandien nesugebame parodyti.“

Apie lietuviybę, jos puoselėjimą kalbėjo kraštiečiai, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, architektas, restauratorius Napalys Kitkauskas. Prisiminimais, pastebėjimais ir per daugelį metų sukaupia informacija dalijosi Lietuvos lazerių technologijos įmonės „Eksma“ prezidentas, 2007 m. Nacionalinės pažangos premijos laureatas, internetinio puslapio apie Petrą Kraujalį kūrėjas Rimantas Kraujalis, kuris pateikė daug idomios ir niekur neskelbtos informacijos apie kunigą P. Kraujalį, kaip antai, kad iš tiesų jis neturėjo profesinio išsilavinimo diplomo, bet jį vadino profesoriumi pagal lenkų laikų tradiciją, nes tuomet dėstė kunigų arba mokytojų seminarijoje buvo vadinami ne dėstytojais, o profesoriais. Iš tiesų P. Kraujalis turėjo tik teologijos magistro diplomą ir tuomet, kai dėstė Stepono Batoro universitete lietuvių kalbą. Tačiau šiandien niekas nė nesiginčija, kad už nuveiktus darbus puoselėjant lietuviybę jį reikia laikyti profesoriumi. Taip pat sužinota, kad svarbų vaidmenį P. Kraujalio gyvenime suvaidino lietuviybės kėlėjai Petras ir Jonas Vileišiai. Pasak R. Kraujalio, knygoje daug rašoma apie P. Kraujalį, tačiau ne visi faktai tikri. Lietuviškas žodis iki Petro atėjo nuo Jono Burbos, kuris iš pradžių buvo Daugeliškio klebonu, o vėliau paskirtas kunigauti į Labanorą ir čia mokė Karolį Baužį, kuris užaugęs tapo knygnešiu ir daraktoriumi. Karolis 50 metų buvo zakristijonu Labanoro bažnyčioje ir savo įgytas žinias perdavė kitiems šiose apylinkėse augusiems vaikams, tarp jų ir Juozapui bei Petrui Kraujaliams. K. Baužys buvo didžiai gerbiamas žmogus Labanoro apylinkėse, jis bendravo su dvarininkais. Karolis turėjo pusbrolių, kuris Vilniuje buvo Aušros vartų koplyčios zakristijonu bei palaike puikius ryšius su broliais Vileišiais ir Jonu Basanavičiumi. Šviesuomenė anuomet buvo sudariusi tam tikrą tinklą, kurio pagalba padėdavo labai gabiems vaikams siekti mokslo aukštumų, šį tinklą kuravo broliai Vileišiai, o iki jų P. Kraujalį palydėjo K. Baužys. Vileišiai remdavo gabius jaunos žmones, tarp jų ir P. Kraujalį, todėl jis galėjo mokytis įvairiose prestižinėse to meto mokyklose, o vėliau, pakreiptas tinkama linkme, ir pats stojo į

Šv. Mišias aukojo kunigas vikaras Mindaugas Grenda

Napalys Kitkauskas

Rimantas Kraujalis

Algirdas Kraujalis

kovą bei visomis išgalėmis skleidė lietuvišką žodį. Ne pats P. Kraujalis 1911 metais nutarė tapti ir „Aušros“ laikraščio redaktoriumi, šiai veiklai jį pastūmėjo vienas iš Vileišių...

Visiems atvykusiems į minėjimą dėkojo Mindūnų seniūnė Virginija Salapėtienė bei prieš perskaitydama eiles visus kvietė į klausant asmeniškai pagalvoti apie kunigą

ir jo padarytus didžius darbus skleidžiant lietuviybę. Per visą minėjimą vyko spaudinių ir nuotraukų paroda, skirta kunigui P. Kraujaliui. Po minėjimo koncertavo Videniškių kaimo kapela (vadovas J. Vasiliauskas), virta žuvienė.

Autorės nuotr.

Pro memoria

Skaudi Pelesos netektis

Keletas Izidoriaus Šimelionio biografijos štrichų

Iz. Šimelionis Pelesos lietuvių mokykloje 2001 m. (nuotraukoje trečias iš dešinės)

Pelesa gedi. Gedėjo, kai sužinojo apie Izidoriaus Šimelionio mirtį, gedi dabar, kai po jo mirties praėjo beveik metai ir gedės dar ne vienerius metus. Šis gedėjimas – tai ne ašaros ir raudos. Tai vis stiprėjantis suvokimas didžiulio praradimo ir neišmatuojamos netekties. Kartu su Iz. Šimelioniu Pelesa

neteko savo globėjo, mokytojo, bendraminčio, dvasinio vadovo. Šio žmogaus indėlio į Pelesos krašto lietuviybės išsaugojimą ir puoselėjimą, Pelesos krašto atgimimą pervertinti neįmanoma.

Pelesoje yra trys paminklai Iz. Šimelionui: atstatyta ir atšventinta Švento Lino

bažnyčia, pastatyta ir kultūros bei švietimo centru tapusi lietuviška Pelesos mokykla ir paskutinis jo projektas – ažuolinis paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui. Trys materialūs paminklai stovi ant kalvos vienas šalia kito kaip memorialas Pelesos krašto lietuvių tvirtybei, jų nuoširdaus globėjo Iz. Šimelionio pasiaukojančiai, nesavanaudiškai meilei savo gimtinei ir jos žmonėms, jo diplomatiškumui ir įžvalgai. Ne mažiau reikšmingi yra dvasiniai paminklai – pagarba, meilė, viltis ir šiluma šiam iškiliam žmogui paprastų kaimo žmonių, Pelesos krašto inteligentų, mokinukų širdyse. Dubiniai, Pelesa, Pavalakė, Druskininkai, Pamedė, Padityvys... Skambūs kaimų pavadinimai, mieli ir darbštūs čia gyvenantys žmonės. Šių žmonių akys ir širdys visada buvo nukreiptos į Tėvynę Lietuvą, o Lietuva dažnai buvo tapatinama su Izidoriumi, nes jis ten gyvena, jis atveža iš ten naujienas, jis padeda ten išvažiavusiems išsivirti. Jis – tas saitas, kuris jungė Pelesos kraštą su taip trokštama ir siekiama Lietuva. Ir dabar tas saitas nutrūko...

Pelesos mokykla visada buvo Iz. Šimelionio nuolatinio domėjimosi, rūpesčio ir pasididžiavimo objektas. Kitaip ir negalėjo būti, juk ši mokykla yra jo kūdikis. Nei vienas stambesnis projektas ar naujas sumanymas nebuvo įgyvendinami be konsultacijų su Iz. Šimelioniu. Jam esame dėkingi už išsaugotas

lietuviškas tradicijas ir papročius, už sodybose skambančią melodingą lietuvių kalbą, už galimybę vaikus mokyti gimtąja kalba.

Antanina ARBAČIAUSKIENĖ,
Pelesos lietuvių mokyklos mokytoja,
Baltarusija

Vilniaus krašto istorijos ir kultūros puoselėtojas, publicistas Izidorius Šimelionis gimė 1919 m. Lydos apskrities Rodūnios valsčiaus Dubinių kaime. Mokėsi Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, studijavo žurnalistiką. Dirbo Lietuvos radijo ir televizijos redakcijose (1963–1988).

Jo nuolatinis, gyvas rūpestis buvo Vilniaus krašto tautinė ir kultūrinė situacija. Ypač daug pastangų jis dėjo savo gimtojo krašto – Pelesos krašto – lietuvių įvairiapusiai globai. Inicijavo lietuviškos Pelesos parapijos Šv. Lino bažnyčios atšventinimą, lietuviškos Pelesos mokyklos steigimą. Buvo vienas „Vilnijos“ draugijos kūrėjas.

Remdamasis atsiminimais parašė knygas „Vilnija šimtmečio verpetuose“ (2002), „Žydai mano gyvenime“ (2009).

2009 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu.

Mirė 2011 m. birželio 3d. eidamas 92 metus. Palaidotas Vilniuje, Jeruzalės kapinėse.

Skelbimai, reklama

Kviečiame paremti Pelesos lietuvių bendruomenę

Stipriausią Gudijoje lietuvių bendruomenę neseniai ištiko net keli smūgiai: manoma, kad dėl trumpojo elektros jungimo sudegė Pelesos lietuvių vidurinės mokyklos direktoriaus ir bendruomenės pirmininko Jono Matiulevičiaus naujas namas, po to staiga mirė vietos kunigas K. Krikščiukaitis. Lankydami Pelesoje, gaisro padarinius matėme savo akimis.

Tėvynei nusipelnusią padegėlių šeimą su dviem vaikais pirmiausia ėmėsi solidariai šelpti Pelesos mokytojai. Kviečiame galinčius prie šios kilnios misijos prisidėti. Mokyklos direktoriaus ir bendruomenės pirmininko Jono Matiulevičiaus sąskaita Lietuvoje esančiame AB DNB banke LT484010042400709942, Matiulevič Ivan (Gudijoje lietuvių vardai ir pavardės dokumentuose yra suslavintos).

Pagarbiai

„Vilnijos“ draugijos pirmininkas K. Garšva

Kviečiame rugpjūčio 24 dieną į „Paskutinius 2012 metų gandro pavakarius“ Bitėnuose!

10.30 - Svečių sutikimas Rambyno regioninio parko direkcijoje

11.00 - Lankymui parengtų Opstainių I (Vilkyškių, Raudondvario), Opstainių II, Šereiklaukio piliakalnių ir Rambyno kalno pristatymas (išvyka)

14.00 - Rambyno regioninio parko Lankytojų centro atidarymas: susipažinimas su parko vertybių ekspozicija, pavakariai

Pasiteirauti galite el. paštu info@rambynoparkas.lt arba telefonu 8 441 40640

IR VĖL SUEIGA PAS MARTYNĄ JANKŲ

2012 m. rugpjūčio 15 d. (trečiadienį), 15 val.

Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejuje

15.00 val. – Bitėnų kapinės.

Martyno Jankaus atminimo pagerbimas.

15.30 val. – Pagėgių savivaldybės M. Jankaus muziejus.

Martynas Jankus ir jo „Aušros“ archyvas (prof. habil. dr. Domas Kaunas, Pranas Matijošius, dr. Silva Pocytė).

Amžinosios Rambyno kalno knygos kopijos 10-mečio iškilmės (dalyvauja knygos sukūrimo idėjos autoriai, dailininkai, fundatoriai).

Restauruoto „Pagėgių apskrities žemėlapių“ sugrįžtuvės į M. Jankaus muziejų.

Jaunųjų dailininkų plenero darbų pristatymas.

Tradicinio profesionalių dailininkų plenero „Mažosios Lietuvos istorija, kultūra ir paveldas“ darbų pristatymas Mažosios Lietuvos paveldų sode.

Kamerinio ansamblio „Vilniaus arsenalas“ koncertas.

Reginio rėmėjai:

Pagėgių savivaldybės administracija
K. Komelio paramos ir labdaros fondas

Organizatoriai:

Pagėgių savivaldybės M. Jankaus muziejus
Pagėgių savivaldybės administracija

Karališka prabanga – svarbiausioms Jūsų šventėms

Prabangi aplinka, karališkas aptarnavimas ir profesionalai, dirbantys virtuvėje. Norite švęsti tokioje vietoje? Apsilankykite „Karališkoje senojoje kibininėje“ arba „Senojoje kibininėje“ Trakuose ir palikite šiuos rūpesčius mums...

Mūsų personalas – tai ilgametę patirtį turintys, bei tradicijas puoselėjantys specialistai, kurie pasirūpins ir padės organizuoti vestuves, jubiliejus, asmenines šventes, vaikų gimtadienius, edukacines pamokėles ar įmonės renginius bei kitas Jums svarbias šventes.

www.kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

Užs. Nr. 510

Vorutos fondas išleido

Viktoro Jenciaus – Butauto knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriniame, „Humanitas“ knygyne, bei www.patogupirkti.lt bei **Vorutos** redakcijoje.

El. paštas:
buhalterija@voruta.lt

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. rugpjūčio 18 d.

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Zemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta 2012. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda. © Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302. Spausdino Media Regionalne Sp. z o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.	Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondasremia projektą Lietuvos istorinė lemtis, Rytų Lietuvos (Vilniaus krašto) XX a. kultūros paveldo savitumai ir interpretacijos, Mažoji Lietuva abipus Nemuno – lietuviškojo žodžio ir rašto ištakos. Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com, tel. 860311117), Birutė Žemaitaitė (Mažoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskaitė (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė (fotografija), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).
--	---	---	--